

સુધરેલી રીત મુજબ હૃદય
વર્નાકયુક્તર ટેકરડા બુકસ રીવિઝન કમિટીએ
તૈયાર કરેલી

છટી ચોપડીના અર્થ.

કિંમત સાત આના.

(જેની અંદર શબ્દાર્થ-વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને ૩૬ બંને
રીતે; કવિતાનો અન્યય; સમજાવતી; વ્યુત્પત્તિ;
પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર વગેરે.)

રચનાર-મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

પ્રસિદ્ધ કર્તા-**C. M. Shah.**

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું-શાહપોર-મુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આકટ મુજબ
રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

મુરત ખપાડીયા ચઢલા પર આવેલા શા. ખુબચંદ
અમીચંદનાં પી "મુરત લેન" એજન પ્રિન્ટીંગ
પ્રેસમાં પ્રભુસંકર નરસેરામ બ્યાસે બાંધ્યું.

કિંમત રૂ. ૦-૭-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૮૪૭

તારીખ

પુસ્તકનું નામ દુર્ગા સોપાન. ૨૫

વિષય ઇ/૪૪૪/૬૮૪૭, ૨૫

છટ્ટી ચોપડી... અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

કર્તવ્ય=કરવાયોગ્ય કામ; ફરજ;
અત્યે=તરફ; સાથે. [ધર્મ

પૂજ્ય=પૂજવા લાયક

નમન કરવું=નમવું; પગે લાગવું

અનેક=(અન+નહિ+એક)=એક

નહિ એટલે ધણાજ

દુઃખ=આપદા; પીડા (દુઃખ ત્રણ
પ્રકારના છે આધિ=મનની પી-
ડા. વ્યાધિ=શરીરની પીડા; ઉપાધિ
=બહારથી આવેલી પીડા)

સ્તન=ધાન; ધાઈ

અગણિત=(અ=નહિ+ગણિત)=
નહિ ગણી શકાય એવા;
ધણાજ

અણુચિંતવ્યા (અણુ=નહિ+ચિં-
તવ્યા=ધાર્યા)=અણુધાર્યા

અસંખ્ય=(અ=નહિ+સંખ્ય)=
સંખ્યા)=સંખ્યા વગરના એ-
ટલે ધણાજ

પાળનાર=(પાલ=પ. ધણુ+નાર=
કરનાર)=પાલણુ કરનાર

સ્મરણુ=ધ્યાન; ભક્તિ

સૂર્યમંડળ=સૂર્ય અને તેની આ-
સપાસ ફરનારા ગ્રહો

ગ્રહ=સૂર્યની આસપાસ ફરતા
ગોળા. (એ નવ છે)

ઉપગ્રહ=(ઉપ+ગ્રહ)=મુખ્ય

ગ્રહની આસપાસ ફરનારે
નાનો ગ્રહ

નિયમિત=(નિયમ+મિત=વાળો)=
નિયમ પ્રમાણે

ભ્રમણુ કરે છે=ફરે છે; ભટકે છે

અગાધ=(અ=નહિ+ગાધ=જાછડ')
=ત્રણુજ ઉડું; અપાર;

અથાગ; ગહન

મસીદ=મુસલમાનોને નિમાજ
પઢવાનું મકાન

અગિઆરી=સંસ્કૃત અગ્ન્યાગાર
(અમિ=દેવતા+આગાર=સ્થળ)

પારસીઓના આતસખહેરામ

પૂજવાની જગા

દેવળ=પ્રિસ્તીઓનું પ્રાર્થના ક-

રવાનું મકાન

સંતાન=છેલ્યાં છોકરાં; વસ્તાર

પરિવાર=કુટુંબકળીસો; ખટલો

ચરડી=ધણા માણસ મરી જાય

એવો રોગ; કાલેરા; શીતળા;

શ્વેત વગેરે

કુકાળ=કુષ્કાળ ઉપરથી (કુષ્=

નહારો+કાળ=વખત)=અનાજ

પાણી મોંઘા મળે એવો વખત

સદ્વિચાર=(સદ્=સારા+વિચાર)

=સારા વિચાર

દિગ્ગણ=ધીરજ

પારિસ=ક્રાંસ દેશનું મુખ્ય શહેર

(એ આખી દુનિયામાં સાથી

સુંદર શહેર છે)

ગોટાં મનથી=ઉદાર દિગ્ગણથી

આપણને નહિ હોય તો આપણા

પાડોશીને હાથે=મતલબ કે આ-

મણી પાસે નહિ હોય પણ આપ-

ણ પાડોશી પાસે હોય તો કાપક

દિવસ આપણને ખપ લાગે.

કહેવત=કહેતી; અનુભવ સિદ્ધ

વાક્ય.

હિતકર=(હિત=મહત્ત્વ+કર=કર-
નાર) મહત્ત્વ કરનાર.

આરોગ્ય=સુખાકારી; તનદુરસ્તી.

આહાર=ખાવાનું.

વિહાર=ફરવા હરવાની મોજ
ખાવાને માટે જીવવાનું નથી=

ખાઈ પી એશઆરામ માટે

જીવવાનું નથી. પણ જીવવાને

માટેજ ખાવુંજ જોઈએ. મત-

લબ કે અતિશય અને બારે

પદાર્થ ખાવા નહિ.

મર્મ=ધ્રુપો ભેદ; યુક્ત વાત

પવિત્ર=નિર્મળ; શુદ્ધ; પાપવગરનું

નજર આગળ રાખી=મનમાં

ખડા કરી.

વર્તન=ચાલ

અટ કરવું=અપવિત્ર કરવું;

અગાડવું.

વખતને નકામો જવા દેવો નહિ=

સારા કામમાં વખત ગાળવો.

તરંગો=વિચારો ઉપર વિચાર

વિચારવા=મનન કરવા.

સત્પુરુષ=(સત્=સારો+પુરુષ)=
સારા માણસ.

સાર—માણસ માત્રની મુખ્ય ફરજ ત્રણ પ્રકારની છે. ૧)
પરમેશ્વર પ્રત્યે. ૨) પાડોશી પ્રત્યે. ૩) પોતાના પ્રત્યે.

પાઠ ૨ જો.

દિલ્હી=જમના નદીપર હાલની
રાજધાનીનું શહેર છે, (એ
હિંદુ અને મુસલમાનની રાજ-
ધાનીનું શહેર હતું, એમાં
૧૮૭૭, ૧૯૦૨ ને ૧૯૧૧માં
ફરખાર બરાયો હતો.)

વેપારની ધમ્માલવાળા=બહોળો
વેપાર કરનાર.

પુરાણું=જીનું; અગાઉનું.

ખંડેર=ખુલ્લી ભોંય

શાહજહાનાબાદ=(શાહજહાં+
આબાદ=વસાવેલું)=શાહજહાંએ
વસાવેલું તે.

મુમારત=ઉંચી બાંધણીનું મોટું
ધર.

દુમટ=અર્ધ ગોળ શિખરવાળું
ઢાંકણ; ગુંબજ.

અરબી લેખો=અરબી ભાષામાં
પત્રરમાં કોતરેલાં લખાણ.

સમાગમ=(સમ=સાથે+આગમ=
આવવું)=મેળાપ; મુલાકાત.

કુરાન=મુસલમાનનું ધર્મપુસ્તક.

મહોલ્લાત=મહેલોનો જયો.

દિવાને આમ=રૈયત અથવા સા-
ધારણ વર્ગના લોક માટે ક-
ચેરી બરવાનું મકાન.

દિવાને ખાસ=અમીર ઉમરાવોને
માટે કચેરી બરવાનું મકાન.

બેગમો=પાદશાહની સ્ત્રીઓ.

બીબીઓ=અમીરની સ્ત્રીઓ.

હમામખાનું=(હમામ=નહાવાનું
+ ખાનું=ઠેકાણું) નહાવાનું
ઠેકાણું.

હોજ=છોથી બાંધેલો કુંડ.

હેરત=અચંબો; નવાઈ; અચરતી
જળહળી રહેલી=પ્રકાશથી; ઝ-
ળકાટ મારી રહેલી.

મયુરાસન=(મયુર=મોર+આસન.

બેઠક)=મોરના આકારની બેઠક

(એમાં હીરા, માણેક વગેરે જ.

કાવ્યાં હતાં. એની કીંમત ટાવર-

નિયર નામના યુરોપી ઝવેરીએ
સાડા છ કરોડની કરી હતી)

હેવાલ=ખ્યાન; વૃત્તાંત,

ખ્યાલ=ધારણા; અટકળ.

શરાફ=હુન્દી, વ્યાજી વગેરે કરનાર

પેઠી=શરાફની દુકાન.

દિલ્હીગર=દિલ્હીના વતની.

જમા થએલા=મેળા થએલા.

સસ્તનત=રાજ્ય; સત્તા; હકુમત;
પાદશાહી.

એશઆરામ=મોજશોખ.

નિરઘમી=(નર=નહિ+ઉઘમ+
ધ=વાળો)ધંધા વગરનો.

નવાણુ=પાણીની જગ્યાઓ જેવા
કે કુવા, વાવ, તળાવ વગેરે.

જગ જહેર=દુનિયામાં પ્રખ્યાત.

કુતુબમિનાર=કુતુબુદ્દીને બંધા-
વેલો મિનારો.

લાટ=ઉંચો સ્તંભ.

અશોક=ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર; ૧૫૬
સારનો પુત્ર (એણે બૌદ્ધ
ધર્મને આશરો આપ્યો હતો.)

સવાલ—દિલ્હીમાં જેવા લાયક મકાનો ક્યાં ક્યાં છે અને
તે કાણે બંધાવેલાં? દિલ્હી નામ શા આધારે પડ્યું? દિલ્હીનો કયો
ભાગ જેતાં અયબો લાગે છે? મયુરાસન વિષ શું જાણો છો?

હજીરો=કપર; રોજો; મિનારો
હૃદયમેદક=રાજ્યમાં અફસોસ
થાય એવો.

વેષશાળા=આકાશી પદાર્થોની
ગતિ વગેરે જોવાની જગા.

મજલા=માળ

અટક=આવા; પણ; નિયમ;
પ્રતિસા

વંદાવન=ગોકુળની પાસેનું વન
અથવા ગામ; જ્યાં શ્રી કૃષ્ણે
લીલા કરી હતી તે

જયસ્તંભ=જીતનો ચાંભલો; કીર્તિ
ઢાળેલો=નાખેલો; દારેલો (સ્તંભ

મર્દુમ=સ્વર્ગવાસી; અગાઉ
થએલા

કૈસરે હિંદ=હિંદનો સિંહ એ
નામનો ઇલકામ છે.

જંગી=વજ્રોજ મોટો

રાજ્યાભિષેક=(રાજ્ય=રાજ+અ

ભિષેક=નવા રાજાપર દૂધ
પાણીની જે ધારા કરવી તે)=

રાજાએ તખ્તનશીન થવું તે

દિલ્હીમાં દરબાર ક્યા ક્યા સનમાં ભરાયો હતો ? જુમામસીદ, કુતુબમિનાર, જયસ્તંભ વિષે શું જાણો છો ? હિંદની હાલની રાજધાનીનું શહેર કયું ?

પાઠ ૩ જો.

પરાક્રમ=લોકમાં જશ મળે એવું

કામ કરવાનું સામર્થ્ય તે

દળ=લશ્કર; સેના

મહારથી=મોટો જોરાવર લડવૈયો

ધૂસી ગયો છે=દાખલ થયો છે

વાદળ=જીથ; ટોળું

ચીરી=વિખેરી; કાપી નાખી

ખતાપી=પરાક્રમી

દાખવવામાં=ખતાવવામાં

પાછી પાની કરવી=કાયરપણું

ખતાવવું

હક=અખસાર; દાવો.

સહાયક=(સહાય=મદદ+અક=

કરનાર)=મદદ કરનાર

નીમકહલાલી=જેનું અન ખાવું

તેનું સાફ ખેલવું; કૃતગતા

લાલી=તેજ; શૌર્ય

પૂર્વજ=પૂર્વ=પહેલાં+જ=જન્મે-

લા) આપદાદા

છાપ=મેળવેલી કીર્તિ

યાવચ્ચંદ્ર દિવા કરો=કાયમ;

હયાત; સૂચ્યંદ્ર રહે ત્યાં સુધી

સાયરે=પથારીએ

રોળ=કેર

તુ'ખડા=ઢોચકાં; માયાં

અડકટે ચડતાં=અટવાઇને આવતાં

તરવાર તાણી તુટયા છે=તરવાર

લઈ ધૂમે છે

ખાણુની હેલી કાધી છે=તીરનો

વરસાદ વરસાવ્યો છે

ભાજીમુળા=ભાજીમુળા જેવા;

કમતાકાત

હીડી પડ્યા છે=ધસીને દોડ્યા છે

વિસામો દેવાની=ઢીલ કરવાની

ઝાઝેર=ધણું

પગ વાળવાનો=નચિંતે ખેસવાનો

કારમી=ભયંકર; ખિહામણી

કીકિઆરી=ચીસ

કાયાનો ધર્મ=શરીરનું બાન

વાયુવેગે=પવન જેટલી ઝડપે

અંચરી=જપ

હર=શિવ

શર=આશુ; તીર

વાવરો=વાપરો

ટંકાર=અવાજ

સંહાર=નાશ

કારમો=અયંકર; ઉગ્ર

જેર કરો=તાબે કરો

જોષ=જોડા; લડવૈયા

મર્દો=પુરુષો; બહાદુરો; શરવીરો

સિસોદીઆ; તુંવાર; જાણા;

સહુબરા એ રજપુત કુલની

શાખાઓ છે.

પાવ=પગ

પાવ પાછો ન ધરો=કંટાળી

ન જાઓ

એતક=પ્રતાપના ઘોડાનું નામ

ધાવ=ફટકો

પિતૃ=પિતા

પંડ=પિંડ

મહી=પૃથ્વી

ફેર ન મળે=નહી; ખચિત

લાવ=લાહવો; ઓરીએ

દુર્લભ=(દુર્લભ+લભ=લાભ)=મળવું

કઠણુ

તલપાવી=કુદકો મરાવી

હોલો=છત્રીવાળી અંખાડી

નિરંકુશ=(નિરં+નહિ+અંકુશ=

દાખ)=દાખ વગરનો; સ્વંતઃ

વકરાએલા=ખીજવાયલા

હાશુ=મોડું; જખરું; ભયંકર

ઈંદ્રાસન=(ઈંદ્ર+આસન)=ઈંદ્રનું

આસન

મહિમાવાન=મોટાઈવાળું

વિધાતા=બ્રહ્મા

મિથ્યા થવાનો=મટવાનો

ઉલટેલાં=સામા થએલાં

અળગુ=આધુ; દૂર

પ્રાણુધાતક=(પ્રાણુ=જીવ+ધાત=

હત્યા+અક=કરનાર)મરણુ નીપજે

તેવો

વિમાનમાં પગ મૂકતો થોભાવો=

મરતો અટકાવો.

સાહિત્ય=હથિયાર

અંધારા ઉલ્લેચવાનાં થશે=મહેનત

ફાગટ જશે

મરદાની=મરદાઈ; બહાદુરી

વિલંબવાર; ઢીલ

પૂજું પરાક્રમ=પૂરેપૂરી બહાદુરી

અન્વય—સિસોદીઆ, ધનુષનો ઢંકાર કરી શર વાવરો, તુંવાર તરવારે કરી શત્રુનો સંહાર કરો. (૧) ઝાલા, કારમો ક્રોધ કરી, ઝાલા વાવરો, સલુંબરા સાવધ રહીને મહા જોધ જોર કરો. (૨) મરોં પાછો પાવ ન ધરો અને નામ અમર કરો; પ્રતાપ ચેટક ઠેકવી, સલીમ શિર ધાવ દે છે. (૩) પુરુષો પગ પાછો પડે, તે પિતૃ પંડ લે નહિ; જુદામાં જય કીધા થકી નવ ખંડમાં કીર્તિ રહે છે. (૪) મહી વિષે મરવાનું છે, એમાં ફેર ન મળે; ક્ષત્રી મરોં જુદામાં તન તજે, પણ ઘેર મરે નહિ. (૫) ઓ ! શર સિસોદીઆ આ દુર્લભ દાવ આવ્યો છે. પ્રતાપને જશ આપો ને કીર્તિનો ભાવ લો. (૬)

સમજુતી—હે સિસોદીઆ રજપુતો ! કામઠાનો અવાજ કરી બાણ વાવરો. હે ! તુંવાર રજપુતો તરવારથી દુશ્મનોનો નાશ કરો. (૧) હે ઝાલા રજપુતો બચંકર ક્રોધ કરીને ઝાલા વાવરો; સલુંબરા સાવચેત રહી મોટા લડવૈયા તાજે કરો. (૨) બહાદુરો પાછો પાની ન કરો. (પીઠ ન બતાવો) અને તમારું નામ અમર કરો. પ્રતાપસિંહ પોતાના ઘોડાને કુદાવી સલીમના માથાપર ફટકો મારે છે. (૩) હે ! શરવીરો પીઠ બતાવીએ તો પિતા પિંડ લે નહિ. (પિતા નામ્પુશ થાય.) લડાઈમાં જીત મેળવ્યાથી આખી પૃથ્વી આબરૂ (કાયમ) રહે છે. (૪) પૃથ્વીમાં જન્મ ધરીને (નફા મરવાનું છે. એમાં લગાર પણ ફરક નથી, ક્ષત્રી મરોં લડાઈ મરે છે પણ ઘેર મરતા નથી. (૫) ઓ શરવીર સિસોદીઆ રજપુતો ! આવો ફરી ન મળે એવો આ વખત આવ્યો છે, પ્રતાપસિંહને આબરૂ આપે અને તમે આબરૂ મેળવો. ૬

સાર—હંમેશાં ધણીનું બલું ધન્યનું.

પાઠ ૫ મા.

સંસ્કૃત=સંસ્કાર પામેલી; શુદ્ધ
અને સુંદર થયેલી

સમૃદ્ધ=જથા; વર્ગ

સંસ્કાર=વિદ્વાન

સંસ્કાર પામેલી=શુદ્ધ ને સુંદર
થયેલી

પુરોહિત=કુળ ગૌર (ભાષા

પુસ્તુ=અધ્યાનિસ્તાનમાં વપરાતી

સવાલ—હિંદુસ્તાનની ભાષાના મુખ્ય કેટલા વર્ગ પાડી શકાય

અને તે કયા કયા? વધારે અગત્યની ભાષા કઈ છે અને શા માટે?

હિંદુસ્તાનમાં બોલાતી મુખ્ય ભાષાઓનો નકશો ચીતરો.

પાઠ ૬ ટું.

પૂંછછ=પૂછે છે

પાતસાહ=પાદશાહ (અલાઉદ્દીન)

ધસી=એવી

ગુજરાતી=ગુજરાત

કહીછ=કહ્યું

કિસી=કેવી

કિસ્યુ=કેવાં છે

મગલહુર=મગરૌળ એ કાઠિ.

આવાડમાં એક શહેર છે

અણહલપૂર=અણહીલપુર

આલાવાડિ=આલાવાડ

સુરઠ=સૌરઠ; સૌરાષ્ટ્ર

વંશપરંપરા=પેઢી ધર પેઢી

વિદ્વાતા=(વિદ્ધાતુ=જાણવું)=

પંડિતાઈ

પ્રાકૃત=પ્રકૃતિ જન્ય; અસંસ્કૃત;
ચાલુ

પવિત્ર પુસ્તકો=ધર્મનાં ગ્રંથો

ભાષાંતર=તરજુમો; બીજી ભા.

પાર્મા નકલ

નિરાળી=જુદી; નોખી

છિકિસી=કેવી છે જાયા=આસ

અપભ્રંશ=મૂળ શબ્દનું થયેલું

અશુદ્ધ રૂપાંતર; વિકાર પામેલી

નિકટ=ધાડો; નજીકનો; પાસેનો

રાકુ=ભાગેલી ઇંટનો કટકો

પોચકું=જરા જેટલું

ઠાળર=હાલ્લું; વાસણ

ધાગો=દોરો

વઠલેડ=એક, બેને માટે બિંદી

દંડાની રમતમાં બોલાયછે (એ

શબ્દો દ્રાવિડી ભાષાના છે.)

ચલણી=વપરાતી.

રહિરિમાળ

ઉચ્ચારણ=મોલ

સંક્ષેપ=ટુંકા

માસિક=(માસ+ક)=દરમાસે

નીકળતું ચોપાનીજી.

પાઠ ૭ મો.

સંપ=એકમત; એકય

ઉદ્દેશ=હેતુ; મતલબ

સુધારાવટ=(સુધારા+વટ)=સુધા.

રાપણું; સુધારાઈ

રાજ્યપ્રકરણ=રાજ્યવહીવટ

ડગલે ડગલે=વારે ધડીએ

કુસંપ=(કુ+સંપ) અણુબનાવ

વણસાડે=બગાડે

ફળેતી=ગેરઆપણ

વિધિ=હરકત

ધાલમેલ=ગરબડ; પ્રપંચ

પ્રપ્રુક્ષિત=આનંદી

બરકત=સાલ; ફાયદો; કૃપા; પ્રબળ

હોવાું તે

ચિઠીઆપણું=ખીજવાટ; બળિ-
એકપણું

સંપીલા=(સંપ+ઈલા)=સંપવાળા

દ્રોહ=વેર બુદ્ધિ; અપકાર

રાજ્યદ્રોહ=રાજ્ય પ્રત્યે વેર બુદ્ધિ

રાખવી તે

તૂત=જૂડાણ; બનાવટ; ઢાંગ; ખંડ

ધર્મઠગ=ધર્મનો ડોળ કરી ઠગનાર

ઉપદ્રવ=હરકત; પીડા; ઈર્ષ

અહિત=(અ+હિત)=અકલ્યાણ;

બુરું

દાઝ=ત્રામણી; બળતરા; દયા

ધાર=માન; સમજ

દૈવ=નસીબ

આર=આરો; છેડો

કુવે'મ=ખોટા વહેમ

મત્સર=અદેખાઈ; કીનો; દ્વેષ

આકરી=બરાબ; માઠી

સુસંપ=(સુ+સંપ)=સારો સંપ

જંપ=શાંતિ

પડી=પડીકું

વિચાર=વિચાર કર

અન્વય—હું દીલમાં દાઝ ધરું છું અને દેશીને વિનંતી કરું છું;

વળી હું ખરેખરે કહું છું એમાં શેષ જીકું ન ધાર. બહુ કુસંપથી

સહુ રાજ તૂટી ગયાજ; હું શું દૈવ વાત કહું છું કે દુઃખનો આરજ નહિરે, કુવહેમ, મત્સરે કરી આવી આકારી દશા થઇજ, સુસંપની પડી વિના રોગ ભાર ન જશેરે. માટે કુસંપને નસાડવાને, સુસંપને જગાડવાને; અને જંપનેજ વધારવાને જટ ભઇ તું વિચારરે.

સમબુતી—મને મનમાં ક્યા આવે છે, અને તેથી હું દેશીઓને અરજ કરું છું કે હું ખરેખર કહું છું તેમાં જરાપણ ભુલું માનશો નહિ, બહુ અણખનાવથી બધા રાજ્ય નાશ પામ્યા છે. હું નસીબની શી વાત કહું કે દુઃખનો છોડાજ નહિ. ખોટા વહેમ અને અદેખાઇએ કરી આપણી આવી ભુરી હાલત થઇ છે. સારા સંપની પડી વગર દુઃખરૂપી રોગનો ભાર જશે નહિ. માટે કુસંપને હાંકી કાઢવાને સારો સંપ ફેલાવાને અને શાંતિ વધારવાને તું જલદી વચાર કર.

ખાઠ ૮ મો.

એકાંત=નયો વાસ

હાસ્ય વિનોદ=આનંદની ને હસવાની વાતચીત

ખુદાવંદ=મોટા સાહેબ (મોટા દરજ્જાવાળાને અરજ કરતાં વપરાય છે.)

એક વચની=મોહ્યું પાળનાર

તકસીર=ચુનોદ; વાંક; અપરાધ ચેતી=સમજી

જહાપનાહ(=જહાં=દુનિયા+પનાહ=રક્ષણ કરનાર)=દુનિયાનું રક્ષણ કરનાર

તાબુજ=અચરજ

એકનો બે થયો નહિ=માન્યું નહિ

સૂચના=અગમચેતી

કનડે છે=હેરાન કરે છે

ખો=સત; કુટેવ

ટળવળે=ખીડાય

હમ સુકાઇ જશે=પાયમાલ થઇ જશે

ગત=સ્થિતિ

રકઝક=વાદવિવાદ; તકરાર

અનદાતા=(અન=અનાજ+દા

તા=આપનાર)=જીવાડનાર

ખાવીંદ=હાકેમ; ધણી

આકશ=ભારે

હીકમત=કળા; તદખીર; યુક્તિ

સાર—અક્ષલવાન માણસો સમયસૂચકતા વાપરી શકે છે. પાં-

ચમી ચોપડી પાઠ ૨ જ ના સમયસૂચકતાના દાખલા આપવા.

પાઠ ૧૦ મો.

પરવાળું=એક જાતના દરિઆઇ
પ્રાણીના હોહીમાંથી ઉત્પન્ન
થતો મેલ (એનો રંગ લાલ, ગુ-
લાબી કંઈક પીળો મણીરૂપે
હોય છે.)

જંગબાર=શાંત્રીબાર; આફ્રિકામાં
શહેર છે.

માડાગારકર=આફ્રિકા ખંડમાં બેઠ
છે. દુનિયામાં મોટા ટાપુઓ-
માંનો એક છે.

ભૂમધ્ય=(ભૂ+મધ્ય) પૃથ્વીની
વચ્ચે આવેલો.

પુરબહારમાં=ખીલતા; નીકળતા

પાસિફિક મહાસાગર=શાંત મહા-
સાગર (બધા મહાસાગરમાં
મોટો છે ૧ ભાગ પૃથ્વી એણે
રાહેલી છે.

બહુપગ્ની=(બહુ+પગ+ધ)=ધણી
પગવાળા

ખોખું=જીવ વગરનું ખોળાઉં.

રસી=લોહી પાણીવાળો ચીકણો
પદાર્થ.

અનંત=(અન+નહિ+અંત)=
ધણીજ

અનંત કોટી=(અનંત+કોટી)

ધણીજ કરોડ; અતિશય; સં-
ખ્યાબંધ.

વિભાગ=(વિ+ભાગ)=માગના
ભાગ.

ઉષ્ણુ=ગરમ

કટિબંધ=(કટિ=કેડ+બંધ=બંધન)

પૃથ્વીપર જુદા જુદા પ્રદેશોમાં
ટાંઠ તાપ કેવા પડે છે તે જા-
ણવાને પૃથ્વીના મુખ્ય પાંચ
પટા પાડેલા છે તે દરેકને
કટિબંધ કહે છે.

ઉષ્ણુકટિબંધ=કર્ક અને મકર-
વૃત્તવચ્ચેનો ૪૭ અંશનો ભાગ;
વિષુવવૃત્તથી ઉતર દક્ષિણ ૨૩.૫
અંશનો ગરમ પ્રદેશ.

ભંગાણુ=પોશાણુ; બખોલ.

વામ=એ હાથને પહોળા પસારી
રાખતાં બે હાથને જાતી જોડેલી
ભંગાણ.

જવાળામુખી=(જવાળા=અમિ+
મુખ=મે+મુ=વાળા)=જેના મો-
ઠામાંથી ધુમ્મા બળતા પથરા
વગેરે નીકળે છે એવો.

વિસામો=વિશ્રાંતિ.

નાળિએર=સંસ્કૃત નારીકર ઉ-
પરથી (નારીક=પાણીવાળું+ધર
=ઉગવું)=પાણીવાળી જગાએ
ઉગનાર આડનું ફળ; નાળિ-
એરીનું ફળ.

પ્રતિ=જાત.

યુનાનીહકીમો=દારસી કે અરબી
વેદક શાસ્ત્ર પ્રમાણે દવા
કરનાર વેદ

વિધિપૂર્વક=અમુક રીતે; અમુક
રીત પ્રમાણે

ભરમ=રાખ; રક્ષા

માત્રા=ધાતુ વગેરેને મારી કરેલી
દવા

કિરમજી=સંસ્કૃત કૃમિજ ઉપરથી
(કૃમિ=જીવડો+જ=પેદાયવું)(એ
એક જાતના જીવડામાંથી પેદા
થાય છે)=જાલરંગ; ધેરોલાલરંગ

સવાલ—પરવાળાના એટા કયાં કયાં છે ? પાસિફિક મહાસાગર
નામ પડવાનું કારણ શું ? (એમાં તોફાન થતું નથી માટે)
પરવાળાં કોણ બનાવે છે ? પરવાળાની બનાવટ કહો.

પાઠ ૧૧ મો.

આરથા=આવ

દાન=ધર્મ બુદ્ધિથી આપવું તે
અષંગ=(અપ=વિભેગ બનાવનાર
પ્રત્યય+અંગ=અવયવ)=જેને
એક અથવા વધારે અંગ
નથી તે (લુણું, લંગડું, ટુંકું,
આધળું, બહેરું વગેરે)

સારંગી=એક તારનું વાળું

રેશની=પ્રકાશ; લાઇટ

સ્વર=અવાજ

દીન=દયામણું

વદન=(વદ=બોલવું+અન)=મેં

બોખરી=સારા અવાજ વગરની

એસર=(એ=નહારો+સર=અવાજ
જ) કાનને સારો ન લાગે
એવો અવાજ

ચિત્તબ્રમ=(ચિત્ત+બ્રમ)ગાંડાળેલો

નિશ્વાસ=નિશ્વાસા

હાય=અમ; શરીર હહાડે હહાડે

ધસાતું જાય એવો રોગ

આજરે=માદગીએ; રોગે

હાય=રીકર; ચિંતા

સૂર=ગાયનમાં મુખ્ય જે સાત

સ્વર છે તે(સા, રી, ગ, મ, પ, ધ, ની)

કંઠ=સૂર; અવાજ

લીન=એકતાર; મશ્ગુલ

સાર—એક બીજના ભાવને લીધે આશા બંધાય છે અને તેથી સારો લાભ મળે છે.

પાઠ ૧૨ મો.

અનારોગ્ય=(અન=નહિ+આરો

ગ્ય=તંદુરસ્ત) તંદુરસ્ત નહિ;

રોગી

આરોગ્ય=(અ=નહિ+રોગ+ય=

સ્થિતિ) રોગ વગરની સ્થિતિ;

તંદુરસ્ત

તબીએત=શરીર; પ્રકૃતિ

શરદી=મેજ; પાણીવાળી હવા

તંદુરોસ્તી=(તન=શરીર+દુરસ્ત=

સાફ+ધ=વાળુ) આરોગ્યતા

પચે=મચે

સડસડાટ=સપાટાખંધ; ઝડપથી

ઠઠ=ભીડ; જમાવ

પુઠ ફેરવી=પાછો વળી

ગંભીરતા=કંઠક ભય અને ધણું

આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવાપણું; ગં-

ભીરપણું

પરવરદેગાર=પ્રાણી માત્રને પુરં

પાકનાર દુનિયાનો સાહેબ

પરમેશ્વર

અચ્છી=સારો

યુઆ=વરસાદના ઊંટા છાપરા-

માંથી ટપકે છે

તાડછા=તાડનાં પાંતરાં

વગ=સવડ; જોગવાઈ

ભોયતળીઈ=ધરમાં નીચેનો ભોં-

યપરનો ભાગ

વેધ=ધર બાંધવાના શાસ્ત્ર પ્ર.

માણે ન બાંધવું તે ખામી; બાધ

નિકાલ=રસ્તો; માર્ગ

ફરાગત=ઝાડો પિશાબ; મળમૂત્ર

કમસમજ=(કમ=ઓછી+સમ-

જ)=ઓછી અકલ

જમાવ થાં છે=મેગી થાય છે

ત્રિદોષ=વાયુ, પિત્ત અને કફનો
બગાડ; તાવ, શૂળ અને ખા-
સીનો રોગ

ફેફસાં=હવા ભરવાની કોથળીઓ
કાબળ=મેસ

ઢારઢાખર=ઢોર વગેરે

સવાસ—ધર બાંધતી વખતે કંઈ કંઈ બાબતો ધ્યાનમાં
રાખવી ? ધરની અંદરની વ્યવસ્થા કેવી રીતની રાખવી ?

પાઠ ૧૩ મા.

કાશી=ગંગા નદીપર પવિત્ર જા-
ત્રાનું ધામ છે

યાત્રા=જત્રા

કાશી વિશ્વનાથ=મહાદેવનું નામ છે

તીર્થક્ષેત્ર=(તીર્થ=પવિત્ર+ક્ષેત્ર=
જાત્રાનું ઠેકાણું)=પવિત્ર જા-
ત્રાનું ઠેકાણું

મંદિર=ઠેકાણું; ધામ

મુક્તિપુરી=(મુક્તિ=મોક્ષ+પુરી=
નગરી)=મોક્ષની નગરી

અશક્ત=(અ+શક્ત=શક્તિ)=
કમજોર

દેહ પડે=મરે

જન્મ મરણનો ફેરો ટળે=મોક્ષ
મળે

મળમૂત્ર=ખાડો પશાબ

હિલ્ટી=ઓકારી

ચૂંક=પેટમાં દુખાવો થવો તે
કોગળીકું=ઓકી ઓકીને માણુ-
સ મરે તે રોગ

જમાવ=મેળું

ખ્યાલ=વિચાર; ધારણા

સોઈ=જોગવાઈ; સવડ

ભાથુ=મુસાફરીમાં સાથે રાખેલો
ખાવાનો પદાર્થ

ચોર ચાખર=ચોર વગેરે

પારાપર=પશ્ચીજ

ખીન=વગર; વિના

ધાટ=ઓવારા

દશાશ્વમેધ=(દશ+અશ્વ=ધોડો+

મેધ=ભોગ, બળિદાન) દસવાર
ધોડાનું બળિદાન આપેલી જમા

અહનિરીક્ષણ=(અહ+નિરીક્ષ=ધા-
રીને જોવું+અણ એ પ્રત્યય
નામ કરે છે)=અહનું અવલોકન

વિચિત્ર=તરેહવાર

ધંટકાર+(ધંટ+આકાર)=ધંટના
આકારનું

ખટ=આકાર; ડોળ

શિવમંદિર=(શિવ+મંદિર) મ-
હાદેવનું દહેરું.

વિશ્વવિખ્યાત=દુનિયામાં જાણીતું

શિવાલય=(શિવ+આલય=ઠેકાણું)

=મહાદેવનું સ્થાન

શિવલિંગ=(શિવ+લિંગ=ઈદ્રિય)

=મહાદેવનું લિંગ

ખિલપત્ર=(ખિલ=ખિલા+પત્ર=

પાંદડાં)=ખિલીનાં પાંદડાં

દર્શન=ઝાંખી

ચાનકૂપ=(ચાન+કૂપ=કુવો) અ-

ક્કલનો કુવો (એમાં નહાવા-
થી અક્કલ વધે છે)

ભાવિક=(ભાવ+મક=વાળો)=

આસ્થાવાળા; શ્રદ્ધાળુ

આચમન=જમણી હાથેલીમાં

પાણી લઈ ચુસી જવું તે;

ચાગળું પાણી પીવું તે

ગજવા કાતરું=ખીરસા કાતરું;

ચારી કરનાર

ભાવધ=સચેત; હોશિયાર; ચાલાક

ઝંખાદાર=(ઝંખા=માળનો આ-

ગળ વધારેલો ભાગ+દાર=રાળા)

=ગોખવાળા

ખિચોખિચ=સબર; સંપૂર્ણ;

પાસે પાસે

કિનખાખ=કસખ અને રેશમ

થી બરેલું તરેહવાળું કપડું

કુમાસ=પોત

મજલીન=એક જાતનું ઝીણું

કુમાસનું કપડું

પીતાંબર=(પીત=પીળું+અંબર=

રેશમી વસ્ત્ર)=પીળું રેશમી વસ્ત્ર;

અખોટીઈ.

નમુનેદાર=શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ

મૂર્તિ=પત્થર કે લાકડામાં કાત-

રેલું કે ધાતુનું ધડેલું દેવ દેવી

નું જે સ્વરૂપ તે

નાનાવિધ=જુદી જુદી જાતના

આંખ ધરાતી નથી=વારંવાર

જેવાનું મન થાય છે.

દબદબો=ભપકો; ઠાઠ

સાજ=શણગાર

શ્રેષ્ઠ=મોટામાં મોટું

ધુરંધર=ધણા મોટા

આચાર્યો=મોટા ગુરૂઓ

પાઠશાળા=(પાઠ+શાળા)=કોલેજ

અનાદિ=(અન+આદિ=આરંભ)=
જેને આરંભ નથી તે; ધણા જીના
પદ્ધતિ=રીત; રિવાજ

પાઠ ૧૪ મો.

ખંત=કાળજી ચેટક
સાચવટ=(સાચ+વટ=પાણું)=સા-
ચાપણું
કુમળું=નાતું
પડી ટેવ તે તો ટળે કમ ટાળી=
જે આદત પડી હોય તે મટાડી
મટે નહિ

ખુખી=વખાણવા લાયક ચતુરાઈ
મહાવરો=અબ્યાસ
જાહે=વધારે; અતિશય
મહાલવા=મરજીમાં આવેતેમ કરવા
પરીક્ષા=(પરિ+ષ્ઠા=તપાસવું+
આ)=ચોગરદમથી તપાસવું તે
આદરી=આરંભી; શરૂ કરી
મુકતાશ્ન=મોતી

અંકુર=ફણગો
હૃદયકમળ=જેમાંથી પ્રેમ પેદા
ચાય છે તે; અતઃકરણરૂપી કમ-
ળનું ફૂલ

અનુકરણ=(અનુ=પાછળ+કૃ=કર
વું) દેખાદેખી; એકના જેવું બીજું
કરવું તે

અનુરૂપ=મૂળને પૂરેપૂરો મળતો
તર્ક=વિચાર; કલ્પના
શોધક=(શોધ+અક)=શોધકરનાર
પ્રજાસત્તાક=(પ્રજા+સત્તા+અક)=
રૈયતની સત્તાવાળું

પ્રમુખ=(પ્ર+મુખ)=વડો; મુખી
હાંડી અસર=સારી લાગણી
બાધ્યાવસ્થા=(બાધ+અવસ્થા)
જનેતા=મા [નિનાનપણુ

ભક્તિ ભાવ=ખરો પ્રેમ
જીવન=જીંદગી
સાંપડે છે=મળે છે; આવે છે
પાયા વગરનાનકામા
સ્વર્ગ સમી=સ્વર્ગ જેવી
મૂળ=શરૂઆત
પ્રતાપ=મળ

પાઠ ૧૫ મો.

વિવેક=ખરું ખોટું સમજવાની
શક્તિ
જળપાત્ર=(જળ+પાત્ર) પાણીનો
લોટો

અગાસું=મુત્તીથી એકાએક પે

પહોળું થય છે તે

કુંપદ=અડકાર; ગર્વ

સંભવિત=આખરદાર; પ્રતિષ્ઠિત

પરિચય=ગોળાખાણ; સંવાસ

ખીમતસ=જુડા શબ્દ; અપશબ્દ

સવાલ—વિવેક પાવવાનું મુખ્ય સ્થળ કયું? આપણા કરતાં મોટા, બરોબરીઆ અને નાના સાથે કેવી રીતે વર્તવું? આપણે ઘેર કોઈ આવે તો સાથે કેવી રીતે વર્તવું? આપણા પોશાક કેવો રાખવો? સારા માણસ દેખતાં કમ કમ ક્રિયા કરવી નહિ? અંગ્રેજ લોકને મળવા જવામાં કયા કયા નિયમો યાદ રાખવા?

પાઠ ૧૭ મે.

પાધરો દોર=સીધો

ઝગઝગારો=ચંગકાટ

દેગ=મોટો દેગડો

અનાવૃષ્ટિ=(અન+આ+વૃષ્ટિ=અ-

સાદ)=વઃસાદ ન થવો તે

રડા વાર્તા=પ્રતાપ

અમુતખ=કિંમતી

સોદ=સવડ

છાવણી=લશ્કરી મથક

યોગે=તીથે

નાનાવિધ=જુદી જુદી તરેહના

સવાલ—આગગાડીથી શા શા લાભ થયા? આગગાડીના એંજીનની હકીકત સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં સાડાપાંચ, સાડાચાર, સાડા ત્રણ અને અઢી પુટના માંપની કમ કમ રેલવે છે ને તે કયાંથી કયાં સુધી ગય છે? વરાળના બળ સિવાય બીજા કયા બળથી આગગાડી ચલાવી શકાય છે?

પાઠ ૧૮ મે.

શ્રીનગર=કાશ્મીર

હરિદ્રી=કંગાલ; બરીબ

જવદ્વેજ=માઝેજ

હરિદ્રતા=કંગાલિયત; ગરિબપણ

પ્રહર=પહોર; ત્રણ કલાક

કુળવાન=(કુળ+વાન)=કુલીન

કુળવંતી=(કુળ+વંતી)=કુલીન

કુચની=કુચલી; ખોટી વાતો

ચક્ષાયમાન=અસ્થિર; ચંચળ

જાકલપુખ્ત થએલું
 જાતકાળ=મરતાં સુખી; જિહંગી
 જર્જર
 જાપતિ=દુઃખ; આકૃત
 હિડાહિ=કમાણી કરતાં વધારે ખર્ચ
 કરનાર; નકામું બહુ ખર્ચ કરનાર
 અતિદિન=(પ્રતિ+દિન)=દરરોજ;
 હંમેશાં
 એવવા=પાળવા

પાઠ ૧૯ મા.

જામી=તંગી; અછત
 કરપદવી=(કર=હાથ+પદવી=ઈશ્વાર-
 રવ)=હાથની નિશાની
 મુદ્રા=ચિહ્ન; નિશાની

સાર—૧) ગમે તેવો અપમ હોય તોપણ તે ઉદ્ધોગ, હોંસ
 અને દહતાથી બણી ગણી હોશિયાર થાય છે. ૨) ધૃશ્વરે આપણને
 સ્વપ્ના અવયવો સારા આપેલા છે તે માટે ધૃશ્વરનો પાડ માનવો, અને
 તેથી બીજા માણસોને સુખી કરવાના પ્રયત્ન કરવા.

પાઠ ૨૦ મા.

સાહસ=જે કામ પાર પાડવામાં
 જીવની હાનિ થવાનો સંભવ હોય

અનુચય—સાહસ કર્મ કર્યાથી હર્ષનો નાશ હોય, કવિ સામળ-
 દાસ કહે છે કે એ દૃષ્ટાંતથી દેખો.

સમજુતી—વગર વિચાર્યું કામ કર્યાથી ખુશાલીનો નાશ
 થાય છે: માટે સામળદાસ કવિ કહે છે કે તમે એ દાખલાથી જુઓ.

શીઘ્ર=તરત ને તરત કરેલી
 યાદદાસ્ત=સ્મરણ શક્તિ
 લારા=છોડીતું નામ
 ધિજમન=કુળનું નામ
 પરોપકાર બુદ્ધિ=પારકાનું બહુ
 કરવાની વૃત્તિ
 શિક્ષણ પદ્ધતિ=શીખવવાની રીત
 ગત=હાલત
 લિપિ=ભાષા
 ચોજ=સૌધી; ગોઠવી
 બેહદ=(બે+હદ) બહોળ
 અંધશાળા=(અંધ+શાળા)=આ-
 ધળાની નિશાળ
 ચિહ્નો=નિશાનીઓ; મુદ્રાઓ

તેવું ગોઠું કામ કરવાની જે
 હિંમત તે; વગર વિચાર્યું; સહસા

શ્વાના કરવામાં=મોકલવામાં
 બેપરવા=(બે+પરવા)=બેદરકાર
 બેમી=ઠરી

સાહસિક=(સાહસ+ઇક)=સાહસ
 કરનાર

પરશુરામ=જ મહાગ્નિના પુત્ર; વિષ્ણુ-
 ના દશ અવતારમાંના છઠ્ઠા
 ને ચોવીસમાંના ૧૯મા અ-
 વતાર છે.

નિજ=પોતાને

ધંદ્રજીત=રાવણને મંદોદરીથી
 થએલો મોટો પુત્ર

શૂર=શૂરો

વીર=યોદ્ધા

વિક્રમ=પરમાર વંશનો ઉજ્જવળનો

પરદુઃખભંજન મહારાજ

સીકંદર=અલેકઝાંદર; ગ્રીસ દેશનો
 રાજા

અમર=(અ+મર)મરે નાહ એવું;
 કાયમ; અચળ

જાગે=જાગે; ઠેકાણે

યાહોમ કરી=ઝંપલાવી

આગે=આગળ; અગાડી

ઉધાડપગા=એડાવગરનાં

અ-વય—સાહસે પરશુરામે અરબુનને પુરો કર્યો, તે પ્રસિદ્ધ
 પરશુરામ નિજ વચ્ચે રહ્યો. સાહસે લક્ષ્મણે શૂર ધંદ્રજીતને હણ્યો;
 સાહસે વીર વીક્રમને સહુ જગત બણે છે. સાહસે સીકંદર નામ સહુ
 જાગે અમર છે. જે તમે યાહોમ કરીને પડો તો ફતેહ આગે છે.

સમબુતી—સાહસથી પરશુરામે અરબુનને માર્યો. તે પ્રસિદ્ધ
 પરશુરામ પોતાના વચ્ચેથી રહ્યો. સાહસથી લક્ષ્મણે શૂરા ધંદ્રજીતને
 માર્યો. સાહસને લીધે મહાત્મા વીક્રમને આખી દુનિયા યાદ કરે છે.
 સીકંદરના સાહસથી તેનું નામ બધી જગાએ અમર છે, જે તમે
 મથુ સાહસથી ઝંપલાવો તો જીત અગાડીજ છે.

સવાલ—સાહસ કેટલી જાતના છે? સાહસ શબ્દને સારા
 અર્થમાં અને નહારા અર્થમાં વાપરી બતાવો. સાહસ શબ્દને સારા
 અર્થમાં વાપર્યો છે તે લાવણી બોલો.

પાઠ ૨૨ મો.

સફરી=મોટા દરીઆની મુસાફરી

કરનાર

વાધરી=ચામડાની દોરી

જળ પ્રવાસ=(જળ+પ્રવાસ)=પા-

ણીની મુસાફરી

અતેલા=નાનું વહાણ

ફતેમારી=(ફતે+મારી)=અતેલાથી

મોટું વહાણ

સવા=(સ+વા)સારો પવન

સુકાન=વહાણને ફેરવવાનો હાડો

સફર=દરીઆની મુસાફરી

સરજામ=સામાન

મનવાર=લડાઇનું વહાણ

ગંજાવર=ધણું મોટું

બંદર કર્યા વગર=મુકામ કર્યા વગર

ટન=વીસ હંદ્રવેટ

કાટકા=કડાકા

યાંત્રિક બળ=(યાંત્રિક=યંત્રની+

બળ=શક્તિ)=સાદામાં સાદા

યંત્રની શક્તિ

વિદ્યુત=(વિ=વધારે+દ્યુત=પ્રકાશનું

+ત=ભૂતકૃદંતનો પ્રત્યય=એણું)

=પાણી માત્રમાં જે ગુપ્ત બળ

રહેલું છે તે; વીજળી.

હોકાયંત્ર=(હુક્કા=હુકકે=દાબડી

+યંત્ર) વહાણમાં દિશા જા-

ણવાનો સંચો

લોહયુબક=(લોહ=લોહું+યુબક=

ચુશી લેનાર)=લોહાને પોતાની

તરફ ખેંચનાર (એ એક એવી

જાતનું લોહું છે કે તેની પાસે

થોડે છેટે સોય વગેરે બીજું

સાધારણ લોહું ધરીએ તો

તેને તે ખેંચી લઇ પોતાની

જોડે વળગાડી દે છે)

પાઠ ૨૩ મો.

દ્રૌપદી=અગ્નિ કુંડમાંથી નીકળે-

લી દ્રુપદ રાજાની પુત્રી

સ્વયંવર=કન્યાએ પોતાની ઇચ્છા

મુજબ વર શોધી કાઢી પરણવું તે

દ્રુપદ=પંચાળ દેશનો રાજા; પ્રપ-

દનો પુત્ર

ભૂદેવો=(ભૂ+દેવો)=અભિશેા

નિંદન કર=જાણવા; કહી બતાવ

ધુષ્ટધુમ્ન=હોમ કુંડમાંથી નીક-

ળેલો ધુષ્ટનો છોકરો

યોગશી=તાકશ; ફેંકશી

જળેજ=પાણીમાં

ક્ષત=ધા; છેદ

મચ્છ=માછડું

ભગિની=બેન

વરમાળ=સ્વયંવરમાં કન્યા જે

માળા- હાર પહેરાવી પોતાનો

વર કરી થાપે છે તે; વરવહુની

ઠાટમાં પરચુંતી વેળા જે માળા

ખાલવામાં આવે છે તે

અન્વય—વીરો સાંભળો, પણ જે ધનુષ્ય ઉઠાવશે અને ચક્રમાંથી નુતું શર જે થોજશે; તે જળેજ જેમ મચ્છો ક્ષત કરશે, તેને (મારી) ભગિની આ વરમાળા પહેરાવશે.

સમજીતી—ભાઈઓ સાંભળો, જે કામદું ઉંચકશે અને ચક્રમાંથી જાય એવી રીતે બાણ ફેંકશે, તે પાણીમાં જોડાને મચ્છ વીંધશે. તેને મારી બેન આ વરમાળ પહેરાવશે.

હાથ ધસીને=પસ્તાઈને; દીલગીર થઈને

ડોળ=ભપકા

જયદ્રથ=સિંહુ રાખનો પુત્ર. (એ દુર્યોધનની બેન દુઃશાલા સાથે પરણેા હતો)

બાકા ટેકા=ફાંકડા

તાવ=તાલ; મૂછપર હાથ ફેરવવો તે સાધ્યો=તાક્યો

દુંટી=નાભ; પેટના નીચલા

ભાગમાં જે શરીરનું મધ્ય

બિંદુ છે તે

શુષ્ક=ચાપ; ધનુષ્યની દોરી

ચોધડીઉં=ચાર ધડીનો વખત

શિશુપાળ=દમયોધનો વસુદેવની

બેનથી થયેલો પુત્ર.

નયનવેષ=આંખ જેવી તે

પ્રત્યજ્ઞ=(પ્રત્યજ્ઞ)=જેરાવર

વેધી=વીંધી; છેદી.

વરો=પરણો

ખેદ=ખળાપો; અફસોસ

કાર્તિમંત=(કાર્તિ+મંત) આ-

પઅશ્વાળા

સોયે=જાણે

વીર=જહુર

સાથ=સફળ

પણુ=નિયમ; પ્રતિજ્ઞા; બાપા
દાખી=બતાવી
વીર્ય=પરાક્રમ; બહાદુરી.
ક્ષત્રીજયો=ક્ષત્રિય પુત્ર

બીડે=ધરે
વિપ્ર=બ્રાહ્મણ
લાજ=આજર
સરશે=થશે

અનુવચ—કાઠ રાજો ઊઠો ઊઠોની ! અને મચ્છ વેધી કન્યા
એ વરો; મચ્છ વેધી કન્યા એ વરો, (કે જેથી) મારું પણ મિથ્યા
ન થાએ. (૧) કાઠ મચ્છ વેધી નવ શકે, આ જોયે મુને (મનમાં)
ખેદ થાય (છે); સૌ ક્ષત્રી કીર્તિમંત સોયે, પણ શું ! અહીંયા
(કાઠ) વીર ન હોયે ? (૨) વાર માથે સારા મુગટ મુક્યા છે (તો)
હવે મારું પણ સાર્ય(ક) કરો; (તમે) કાટે મોતીની માળા ધાલી
છે, (તો હવે) વીર્ય દાખી વરમાળ પહેરો. (૩) કા ક્ષત્રીજયો હામ
ન બીડે (તો) વિપ્રમાંથી કાઠ કામ કરો; (કે જેથી) સભાકેરી ને
મારી લાજ રહેશે. (અને) વળી કન્યાનું કામ કરશે.

સમજીતી—કાઠ રાજા ઊઠો ઊઠો અને માછલાને છેદી
કન્યાને પરણો; માછલાને છેદી કન્યાને પરણો, કે જેથી મારી પ્રતિજ્ઞા
નકામી જાય નહિ. (૧) કાઠ માછલું છેદી શકતું નથી આ જોઈ
મને મનમાં (દીલગીરી) બળાપો થાય છે; (અહીંસા છે કે કાઠ
માછલાને વીંધવાને સમર્થ નથી.) બધા ક્ષત્રીઓ આજરહાર (પ્રતિજ્ઞા
વાળા) જણાય છે, પણ શું ! અહીંયા કાઠ બહાદુર નથી ? (૨)
વાર તમે માથે મુગટ મુક્યા છે (તમે રાજા છો) તો ઠીક પણ હવે
મારી પ્રતિજ્ઞા સફળ કરો; વળી તમે ગળામાં મોતીની માળા ધાલી
છે, તે ખોટી માનું છું; તો હવે તમારું પરાક્રમ બતાવીને વરમાળ
પહેરો. (૩) કાઠ ક્ષત્રીય પુત્ર હિંમત કરે નહિ, તો બ્રાહ્મણમાંથી
તમે કાઠ મારું કામ કરો; કે જેથી સભાની ને મારી આજર
રહેશે. અને વળી કન્યાનું પણ કામ થશે. (૪)

કોડ=હોશ

દીન=ભાચાર

વીનવે છે=વિનંતી કરે છે.

કર્ણુ=કુંતીને કુંવારી અવસ્થામાં

સૂર્યપી થએલા પુત્ર

સિદ્ધ કરીશ=પાર પાડીશ

સંધાન=જોડાણ

સુતપુત્ર=દાસી પુત્ર

ભનિજતપણુ=શરમાળપણુ

કોધયુક્ત=ગુસ્સાવાળા

નક્ષત્રી=ક્ષત્રી વગરની

સાક્ષાત=પ્રત્યક્ષ

કન્યારતન=કન્યા રૂપી રતન

તેજ=આગર; કીર્તિ

વામન=વિષ્ણુનો પાંચમો અવતાર;

ઈંદ્રના નાનાભાઈ

પરશુરામ=જમદગિનીપુત્ર (એન્ડ્રો-)

તાયુગનાપ્રારંભમાનનમ્યાદતા)

અગસ્તિએ નામના ઋષિ; વંદ્ય

ને ઉર્વશીના પુત્ર

વાન=ગાંધી; વર્ણુ; રંગ.

ચાચિલ=ચંચળાઈ

છટાએ=ખુબીથી

કાપડી=કાપડ વેચનાર; (કારણ કે

પાંડવો કાપડ વેચનારનો ધર્મ

કરતા હતા. ત્યાર પછીથી સાધુ-

ની સાથે જવા લાગ્યા)સાધુ

સાધુના વેષમાં અભૂત.

મરોડ=વાંક; લલચુ

ગળ્યાં=ભાગ્યાં

દક્ષ=નિપુણ; હોશિયાર.

ટાઢું કયું=નિવૃત્ત કયું; કા

નવર કયું

મથક

અ-વચ-જુઓ જુઓ વીત્રે હામ ભીડી. છટાએ ધનુષ ધયું (છે)
કાપડી ક્ષત્રીનું કામ કરે છે; છટાએ ધનુષ ધયું (છે;) એનો અર્થ
મરોડ જુઓ, છટાએ ધનુષ ધયું (છે;) ગર્વી ભૂપતિના કોડ ગળ્યાં,
છટાએ ધનુષ ધયું (છે;) એના નેત્રનો લક્ષ જુઓ. છટાએ ધનુષ
ધયું (છે;) શર ચોજવે કેવો દક્ષ છે. છટાએ ધનુષ ધયું (છે.)
ઓહો! એણે મચ્છ વેળ્યો (અને) ધનુષ ટાઢું કયું, વિત્રે અદ્વૃત્ત
(કામ) કયું, (તેથી) એ સદા વરમાળા પહેરશે.

સમજીતી--(એક બાહ્ય બોલ્યો કે) જુઓ બાહ્યે કેવી સીમત કરી છે. તે કેવી ખુબીથી કામકામ પકડ્યું છે. કેવી ખુબીથી કામકામ પકડીને આધુ ક્ષત્રીનું કામ કરે છે. એના શરીરની દૃઢતા જુઓ ! એણે ખુબીથી કામકામ પકડ્યું છે. અદ્વંજના રાગએના હોંસ મળી ગયા છે. ખુબીથી કામકામ પકડ્યું છે. એની આખની વિજ્ઞાન તાકવાની ખંતીથી ધારણા જુઓ. એણે ખુબીથી કામકામ પકડ્યું છે. બાહ્ય મારવે કેવો નિપુણ છે. એણે ખુબીથી કામકામ પકડ્યું છે. અરે એણે માછલું પકડ્યું ને ધનુષ ટાકું પાડ્યું. એ બાહ્યે નવાઇ જેવું કામ કર્યું તેથી એને દ્રૌપદી વરમાળા પહેરાવશે.

અ-વય--બાહ કાંઈ વિરમે કરે (અરુ) દાસે (છે.) દ્રૌપદી માળ પહેરાવે છે, (તેથી તેના) મનનું માન્ય થાય (છે,) (તેથી) તે અંતરે હરખાય (છે.) (૧) બાહ તે વરમાળા પહેરાવીને મઝ વેધુની પાસે ઉભા, એની (દ્રૌપદીની) આજ્ઞા ફોળા; (એને) એ વર ક્ષત્રી હોજો. (૨) બાહ તમારું હેત ન વીસર; અમને (તમારાથી) છુટા પડ્યાનું દુઃખ (છે પણ) તમને સુખ થાઓ એમાં (અમે) સુખ માનીશું (૩)

સમજીતી--બાહ કાંઈ નવાઇ જેવું જાણે છે, પણ તમે એને માળા પહેરાવો છો; તેથી એ મનમાં ખુબ થાય છે; કારણ કે એના મનનું ધાયું થાય છે. દ્રૌપદી તે વરમાળા પહેરાવીને મઝ વેધુની (અરજીતની) પાસે ઉભા. એની (દ્રૌપદીની) આજ્ઞા સંજા થાઓ અને એ વર ક્ષત્રી હોજો. (૨) બાહ તમારું હેત જુલાય તેમ નથી તેથી અમને તમારાથી વિયોગ થયાનું દુઃખ થાય છે; પણ તમને સુખ થશે તેમાં અમે સુખ માનીશું. (૪)

પાઠ ૨૪ મો.

મહાનંદરપ્રસ્તાન દેશમાં શહેર છે
(તેમાં મહમદ પેગંબર સાહેબનો
જન્મ થયો હતો)

હજનમસ્કાની જાત્રા કરવી તે
હાજનમસ્કા કરનાર; જાત્રાળુ
જેદાનમસ્તાનમાં રાતા સમુદ્રને
કાંઠે બંદર છે.

મજલનમસ્કા

જેમવાસનમસ્કા

પાકનમસ્કા

ધારણ કરે છે=પહેરે છે

પાટલીનમસ્કા

લીપનમસ્કા

શરીફનમસ્કા; આજાદ

નિમાજનમસ્કા; પ્રાર્થના

ફરમાનનમસ્કા

લખમેકનમસ્કા; આવું છું

ચુમેનમસ્કા કરે

આલનમસ્કા

પઢીનમસ્કા

અલેહિસ્સલામનમસ્કા નામ ઉપર

રહેમત રહે તેવા

ચુદાનમસ્કા ઉપદેશ

બોગનમસ્કા

મહમદ પેગંબરનમસ્કા ત્યાંની

સદેશો લાવનાર મહમદ (ઈ-

સ્લામી પંથનો સ્થાપનાર

મદીનાનમસ્તાન દેશમાં શહેર

છે (અહીંયા મહમદ પેગંબર

સાહેબ મરણ પામ્યા હતા)

મસ્લામી ધર્મનમસ્કા મુસલમાની ધર્મ

શેતાનનમસ્કા; અપવિત્ર

પાઠ ૨૫ મો.

પ્રાચીનનમસ્કા

અર્વાચીનનમસ્કા; ચાલતા સમયનું

અંતર્યાયાનનમસ્કા (અંતરનમસ્કાનમસ્કા

ડીનમસ્કા) અંદરનું પડ

બહેરીનનમસ્કા અખાતમાં બેઠે

સંહલદીપનમસ્કા (એવી આકૃતિ

જમરખના જેવી છે)

છવાય રહે છે=ખીલી નીકળે છે;

જણાય છે.

અડદીઆનમસ્કા

સટડીઉંનમસ્કા સરી જઇ છુટે

એવી ગાંઠ

ચીમટાનમસ્કા

બસ્મનમસ્કા

વડ=પ્રકાર; જાત
 વીંધ=છિદ્ર; કાથું
 અંકાય=નક્કી થાય; ધરાય
 સરકા=શેરડી તાડી વગેરેનો
 ખાટો થએલો રસ

પાઠ ૨૬ મો

નિંદા=કોષતું છુંડું બોલવું તે
 ચાડી ચુમલી=વગર કારણે અ-
 થવા કારણસર કોષની છુપી વાત
 બીજા ધણા માણસ આગળ
 કહેવી તે

કુટેવ=(કુ+ટેવ)=ખરાબ આહત

ચર્યા=વાદવિવાદ

કુચલી=નકામું ટહાચલું; સાર

વિના લાંબી વાત; નિંદા

મેળાવડો=મંડળ

મંડળીની હવામાંજ ફેર પડતો

=મંડળામાં કાંઈક જુદીજ

અસર થતી

છાપ=અસર

ધર ભાંગે છે=ધરમાં તૂટ પડે છે.

ચાનક=ખંત; ચેટક; કાળજી

બીજાત=નિંદા; નાલેસી; કોષની

પાછળ તેનું છુંડું બોલવું તે.

હાથ કરેલી=ખાવાને માટે
 મારી નાખેલી

તાજુખ=વિસ્મય

ખોડ=એક; ખામી

ચીઠ=કંટાળો; અણગમો;

નજરે નજરે=પ્રત્યક્ષ

ખાસીએત=ટેવ; આહત.

જડમૂળથી=સમૂળગી; તદન

જીભલડી=જીભડી; જીભ

લુલી=જીભ

વિકટ=અધર; મુસ્કેલ.

પાઠ ૨૭ મો.

પ્રાતઃકાળ=પ્રભાત

ચિત્ર=ચિતાર; આખેહુજ વર્ણન.

મર્યાદા=છેવટની હદ; છેડો

અરણ્ય=સૂર્યનો સારથી

સારથી==રથ હાંકનાર

ચંદ્રમા મુઆ પછી=ચંદ્રમા અસ્ત

થયા પછી

કુમુદિ=કુમુદ ફૂલનો વેલો; પોયણી;

પ્રિયા=વહાલી

મેવતી=એક જાતનું ફૂલનું ઝાડ.

નાસકા ધંદિય=આસ લેવાની ધં

દ્રિય; નાક.

દિવાકર=(દિવા+કર)=દહાડનો ક

રનાર; રવિ; સૂર્ય

ચોપદાર=છડીદાર

નેકી=સાચવટ

ધોર=મોટો અવાજ

પ્રભાતીકાં=સવારના પહોરમાં

ગાવાની કવિતા

અમથો રામડો કાઠી જુહું રડવા=

ખોટો વિલાપ કરવા.

તેઓની આંખ તેઓના મેનિ

જવાળ દેતી નહતી=તેઓના રડ-

વાની અસર તેઓના ચહેરાપર

જણાતી નહોતી.

દોપિસ્તા=સહી ચોપડી ધુટેલા

જાડા પત્તાં

કલાદિ-(કલિ+કા=પ્રમાણ+આદિ=

ખીજ). એ પ્રમાણે ખીજ પથ; વગેરે

અંધ=અંધન

અંધણી=કંકાસિએથ; નઠાર

આળસુ=જેને કામ કરવાનું મન

ન થાય તે.

એઠી=ધણાજ આળસુ; ખીસકુલ

કામ નહિ કરનાર

અંગવઅ=(અંગ+વઅ)=શરીર

ઠાંકવાનું છુમકું

સહસ્રલિંગ=(સહસ્ર=હજાર+લિંગ

મ) મહાદેવની હજારદેરીવાળું

વનવાગલા=વનવાગળ

સફળ=સિદ્ધ; પૂર્ણ

નિષ્ફળ=(નિષ્+ફળ)=નકામી;

ફાકટ

ચિંતાતુર=(ચિંતા+આતુર)=ચીકર;

મંદ

લાદીને=પીઠપર બાર બરીને

ધાટ=ઓવારા

ધનુવિદ્યા=(ધનુર+વિદ્યા)=કામકું

ખેંચી બાણ મારવાની વિદ્યા.

પાઠ ૨૯ મો.

મશ્હુર=પ્રખ્યાત; નામીયા

નિર્ધનતા=(નિર+ધન+તા)=

ગરિબાધ

રસ=સહેજત; સોખ.

અંધારણુ=અધિ

સ્કોલરશિપ=વિદ્યાર્થીને મદદ

તરીકે જે રકમ મળે છે તે

નિર્વાહ=ગુજારો; પોષણ

હાહરણુ=હાહાત; દાખલો

આહુબગી=ખત મહેનત

હિયે રાતે=ઉંચી પદવીએ

મનોબળા=મનનું જોર; મગજશક્તિ

અત્રી=નારજારી

સુધારક=(સુ+ધાર+અક)=સુધારો

કરનાર

તંત્રીપણું=વર્તમાનપત્ર વગેરેમાં

લખાણુ કરી તે ચાલવાનું કામ

કામનું દીકું ન પડ્યું=જવાબી કામ

મને હરકત ન આવી; કામ

અટકી ન રહ્યું

ધન્વેકટર=તપાસનાર

ઉપ્યુટી=તાબાનો

વહેરી=માથે લઇ

બીડું ઝાંડું=આગેવાની કરી

ટ્રેનિંગ=શિક્ષણ

મિનિસ્ટ્રી=મુખ્ય ગુરુ

પ્રાથમિક=(પ્રથમ+મિક)=શરૂઆતની

બાષાંતરે=તરજુમા; એક બાષામાં

થી બીજી બાષામાં નકલ કરવી તે

અભિપ્રાય=સલાહ; નિચાર

વનોદ્યુલર=ચાલતી દેલી ગુજ.

રાતી બાષા

સોસાઇટી=મંડળી

પ્રસાર=ફેલાવો

ઉત્પત્તિ=ચલતી

પ્રવાસ=મહેનત; યત્ન

હિય=ચલતી; ઉત્પત્તિ

અર્પણ=મક્ષીય; ભેટ

નિખાર=નળ-પટ્ટી; શુદ્ધ મનના

પાઠ ૩૦ મો.

ઢંઢેરો=સપ્તગી રાતને માટે સર-

કાર તરફનું જાહેરનામું

નામદાર=(નામ+દાર)=ગમ્યાત

છરટ છીડ્યા કંગન=છીડ્યાંડથી

હાંદુરતનામાં વેપાર કરવા

અવેલી મંડળી

સ્થાન=મંડળ; શરૂઆત

મૂળી હંદુ=અલ વિનાર

રજયચરચ=રજય+ચરચ(સ્થા)=

રાજ્ય બધાંણુ

મરવડ=ગોટાળો

પાર્લિમેન્ટ=છીડ્યાંડનીરાજવીસભા

સનંદ=પરવાનો; પટો

મારફત=દ્વારા; વડ

સમસ્ત=મધી

દિલાસો=ધીરજ

અભયવચન=(અ+અય+વચન)=

બીજવગરના ખાતરીજરેજા બોલ
 પ્રગટ કર્યો=જાહેર કર્યો
 હસ્તક=તાબે; કબજે
 વાષસરોય=(વ.ષસ=પદ્ધતિ+સરોય =
 રાજા)=રાજાને બદલે નિમાયલો
 અધિકારી; પ્રતિનિધિ
 તહનામું=સલાહતો કરાર
 કરારનામું=સરતપટો
 સદરહુ=કંપર કહેલી; મજકુર
 ધક્કા=તુકસાન
 મરતબો=માન; મોટાઇ
 પ્રત્યે=તરફ
 રાજ્યધર્મ=(રાજ્ય+ધર્મ)=રાજાની
 ફરજ
 ધતરાજી=નાપુશી; કમમહેરબાની
 સ્વસ્થતા=(સ્વસ્થ=શાંત+તા=પણું)
 શાંતિ
 શ્લોકપયોગી=(શ્લોક+ઉપયોગ+ય)
 શ્લોકના જરૂરના
 શુદ્ધિ=વધારો
 સમગ્ર=આખી; અધી
 આબાદાની=ચઢતી
 સામર્થ્ય=જોર; બળ

પાઠ ૩૧ મો.

લંડન=ઇંગ્લેન્ડમાં ટેમ્સ નદીનેકાંઠે
 બ્રિટિશ રાજધાનીનું શહેર છે
 (એ દુનિયામાં માનના મોટું
 શહેર છે)
 રોકનદાર=(રોકન+દાર)લપકાદાર
 જળાંજળાં થઈ રહેલી=પ્રકાશેલી
 ગ્યાસ=વાયુ
 જંગી=મોટી
 સુરંગ=જમીનમાં દારૂ ભરી હિડા-
 વવો તે
 ટેમ્સ ટનલ=ટેમ્સ નદીની નીચે થઈ
 ગાડી, ઘેડા, માણસ અને આગ
 ગાડીને જવાનો રસ્તો
 રદિઅ જીં=સુંદર; પુટકું; સુશોભિત
 પદ્માભિષેક=ગાદીએ બેસાડવાની
 ક્રિયા
 દફન કરવું=દાટવું
 પાલેસ=મહેલ
 મ્યુઝીઅમ=પ્રદર્શન; સંગ્રહસ્થાન
 ઐતિહાસિક=ઇતિહાસજણાવનારી
 બખતર=ચોદાની જાળીનો અંગ-
 રખો; કવચ

સુગટ=તાજ.

ધીજ=પૂલ

ચમત્કાર=નવાધ.

નેશનલ=પ્રજ સંબંધી

સાહસિક=(સાહસ+ધક)=જેખમ
વેઠનાર

દેશાભિમાની=(દેશ+અભિમાન
+મ)=દેશનું અભિમાન રાખનાર.

પાઠ ૩૨ મી.

કૃતગતા=(કૃત+ગ+તા)=નીમકહ-
લાલપણું

લાગણી=ભાવ

વૃત્તિ=વલણ

હિંચો ભાવ=ખરી આસ્થા

અમણુ=માત પિતાની આરા
પાળનાર આલણુ

વિસુવિઅસ=નેપદસની પાસે છટા-
લીમાં જવાળામુખી પવર્ત છે.

ભાવા=જવાળામુખીના મોમાંથી
જે ઉતો રસ નીકળે છે તે.

અમિરસ=(અમિ+રસ)=અમિનો
રસ

અરક થઇ ગયું=દટાઈ ગયું.

લીસો=ટાઢો; ઠંડો

અસાધારણુ=(અ+સાધારણુ)=
સાધારણ નાહ તે; નવાધનો

બાકતમાન=બાકતવાળા

ક્ષેત્ર=જગતનું ઠેકાણું; ધામ

ગુણીઅલ=ગુણ જાણનાર

શોકાતુર=(શોક+આતુર) દીલગીર.

આભારી(આભાર+મ)આભારવાળા

પંકતી=દરજાએ; પ્રકાર

કૃતમ્ન=(કૃત=કામ+મ્ન=નાશ કર-
નાર)=ઉપકારના બદલામાં અપ-
કાર કરનાર; નીમકહરામ; ઉપ-
કાર ભૂલનાર

કૃતમ્નતા=નીમકહરામી

કરમ=મુંડા કૃત્ય

ધોર=ભયંકર

ચટકા ભર્યાજ કરતું=મનમાં ખેદ
થયાજ કરતો

પાઠ ૩૩ મી.

અખ્ય=મોટી સુંદર

મત્સ્યેંદ્ર=એનામનો એક તપસ્વી;

ગોરખનાથનો ગુરુ

ગોરખ=મત્સ્યેંદ્રનો શિષ્ય

મઠી=મુંપડી; પર્ણકુટીઓ;

મરડીઓ

ચોમશામ=ચિત્તવૃત્તિના નિરોધનું
શામ

ઉપદ્રવ=હરકત; અડચણ
ખો=ગુફા; બખોલ; કાતર.
હાડકું પથ ન જડે=હાડકાના
ચુરેચુરા થઇ જાય.

અંધારા=તંમર; ચકરી; ફેર.
વેદાંત=એ નામનું એક શાસ્ત્ર
પારંગત=પાર પામેલા.
અંડિકા=એ નામની દેવી; માતા
યથાશક્તિ=શક્તિ મુજબ
કુળદેવતા=ગોત્રજ

મૃદેવતા=પોતે પસંદ કરેલો દેવ
જતિ=ગોત્રજ

સ્થાનિક=મઠવાળા; આશ્રમવાળા
પંથીઓ=પંથવાળા

વિરોધ=બુદ્ધાગત્યું; અણુબનાવ
ઝાંઝવા=ઝાંખ; અંધારા
એક બીજના ખભા ઉપર માથા
કરી જોઇ રહેતા હતાં=એક બીજને
દાળ પડતાં વળગી રહ્યાં હતાં
તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની
જગો

કંઠ=જયો

ચાતુર્માસ=ચોમાસામાં સાધુઓ
એકજ જગ્યાએ રહે છે તે
મહીના; ચાર મહીના

તાણાવાણા=વણવાની સાળપર
હાલા આડા દોરા રાખવામાં
આવે છે તે

અનહદ=હદ વિનાનું; પ્રણંજ.
વરસાદની વૃષ્ટિ=વણોજ વરસાદ
પડખામાં=પાણુમાં
ઓરજ=ભુદ્ધજ; ન્યારી
ફાક=ફાકટ; નકામું

પાઠ ૩૫ મો.

ધાડાં=મોટાં

ગીચ=પાસે પાસે

સિંકેના=એ નામનું એક ઝાડ થાય
છે જેમાંથી કવીનાઇન નીકળે છે

જવરનાશક=(જવર=તાવ+નાશ+
અક)=તાવ દૂર કરનાર; તાવ
કાઢનાર

દેવદાર=એક જાતનું ઝાડ (એ ઝાડ
હિમાલયમાં થાય છે)

સૌહર્દ=શોભા; પ્રુબસુરતી

મૃદુઓપધી=મોસડના કામમાંઆ-
વે એવું શાકડું; વનસ્પતિની દ્રવ્ય

દુંક નજર=તાત્કાલિક લાભ.

ઉન્મત=(ઉત્+મત=મૃતું=મગર)

અહંકારી; ઉદ્ધત; અવિચારી

વોકળા=નાળા

સંહાર=નાશ; કતલ

ઠાંકણુ=ઠાંકણું

ડેરાકુન=ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં

શહેર છે.

તકતા=જથા

ખંડ=ભાગ

અઅનુસ=એક જાતનું ઝાડ

અરીઠા=અરીઠાનું ઝાડ

બુખિલી=પશ્ચિમ તરફના દેશમાં

રાજા કે રાણી ગાદીપર બેઠા નહી

૨૫, ૫૦, ૬૦ વરસે જે મોટા

એચ્છવ કરવામાં આવે છે તે

ટાંકણુ=અવસર; વખત

અવસર=રૂકું તાણું

હિતકારક=(હિત+કારક)=ભલું

કરનાર

પાઠ ૩૬ મો.

ખોદે તે પડે=ખીખતે તુકસાન

કરવાને જે ધારે તેને ખતાનેજ

તુકસાન થાય

કરે તેવું બોમવે=જેવું કામ કરે

તેવું જળ મળે

બગદાદ=એશિયાઈ તુર્કસ્તાનમાં

શહેર છે

શીદા શીદા=મોહીત; મોહ પામેલું

અમીર=જેને સરકાર તરફથી ખિ-

તાબ અથવા જાગીર મળેલી

હોય તે

ઉમરાવ=સરદાર; શ્રીમંત

નામના=ખ્યાતિ; કીર્તિ

બેગ=અમીરી ઇલકાબ

આગા=શેઠ

કરાર=કબુલત; ઠરાવ

કાબુ=કુરાન પ્રમાણે ન્યાયકરનાર

મુફતી=મુસલમાન ધારાશાસ્ત્રી

જુમ્મા=શુક્રવાર

ખલીફા=મહમદ પગંબરના વારસ

દસ્તખસ્તા=અદાબસર

કાનુન=વાર

લકઝ=શબ્દ; વેળુ

ખુખી=વખાણવા લાયક ચતુરાઈ

દામ=પૈસા

હાડકાની ખરાબી થયે=મારખાતાં

હાડકા ભાંગી જશે

ઈરિઆફ=વિચાર
ખીસિઆણા=ઝાંખા; વીલા
ખાણુ વળી ગયો=ધણેજ ખખે
ખાણુ પડી=ધાર ભાંગી ગઇ
પેટ પકડીને હસ્યા=ખુબ હસ્યા

પાઠ ૩૭ મો.

ઘોર્થ=ઉત્સાહ શક્તિ; બહાદુરી
વાટપાડુ=રસ્તે લુટનાર
ધોળે દહાડે=મધ્યાહ્ન દેખે એવા
દિવસના પ્રકાશમાં
ધાડ=લુટારાની ટોળી
પાલક=રક્ષણ કરનાર; રક્ષક
ધાડપાડુ=ધાડ પાડી લુટનાર ટોળી
નો માણસ

શરપુરા=ધણા બહાદુર નર
પાળીઆ=પત્થરમાં કોરેલા લેખ
કેસરીઆ=યુદ્ધમાં મરતાં સુધી
પાછી પાની ન કરતાં લડવું તે
સતીત્વ=(સતી+ત્વ)=સતીપણું;
પતિવ્રતાણું

ચિતા=ચેહ
શ્વાં ઉભાં થઇ જાય=કપારી છૂટે;
પ્યાર, અચખો કે ભય વગેરે

વૃત્તિને લીધે શારીરિક લાગણી
થઇ આવે.

રણસંગ્રામ=લડાઇનું મેદાન
વાવઝેડું=પવનનું તોફાન; વંટો-
ળીઓ

ધાડું=જડું; ધટ્ટ
જીવને તાળવે ખાધી=મરવાની
દરકાર ન રાખી

સ્વાર્પણ=(સ્વ+અર્પણ)=જાતનો
ભોગ આપવો તે

સૌભાગ્યવંતી=સારા ભાગ્યવાળી;
જેને ધણી જીવતો હોય તે

આરે=કાઠે; કિનારે
ડચો નહિ=મન ફેરવ્યું નહિ; લો-
ભાયો નહિ

દુઃખનો આભ=ધણુંજ દુઃખ
ટેક=વટ; પણ

લૂણુ=અનાજ; નીમક; મીઠું
યુગ=જુગ; જમાનો

પાઠ ૩૮ મો.

ચક્રવર્તી=જેની આણુ નાનાં મોટાં
ધણા રાખેા ઉપર વર્તાતી હોય
તેવો; એક સમુદયી ખીજા સ-

સુદુ સુધીના પ્રદેશનું રાજ કર
 નારો કે જેને ખીજ સર્વ રાજ
 ઓ ખંડણી આપતા હોય તેવો.
 મહારાજધિરાજ=(મહા+રાજ+અ
 ધિ+રાજ)=મોટા રાજના રાજ
 દિગ્વિજયી=ધણી રાજ્યોપર જીત
 મેળવનાર
 કલ્યાણપતિ=કલ્યાણનો રાજ
 આચારીકિત=હુકમ પાળનાર; હુકમ-
 માં રહેનાર; તાબેદાર
 આમંત શિરોમણી=સવળા યોદ્ધા.
 ઓમાં શ્રેષ્ઠ
 શિરોમણિ=શ્રેષ્ઠ; મોટા
 સુદૃઢશસ્ત્ર=સઘામકિશનતાપણું
 સેવામાં;=હજુરમાં; નોકરીમાં
 ચરાજમ=હાર
 જળભેદ=દગોડટોકા; કાવતરું
 ઘાટ ધડશો=મારી નાખવા ઉપાય
 શોધશો.
 ફાટી=ગાંધ્યો આપી; પોતાના
 પક્ષમાં લઈ
 હીપ=માટી
 વાંદળી ચાંદો કરવા આવે લારે

મો ધોવા જવું નહિ, પશુતરત
 કપાળ ધરવું=મળતો લાભ સુરત
 લઈ લેવો.
 સ્વહસ્તે=(સ્વ+હસ્તે)=પોતાને હાથે
 મસ્તકે=માથે
 શ્રીમાન=આગ્યશાળી; યશસ્વી; ધન
 સંપન્ન
 રાજેન્દ્ર=રાજાઓનાપણુ રાજ
 મુજ્જૈશ્વર=ગુજરાતના ધણી; ગુજ
 રાતના રાજ
 નીમકહલાલ=કૃતચ; કરેલો ઉપ-
 કર જાણનાર.
 તન=છોકરો; પુત્ર
 સુભદ્રેપરિ=(સુ+ભદ્ર+ઉપરી)=મો-
 ટા યોદ્ધાઓમાં શ્રેષ્ઠ
 સેનાધિપતિ=(સેના+અધિ+પતિ)
 =સરકરનો મોટો ઉપરી
 જાણ=અમરેલી; અપવિત્ર ચાંદો
 નિષ્કપટી=(નિષ્+કપટ+છ)=કપટ
 વગરના; નિખાલસ
 ચોકખા મનના=પવિત્ર મનના
 સામાવાળીઆ=વિરૂદ્ધ પક્ષવાળા
 રિપુ=શત્રુ; દુશ્મન

ભાથિ=પગાર કરતા બીજું કંઈ
છાની રીતે ભેવું તે
રૂઝવત=ભાથિ (રૂઝવત શરમી
શબ્દ છે.)

ધર્મયુક્ત=યુક્તના નિયમ પ્રમાણે
લક્ષ્યું તે

પક્ષપાત=(પક્ષ+પાત) તરફદારી;
તરફેણ

દુદર્શા=(દુર+દર્શા)નકારી હાલત
દેશકલ્યાણભાવ=(દેશ+કલ્યાણ+
ભાવ)=દેશનું સુકરવાની ઇચ્છા
દુરાચાર=(દુર+આચાર)=ખરાબ
ચાલ

મુરખાદિક=(મુરખા+આદિક)=મુ-
રખા વગેરે

નખોડ=સત્યાનાશ

નખોડ વાળવાનું=સર્વેશ જવાનું
સત્યમેવ જયતે=આખરે સત્યનો
જય છે.

• મર્મ જય=ધર્મથીજ જીત

પાપે ક્ષય=પાપથી નાશ
તાણ્યો તણાવાનો નથી=લાલચો-
થી ડગવાનો નથી.

ભરમાબ્યાથી=છેતર્યાથી;ભંભેર-
વાથી

લૂણહરામ=કૃતમ્; નીમકહરામ
પ્રતિષ્ઠા=આખર; મોટામ

ત્રિલોક=(ત્રિ+લોક)=ત્રણ લોક
(સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ)

રાજદ્રોહી=(રાજ+દ્રોહ+મ્)=રાજ્ય
પ્રત્યે વેર યુદ્ધિ રાખનાર

શીટકાર=ધિક્કાર; તિરસ્કાર
સુકીર્તિ=(સુ+કીર્તિ)=સારીઆખર
બદ્દો=એબ; કલંક; ડાઘ.

પાઠ ૪૦ મો.

ઉધાડા=નવઆ; નાગ
હિંસક=(હિંસ+અક)=હિંસા કર-
નાર; શાડી ખાનાર

કાતર=નદી કઠિ જે હંકા ખાડાએ
હોય તે; પહાડમાં લાભો પહોળા
જે ઉંડા ખાડો હોય છે તે

બખોલ=ઝાડના ચક્રું પોલાણ
ગુફા=પહાડમાં જે પોલાણ હોય
છે તે

જિંદગી નિભાવવા=ગુજરો કરવા
ઋષિપત્ની=મુનિની સ્ત્રી
વલકલ=ઝાડની છાલનાં લુપડાં

નજરપહોંચાડીને=અક્ષલ વાપરીને;

શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને

રેંટીઓ=સુતર કાંતવાનો સંચો

હાથ મહેનત=હાથની મજૂરી

અનહદ=(અન+હદ) ધણોજ

ચમત્કારી=(ચમત્કાર+ઇ) નવાઇ

જેવી; આશ્ચર્ય કારક

મીલ=કાપડ વણવાનું કારખાનું

છેટાં ભાંગી ગયાં=અંતર ઓછું થયું

એકત્ર=એકઠાં; ભેગા

શીટશે=મટશે

પાશેરામાં પહેલી પુણી=પાશેર

રૂમાંથી પુણીઓ કરવાની હોય

અને તેમાંથી એક પુણી બના

વવી તે મતલબ કે કામની

શરઆતજ થવી.

પાઠ ૪૧ મો.

શકુંતલા=કણ્વ ઋષિની ધર્મપુત્રી;

દુષ્યંતની સ્ત્રી; ભરતની મા

ગૌતમી=એ એક તપસ્વી સાધ્વી

હતી તે કણ્વના આશ્રમમાં

રહેતી હતી એણે શકુંતલાને

ઉછેરવામાં મદદ કરી હતી.

પ્રણામ પૂર્વક=(પ્રણામ+પૂર્વક)

નમસ્કાર સાથે

પરિક્રમણુ=(પરિ+ક્રમણુ)=પ્રદ-

ક્ષિણુ

પ્રિયવંદા=એ એક ઋષિકન્યા હતી

ઉત્કંઠા=ધરજા; મરજી

વિયોગ=(વિ+યોગ)જીદાપણું;

જીદાઈ

કલ્પા=ભાવના; જીડા

નર્તન=નાચવું તે; નૃત્ય

વિજેગ=જીદાઈ; વિયોગ

સકલ=સઘણી; બધી

વનલતા=વનવેલ; વનની વેલો

ઉભરો=મનનો જીરસો બહાર પા-

ડવો તે.

અન્વય—(તારા વિયોગથી) હરણો મુખમાંથી દર્બના કલ્પા બોલ્યા નાખી દે (છે) અને (મોરને) વિજેગના બાલા વાગ્યા. (તેથી) મોર નર્તન તજે છે. (૧) સકલ વનલતા પણ જાણે ખરેખરા આંસુ પાડે તેમ પત્ર વેરે છે, (અને) એવા પ્રકારથી ઉભરા કાઢે છે. (૨)

સમજીતી—તારા વિયોગથી હરણો મોહામાંથી દરબના બા-
ચકા ભોંપર નાખી દે છે. મતલબ કે હરણોએ ખાવાનું નજી દીધું
છે. મોરને વિયોગનું દુઃખ મયું તેથી તે નાચ કરતો નથી. (૧) સખળી
વનવેલ પશુ જાણે ખરેખરાં જાંસુ પાડતી હોય તેમ પાંદડાં ભોંપર
ખેરવી નાખે છે અને એવી રીતે મનનો જીરસો બહાર પાડે છે. (૨)

વનજ્યોત્સના=વેલનું નામ છે.
કાશ્યપ=કશ્યપના વંશજ; કશ્વ
મેળાપ=મુલાકાત; બેટ
સંકલ્પ=વિચાર
ભર્તાર=ધણી; વર,
અવર=અન્ય; ખીજી

સુકૃત=(સુ+કૃત)=સારા કામ
પ્રમાણુ=એવો જોષ્ટએ તેવો; મન-
ગમતો
નવમાલિકા=વેલનું નામ છે.
વધુ=વહુ
વધુવર=વરવહુ

અનવય-તુજ કામ મેં પ્રથમથીજ (મારા) મનવિષે (તારા) ભર્તારને
સંકલ્પ કરી મુક્યો હતો. તે (ભરતાર) તો રૂપે, કુળે (અને) અવર
સદ્ગુણમાં સમાન (છે; તે) પ્રમાણુ ધણીને હવે (તું) સુકૃતથી
પામી. (૧) રૂડી નવમાલિકાને ઝટ આંખો મળ્યો (તેથી) એને
ખરેખર વધુવર જોડ જામી (તેથી) હવે આ બંને વર વિષે સુખી-
જાં થયાં, તેથી તેની તથા તુજ વિષેની આજ ચિંતા ગઇ. (૨)

સમજીતી—તારે માટે મેં પહેલાંથી મારા મનમાં (તારા)
ધણીનો વિચાર કરી મુક્યો હતો. તે (તારો ધણી) તો રૂપમાં, કુળમાં
અને ખીજા સદ્ગુણોમાં (તારા) સરખો છે. તે ધણીને તારા સારા
કામથી મેળવ્યો એમ જાણુ. (૧)

તારી સખી નવમાલિકા (વેલ) વનજ્યોત્સનાને રૂડો આંખો
(વર) મળ્યો એથી તેની પશુ વરવહુની જોડ ખરેખર જામી, અર્થાત

જેવો આખો છે તેવી એ વેલ છે; તે પ્રમાણે કુકુતલાને પણ આખો
રૂપ દુષ્યંત મળ્યો. તેથી તમે જાને (કુકુતલાને વનજયોત્સના)
હવે તર તરફથી સુખીઆ થયા; તેથી તેની ને તારી આખત આજે
મારી ચિંતા દૂર થઈ. (૨)

માર્ગેપડ=મ

સપુરત=સોપણ

બેજીવવાળી=દહાડાવાળી; મર્મવંતી;
હમેલવાળી.

અનસયા=અત્રિ ઋષિની સ્ત્રી
ભારેવહી=ગભવંતી; દહાડાવાળી
નિર્વિદ્ધે=(નિર+વિદ્ધે)=વગર હરકતે
શુભવર્તમાન=સારા સમાચાર
પાલવ=છેડો.

કુશ=દામ

અમળ=(અ+મળ)=નિર્મળ; સ્વચ્છ

ધંડુ=ધંડોરાનું ઝાડ.

સામો=ખેડ્યા વિના એની મેલ
થયેલું એક જાતનું ખડકાનું
એ નામના ચોખા

મુઠીભર=મુઠીમાં માથ એટલો;
ધણેજ થોડો.

તુલ્ય=તરાતરા; સમાન

અન્વય--પડેલ ધા રજાવવા ધંડુદી કેરું અમળ તેલ કુશ
તણી અણીથી મુખે રેડ્યું. વળી મુઠીભર સામો દધને ઉછેર્યો એ
પુત્ર તુલ્ય મુગલો છોડી નવ જાય.

સમજીતી--પડેલો ધા રજાવવાને માટે ધંડુદી ફળનું ચોખ્ખું
તેલ દાઢની અણીથી મોઢામાં રેડ્યું, અને મુઠી જેટલો સામો ખવડાવીને
ઉછેરેલો એવો છોકરાના જેવો હરણ મારાથી મુઠી જવાય નહિ.
મતલબ કે એ વહાલો છે.

આપસ્યા=આપલા (દ્વારથી પુત્ર અ-
ર્થે પણ બોલાય છે.)
આરંભરવ=કાશ્યપ મુનિનો શિષ્ય.

ભગવત=પવિત્ર મહાપુરુષ
સંપ્રદાય=રિવાજ; આલ; પર-
પૂર્વથી ચાલતો વહીવટ.

તેક=કિનારો; કાઠો; તટ
 કુખંત=પુરનો એક વંશજ;
 કુખંતલાનો ધણી
 સંદેશો=ખબર; કેહણ
 વૃત્તિ=મુઝા
 માન=મેહાદા

બંધુજનો=સર્ગા સંબંધીઓ
 યુવતી=તારણી; જુવાન સ્ત્રી
 સત્કાર=આદરમાન
 વધુ=વધારે; વિશેષ
 હૃદય=ચહતી; વૃદ્ધિ; ઉન્નતિ

અ-વથ--અમેને ઋષિને તપ એજ ખરું ધન છે (એમ)ને જાણે છે (અને વળી) તે સાથે તમ તાણું કુળ હૈય છે તે ખુશીથી વિચારી શો; વળી આપોઆપ પરસ્પર તે રનેહતી વૃત્તિ છુટી હતી. (તે વખતે) કાષ્ટએ બંધુજનો કાષ્ટ પ્રકારથી વચ્ચે નવ હતા, જે રીતે આપના વડે બીજી ધણી રાણી બહુ મનમાં છે, તે રીતે તેવા સામાન્ય સત્કારથી આ યુવતીને તમે પાળજો; તેથી વધુ હૃદય પ્રાપ્ત થવો તો બાળ્ય આધીન છે, (પણ) વહુતણા બંધુ જનોથી વિશેષ ના બોલાય.

સમજાવતી--અમે ઋષિને તપ એજ ખરું ધન છે એવું તમે જાણો છો. તેની સાથે તમારું કુળ પણ હૈયું છે એમ ખુશીથી વિચારી શો; વળી તમે જાનેમાં એક બીજા ઉપર આપોઆપ પ્રીતિની મધ્યમ થઈ હતી, તે વખતે કાષ્ટ પણ સર્ગાસંબંધીઓ કાષ્ટ પણ રીતે વચ્ચે હતા નહિ, જે રીતે આપના વડે આપની બીજી બંધી રાણીએ બહુ મનવાળી છે તેવી રીતે તમે આ તરણીને સામાન્ય આદરમાનથી પાળજો, મતલબ કે જેવી તમે બીજી રાણીઓને મણો છે તેઓની બરાબર આને પણ મણજો. એથી વધારે ચહતી થવી (બીજી બંધીથી વધારે માનીતી થવું) એ તો ખરેખર બાળ્ય આધીન છે. વહુત સર્ગાસંબંધીથી વધારે કહેવાય નહિ. મતલબ કે અમારી પુત્રીને પટરાણી બનાવજો એમ કહેવાય નહિ.

પાઠ ૪૨ મો.

ક્ષમા=કોપએ અપકાર કર્યો હોય

તે સંખી રહેવો તે; આમોશ

ધૈય=ધીરજ; સશુરી

વટ=ટેક; શાખ

વહેવાર=આપણેનો સંબંધ

ઊડણી=અટક્યાળું; હરકત

આમોશ=ક્ષમા

સંભવ=આશા

વકતા=છટાદાર ખેલનાર; ભાષણ

કર્તા

રાજદારી=રાજકારભાર કરનાર

જાદમાશ=બુઝ્યો

ખીછો છોડ્યો નહિ=ખંતે પડ્યો;

ખાછળ લાગુ રહ્યા

મસાલગી=(મસાલ+ગી)=મસાલ

રાખનાર; મસાલ ધરનાર

આગાધારી=હુકમ ધરનાર

વિશ્વ વિખ્યાત=જગ જાહેર

વટકણી=લડકણી

પાનું પાડ્યું હતું=સંબંધ બેસ્યો હતો.

ગાળોની વૃષ્ટિ=ધણીજ ગાળો

સોક્રીટીસ=એક યુનાની પંડિતનું

નામ છે.

વિપતિ=દુઃખ; આફત.

રૂદેમાં=મનમાં

હેબકી=ડરી; ચોકી

ખેલ=રચના; બનાવટ

માંડવો=મંડપ

મેહુ=વરસાદ

વધાધ=ખૂશખબર

મહાભોગ=(મહા+ભોગ=દુર્દુશા)=

ધણીજ ખરાબ દશા

તદાપિ=(તદ્+પિ=પણ)=ત્યારે

પણ; તે વખતે પણ

સળે=રાખે

અ-વય--પ્રભુને ગમે તે સમે સૌ સહેવું, (અને) રૂદેમાં સદા

રાજ રાજ રહેવું; કદી હેબકી હોયે હામ ન હારો, ધણી કપટ કાળે ધણું

ધૈય ધારો. (૧) બુઝ્યો, મેહનો માંડવો ધડીમાં ચનારો (અને) ધડીમાં

જનારો જેવો હોય છે, એવો ધધરે વિશ્વનો ખેલ સરજ્યો (છે) ધણી

કષ્ટ કાળે ધણું ધૈર્ય ધારો. (૨) ભાઈ એક કાળે વીવાની વધાઈ મળે, (અને) એક કાળે મહાભોગ મળે, સદા સારો નહારો કાળ ન ચાલે ધણા કષ્ટ કાળે ધણું ધૈર્ય ધારો. (૩) જ્યાં કદાપિ કશી જુકિત ચાલે નહિ (ત્યાં) દીલે ધારી જોવું તદાપિ ન રાવું; કેવને મળે (અને) શાંતિ સળે એજ સારો, ધણા કષ્ટ કાળે ધણું ધૈર્ય ધારો. (૪)

સમજીતી--પરમેશ્વરને જે વખતે જે ગમે તે આપણે સહન કરવું, અને મનમાં હંમેશાં ખુશી રહેવું; કદી પણ હેબડી જમ્મને હિંમત છોડવી નહિ, પણ ધણા દુઃખની વખતે ધણી ધીરજ રાખવી. (૧) જીઓ વરસાદના દહાડામાં વાદળની ધટા ધડીમાં ચાય છે અને ધડીકમાં વેરાઇ જાય છે; એવી રચના પરમેશ્વરે દુનિયાની બનાવી છે, માટે ધણા દુઃખની વખતે ધણી ધીરજ રાખો. (૨) ભાઈ એક વખતે વિવાહની ખૂશ ખખર મળે છે અને એક વખત મહા ભોગ મળે છે; હંમેશાં સારો કે નહારો વખત ચાલ્યા કરતો નથી, માટે ધણા દુઃખની વખતે ધણી ધીરજ રાખવી. (૩) જ્યાં કાંઈ પણ વખત કાંઈ પણ યુકિત ચાલે નહિ ત્યારે ત્યાં મનમાં વિચાર કરવો પણ ડરવું નહિ; એવે વખતે પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરે અને ધીરજ રાખે તેજ સારો, માટે ધણા દુઃખની વખતે ધણી ધીરજ રાખવી. (૪)

હરિશ્ચંદ્ર=અયોધ્યાના સૂર્યવંશી રાજા, ત્રિશંકુના પુત્ર

અયજન=દહ

ટેક=નિયમ; પ્રતિષ્ઠા [પડવું]

દુઃખના ઝાડ ઉઝાડા=ધણું જ દુઃખ

પાશ્વ=કાંઠો; જાળ

ખસલ=(અ+સલ)=ખમાય નહિ

એવું

અપૂર્વ=અસાધરણ; ધણું જ

ફડો દહાડો=સુખનો વખત

પાઠ ૪૪ મો.

ઉડો રામ=એપીરામ
 ચોરો=વળમે છે; અમ છે,
 પરમાર્થ=શીશુમાઝીશુ ભંશ;
 ધણીજ નાની રજ
 અપલો=મારો; અપાટો; હુમનો
 છુટાછવાયા=દૂર દૂરના ભાગમાં
 ઓરી=છેક નાના સૈયડ; ગોપર
 મોટી ઉધરસ=અરાખ ઉધરસ
 અવધિ=(અવધ+ધ) અવધવાળા
 પ્રાણુહર=(પ્રાણુ+હર) જીવલેનાર
 કોભેરા=અધોક;
 કેળણીક=ઝોડી ઝોડીને મરે
 તે રામ
 અધોક=હધવું ને ઝોકવું
 ઘોણુ=ઘોવણુ; ઘોતા નીચળેણું
 પાણી
 નિર્મત=(નિર+મત) શક્તિહીન;
 નખળો; કમળેર
 નવેસર=ફરીથી; ખીજવાર
 પ્રાણુધાતક=(પ્રાણુ+ધાત+અક)
 જીવ લેનાર
 ઝેષન=પડેના દશ દાણા ભાર

ખાજરીપૂર=ખાજરી નેશુ;
 પાવલીભાર=પાવલીના વળનખ—
 રાખર
 પેટું=પેટની નીચેનો ભાગ
 પ્યારટર=એપ
 શેક=ગરમાવે
 સનિપાત=સનેપાત; વાના ચાળા
 પેટમાંનું પાણું વળે=ઉલટીચાય;
 ઝોકારી આવે

પાઠ ૪૫ મો.

સત્યવાદી=(સત્ય+વાદ+ધ)=સાચું
 બોલનાર
 રાજસમા=સેનેટ; રાજકારભાર
 કરનારી મંડળી
 મસલત=વિચાર
 સભ્ય=સભા લાયક.
 મત=અભિપ્રાય; વિચાર
 કાનપર ધરી નાંદ=પત કરી નહિ;
 ગણકારી નહિ.
 કારીજખમ=નાંદ વીસરાય એવું
 દુઃખ
 જુરસો=ભાગણી
 ધાત=ખૂન; કતલ

અર્થ=ફેલ્ટ; નકામું

ફેલ્ટ=વચન

પાઠ ૪૬ મો.

ચાતુરી=હાપથુ

તાબુત=તાબા; મહોરમનો તહેવાર

ક્રમ=નિયમ

આમલ=હલ; જીદ

પ્રયુક્તિ=(પ્ર+યુક્તિ)=વિશેષ યુક્તિ

નીવડે=તોડ; નિકાલ

વાસ્તવિક=ચે અ

સમજુતી=સમજ; વિચાર

સમાધાન=સમજુતી; નીવડે

એકઠીલી=સંપ; ઐક્ય

પ્રવીણ=નિપુણ; કાબેલ; ચતુર

કુનેલ=યુક્તિ; ચતુરાઈ

હજરત=મુસલમાનને માન આપ

વામાં બોલતો શબ્દ

મૂર્તિ પૂજક=(મૂર્તિ+પૂજ+અક)

મૂર્તિ પૂજનાર

જીર્ણોદ્ધાર=(જીર્ણ=જીવું+ઉદ્ધાર=

સમારવું તે)=જીવું સમારવવું તે

મુખી=આગેવાન; અગ્રેસર

હજર=સવાર; પ્રભાત

બડીફજર=પ્રભાત પહેલાં; મળસૂકી

અગ્રેસર=(અગ્ર=આગળ+સર=

નારાએ)=મુખીએનો; આગેવાનો

અમીન=વિશ્વાસુ; બરોસાદાર

સંકેત=વિચાર

હંચી અકલ=સારી સમજ

પાઠ ૪૮ મો.

ચાણોદ=મરૂચ જિલ્લામાં નર્મદા

કાંઠે જત્રાનું ધામ છે.

કંઠ=મૂર; ધાટી

પદ=કવિતાનું ચરણ

અચો=સારો; મળતો

નિરાધાર=(નિર+આધાર)=આધાર

વગરના.

દર્શન=ગ્રાંખી

લાવણી=કવિતાની એક જાત

કરનાળી=ઓર અને નર્મદાના

સંગમપર એક ગામ છે

કૃષ્ણચરીત્ર=કૃષ્ણલીલા

કલ્પના=ધારણા; અટકળ

પ્રવાસ=મુસાફરી

નમિ-તે=કારણે; સળખે

પ્રજલાપા=વજ્રમાં બોલાતી બાપદ

હમ=કોધી; તામસી
 અધિ=અધારણ
 લીન=એકતાર; મશગુલ
 મશોદા=નંદની સ્ત્રી; કૃષ્ણને ઉછે-
 રનાર મા
 ઓશીમણ=આભારી
 તંબુરો=એક જાતનું વાજુ
 કીર્તન=ગુણગાન
 સંતાન=છોકરું
 દ્વિજાત=ગુરુના શિષ્ય
 શ્રૃંગાર=પ્રેમ
 સાહિત્ય=ભાષાના ગ્રંથો
 ઉભરો=ઉમર; લાગણી
 ચંચળ=ચળાયમાન; કમમગતી
 પ્રકૃતિ=સ્થિતિ; હાલત

અ-વચ--ચાલુક્યને અચાનક તેડેથી નિર્દોષ પણ ભય પામે,
 હું તો ગુનામાં છું જ તો તેહ કૂર થકી મને ભય કયમ ન રહે ?

સમજીતી—ચાલુક્યાના એકાએક તેડાથી વગર વાંકવાળો
 પણ ખીએ તો હું તો ગુનેગારજ છું તો તે ધાતકીથી મને ખીક
 કેમ નહિ રહે ? મતલબ કે ખીક રહેજ.

આમાત્ય=પ્રધાન; વજર
 વાગ્દોષ=વાણીનો દોષ
 જાપતાઅધ=સાવચેતીથી
 વિરાજ્યે=વિરાજ્યે; બેસીએ

તરણો=ભુવાન પુરુષો
 સ્પૃષ્ટસાદ્ય=કુદરતની શોભા
 સંગીત=નાચવું ગાવું બજવવવું તે
 પાઠ ૪૯ મો.
 ચાલુક્ય=ચંદ્રગુપ્તનો પ્રધાન
 પ્રપંચ=કપટ
 વત્સ=નોકરને બોલાવવામાં વપ-
 રાતો શબ્દ
 પુનઃ=ફરીથી; ખીજવાર
 પ્રવેશ=દાખલ
 પ્રતિ=તરફ
 નિર્દોષ=(નિર+દોષ=)વગર વાંકે
 અચાનક=ઓચિંતો; એકાએક
 પરિક્રમણ=ચાલવું
 કૂર=ધાતકી; નિર્દય

અપદિત=(અ+પદિત)=અયોગ્ય
 અકાંક્ષ=અણુગમતું; નાપસંદ
 મર્મ=મેદ; છુપું કારણ
 મર્મભયુ=મેદવાળું; દગા ભરેલું

આદર=માન
 ધમધોક્ષર=ધણોજ; પુષ્કળ
 ગત=મરણ પામેલો; મહુમ
 પૂર્ણિમા=પુનેમ
 તુલ્ય=બરાબર; સમાન
 પ્રતિપ્રિય=મમતુ કરી બદલો વા-
 ળવો તે
 નિવૃત્તિ=શાંતિ; નિરાંત
 સહર્ષ=(સ+હર્ષ)=આનંદભર
 અધન્ય=(અ+ધન્ય)=અભાગીઓ;
 કમનશીય
 રાજવિરોધી=રાજથી ઉલટો ચા-
 લનાર
 અઘાપિ=(અઘ+અપિ=હણ) આ-
 જ સુધી; હજી લગી
 માણ=પહોળાના; અગાઉના
 વિરુદ્ધ=ઉલટા
 વાગ્દોષ=બોલવામાં બૂલ
 પ્રતિકાર=ઉપાય; ઇલાજ
 વિનયુ=કહ્યું.
 પાઠ ૫૧ મેઠ.
 સ્વરૂપ=(સ્વ+રૂપ)=અસંસ્કૃત
 પ્રવાહ=વહેણ
 ગંભીર=જાણી; મોટા

બંધ બાંધ્યો=દરીઆનું પાણીદેશ
 પર ફરી વળે નહિ માટે જાડી
 ભીંત ચણી લીધી
 શુરજ=દિવાલને ટેકા આપનાર જે
 ચણતર હોય તે
 ખળભળાટ=ખળભળ
 મહાભારત=અહુ મોટું ને અધરું
 રોગિષ્ટ=(રોગ+ષ્ટ=સૌથી વધારે)
 =રોગ ઉત્તમ કરે એવા
 સંરક્ષણ=(સં=સંપૂર્ણ+રક્ષણ=
 બચાવ; જળવણી)=પુરેપુરી
 જળવણી
 ઉચેલી=ઉસેડી
 સિવટાલીડ=યુરોપમાં દેશ છે. (એ
 યુરોપના સમળા દેશ કરતાં વધારે
 પહાડી પ્રદેશ છે.)
 ચિલી=દક્ષિણ અમેરિકામાં દેશ છે
 જર્મન સમુદ્ર=ઉત્તર સમુદ્ર; ઇ-
 આંડ જર્મન અને ડેન્માર્કની
 વચ્ચેનો સમુદ્ર
 બિસ્કે એ નામનો યુરોપખંડમાં;
 ફ્રાન્સની પશ્ચિમે ઉપસાગર છે
 કસ=સાવ
 કૃત્રિમ=અનાવડી; નવા કરેલા

રૂપાંતર=ફેરફાર

સુએજની સંયોગીભૂમિ પહેલાં
એશિયા અને આફ્રિકાને
જોડતી હતી. સને ૧૮૬૦માં
એ સંયોગીભૂમિ ખોદીને નહેર
કરી છે. જેથી રાતો અને
ભૂમધ્ય સમુદ્ર જોડાઈ ગયા છે
સંયોગી ભૂમિ=(સંયોગ+ધ+ભૂમિ)
એ મોટા જમીનના ભાગને
જોડનારો જમીનનો નાનો
ભાગ તે

સામદ્રધુની=એ મોટા પાણીના
ભાગને સાંધનારો પાણીનો
નાનો ભાગ તે

પાઠ પર મો.

દ્વેષ=ખાર; કીનો

અવગુણુ=(અવ=નીચો+ગુણુ)=

નઠારો ગુણુ; દોષ; એખ
પેટમાં ડાખ રાખીને=મનમાં
વાત યાદ રાખીને

શુદ્ધી નાખવું=ઉછરતા લીલા મો-

હને કાપી નાખવો

કુંદવા=ધાસની મંજીએ

મંજી=ધાસનો દમ

એક મોટી પ્રજા થઈ શકતા નથી=

સાંપ રાખી શકતા નથી

મજબુત=સમજ

અવધિ વગરનો=પાર વગરનો;
ધણાળ

હદપાર=હદઅહાર; ધણાળ

રહેણી=રીતભાત

વેનિસ=ઇટાલીમાં આફ્રિકાનીક
સમુદ્ર કાંઠે ખંદર છે.

ખડક=પાણીમાં રહેલા કુંબરા;

ખાર=નદી કે સમુદ્રનું મુખ; જ્યાં

આગળ નદી સમુદ્રને મળે તે

જગો; સમુદ્રમાંથી ઉતરવાનું

ઠેકાણું

હજીરો=મિનારો (તાપી નદી જ્યાં

આગળ ફરીઆને મળે છે ત્યાં

હજીરો નામે એક જગા છે સાંતી

હવા ધણી સારી છે ભાંખાળ

પણ દીવાદાંડી છે.)

ખાકુંસ=સાહેબનું નામ છે. એ

હજીરો તેણે બંધાવ્યો હતો તે

ઉપરથી ખાકુંસ સાહેબનો હજીરો

હહેવાય છે.

કશમત=યુક્તિ; ગોઠવણ
અરખો=ખારીયા આગળ કાઢેલી
બેઠક; ગોખ

સહાયતા=મદદ

તખક=માળ

સુકુમાર=સકોમળ; નાણુક

દેશનિકાલ=દેશપાર; કાળા પાણી

વાટખરચી=રસ્તા ખરચ

કાળા પાણી=દેશ નિકાલ

ખજવણી=દુઃખ; હેરાનમતિ

વિરોધી=દુસ્મન; શત્રુ

સતાવણી કરે છે=દુઃખ દે છે

રિદ્ધિ=દોલત

સિદ્ધિ=મોટાપ

રિદ્ધિસિદ્ધિ=દોલત ને મોટાપ

પાઠ પઠ મો.

હીવાદાંડી=સ સૂત હીપકડ ઉપરથી

(હીપ=હીવોનકડ=થાંભસો)=હીવો

મુઠવાનો થાંભલો

હીવાસામત=મિલિયપણ; વગર

હરકતે

હીપમાળ=હીવો મુઠવાને ખાંધેલો

ચક્રતરનો થાંભલો

મિનારો=પત્થર કે બાકડની ઉભા
થાંભલા જેવી ધમારત; હજારો;
ટોડો

ખરામો=પાણીથી ઢંકાયેલો ખડક;

મુધારાની ટોચ ઉપર હતો=મણ્જોજ

મુધરેલો હતો;

તત્ત્વગાન=(તત્ત્વ+ગાન)=ઠાપ

કારણ શાખ; ફિલોસોફી

લોકાકિત=લોકનું બોલવું; શોક-

વાચક

સોનાનો વરસાદ વરસી રહ્યો છે=

પુઠળ પૈસાની આવક થઈ છે;

પુઠળ કમાણી થઈ છે

ગોઠી=ખાંધેલી ખાડી

ભૂરચના=(ભૂ+રચના) જમીનનીખ-

નાવદ

આમોહવા=હવાપાણી

રાન્યખધારણુ=રાન્ય ગોઠવણ

સાદિલ=ગોઠવણ

ગ્રેટાપ્રટન=ધગધગ અને રોટલાક

મળીને થયેલો બેટ

જોગવાઈ=સગવડ; અનુકૂળતા

ખરકસો=નહાણો; જહાજો

જોસથી=જુરસાથી

ખનીજ=ખાણુમાંથી ઉત્તન થએલા

શહેનશાહત=રાજ્ય

નામના=ખ્યાતિ; આખર

પ્રીતિ=ભાવ

હિતચિંતન=(હિત=લક્ષ+ચિંતન=

વિચાર)=લક્ષાના વિચાર

સ્વાર્થ લાભ=(સ્વાર્થ+લાગ)=પો-

તાનો લાભ છોડી દેવો તે

તરંગી=મનમાં યુદ્ધવાળો; ખોટા

વિચારવાળું

કૂરજની લાગણી=કર્તવ્યની છાપ

નૌકાસેનાપતિ=(નૌકા+સેના+પતિ)

ભાગ ૨ જો.

પાઠ ૫૬ મો.

સસ્તનત=રાજ્ય; શહે-

નશાહત.

પૌત્ર=છોકરાનો છોકરો

વિકળ=દીર્ઘા; દોહરા

ક્ષણભંગુર=ચોડીવાર-

માં નાશ પામનાર

હિપભોગ=ભોગવટો;

મુખ વિલાસ

રક્ષક=રક્ષણ કરનાર;

અચાવનાર

પાલક=પાળનાર

એળે=ફોકટ; નકામી

છાવણી=અશ્કરનો પડાવ

નિરાધાર=(નિર+આ-

ધાર) આધાર વગરનું

ભયભીત=(ભય+ભીત

=ખીધેલો) ભયથી

ખીધેલા.

=વહાણના લશ્કરનો ઉપરી

શ્રેષ્ઠતા=મોટાપણું; મોટા

સ્વતંત્રતા=આપ અખતારી

મોકળા મનથી=ખુલ્લા દીલથી; નિ-

ખાલસ મનથી

સંમતિ=સલાહ

સ્વાભિમાન=જાતિ અભિમાન; ટેક

સ્વાશ્રય=(સ્વ+આશ્રય) પોતાની

જાત ઉપર ભરોસો રાખવો તે

સ્વાભાવિક=કુદરતી; ધર્મથી;

પ્રતાપ=તેજ; મોટા

સમૃદ્ધિ=દોહત

ગમગીન=દીલગીર

વૃત્તિ=વલણ

ઇનશાન=આદમી; માણસ

આલીશા=પણું મોટું

જર્જર=છેકળ જુનું;

અખળી ગએલું

જીર્ણોદ્ધાર=(જીર્ણ=જુનું

+ઉદ્ધાર=સારી સ્થિતિ)

જુનું હોય તેને સમ-

રાવવું તે

કાળેલ=હોશિયાર; સા-
 હિતમાર
 બાહોશ=ચાલાક
 સાકડામનનો=અખિલ
 રામેરામ=૩૦૩૦૩
 પાયમાલ=ખરાબ હા-
 લત
 નિષ્ફળ=ફળ વગરના;
 ફોકટ; નકામા
 જીઆનો કર=માથા
 દીનો વેરા
 નામની=કેપલક; કહેવા
 માત્રની
 સંધિ=સ્લાહ
 તખ્ત=માદી; રાજ્ય
 સ્વતંત્રતા=આપ અ-
 ખતારી
 કાવતર=દેગો; પ્રપંચ
 શિરચ્છેદ=(શિર=મથુ
 =છેદ=કાપવું) માથુ
 'કાપવું' તે
 શરૂઆતે
 નર્મ=ફોકટ; નકામી
 અલેખ=જતા રહેવું

અક્ય=સંપ
 અનુન=જુરસો
 ચોથ=ખંડિયા રાજ
 પાસેથી તેની ઉપજ
 નો ચોથો ભાગ લેવે
 તે; ચોથામ
 પાઠ પાઠ મો.
 કળા=તેજ; આબાદી
 ફતેહમંદ=જીતવાળી
 યશસ્વી=કીર્તિમંત; જ
 શરાળી
 ઉધરાત=ઉધરાવવું તે;
 વસુલાત
 મરણીયા=મરવાની બી-
 ક વગરના
 સુરક્ષિત=સારી રીતે ર
 કાળુ કરેલા
 કદો=ખારીલો; જબરો
 ત્રિમુહ=સડામ; જુદ
 દરમિઆન=વચલા વ.
 ખતમા
 અરસ્થા=ગોઠવણ
 આબાદ=મુખી
 કારગીરી=ખમ્મ

વિસ્તાર=ફેલાવો
 જમાવટ=ફેલાવો
 સફળ=સાર્થક
 પગપેસારો=દાખલ
 થવું તે
 અણખનાવ=તકરાર
 ધર પુરવાનો=માંડોમાંડે
 લડામ થવાનો
 સમયસૂચકતા=વખત-
 તિયારી ચાલવાનો
 ગુણ
 પ્રસંગોપાત=વખતો વ-
 ખત
 જહોજલાતી=આબાદી
 અનુપમ=(અનુ+કેપમ)
 =જેની સરખામણી
 ન થાય એવી
 સમૃદ્ધિ=દોલત
 આણુ=દુવામ; કુકમ
 અંધ ધુખી=જેરખંદો-
 ખરના; અવ્યરસ્થા
 પ્રતારનાર=ફેલાવનાર
 ડેલાવી=કાળજે કરી
 બહિરે=બાહ્યે ને-

સનાર નવા રાજ
ઉપર પાણી દૂધ
વગેરેની જે ધારા
કરવી તે

ધરાદો=વિચાર

છત=છાજ

અલંકાર=ચરેણું

પાઠ ૫૮ મો.

કલાઈવ=છસ્ત ઇંડિઆ

કંપનિ તરફનો અં-

ગ્રેજ સરદાર અને

પહેલો ગવર્નર જનરલ

પલાસી=અંગાળામાંએક

શહેર છે. (એનું મૂળ

નામ પલાશ હતું

કારણ કે એ ઠેકાણે

અકબરના વખતમાં

પલાશ=ખાખરનું વન

હતું)

હયાત=જીવતો

સંભવ=આશા

ઢાઢી=રખાર; જથ્થાખંધ

માલ ભરવાનું ઠેકાણું

વિષ=શેર

કારામિદ=કેદખાનું

નોકાધિપતિ=દરિઆઈ

લશ્કરનો સેનાપતિ

સમર્થ=જોરાવર

મુલેહ=સલાહ

હસ્તો=હુમતો

જલદ=તીખો; ગુસ્સા

વાળો

આવેશ=જુરસો; જનુન

સલામતી=આબાદાની

કાસળ=જડમૂળ

પરિચય=સહવાસ;

ઓળખાણ

તરકટ=કાવતર

દસ્તાવેજ=લેખ

કુચ=મુકામ ઉઠાવી આ

ગળ ચાલવું તે

બેટો=મેળાપ

વફાદાર=નીમકહલાલ;

રાજભક્ત

ધસારો=હસ્તો; ચલાવ

પાંખ=ખાણુ

મોરચો=લશ્કરના જે

ભાગમાં તોપ મોઠ-

વેલી હોય તે જગો.

પાટનગર=રાજધાનીનું

શહેર

ફરમાન=હુકમ

પાઠ ૫૯ મો.

કૌસિલ=કારભારીમંડળ

જામીન=કબુલાત આપ

નાર

રેસિડન્ટ=મોટા દેશી

સંસ્થાન પર દેખરેખ

રાખનાર અગ્રેજ

સરકાર તરફનો અ

મલદાર

આડલા=મારફતીઆ;

એજન્ટ

પરવાનો=રજા ચિઠ્ઠી;

પાસ; સનંદ

સોસલું=વેલું; સમવું

સમાધાન=નિવેડાઓ

પરાભવ=હાર

ઉધાડો સ્વાર્થ=ખુલી

મતલબ

નિર્મૂળ=(નિર+મૂળ)=

ખંધ; અમાત

વેરાગી=વેપધારી-૨૫

ડતા સાધુ

ચાંબીઆ=ચરિઆધ

લૂટાગ

ધક્કાળ=પડવી; ખિતાળ

જનરલ=મેટા

દુરંદેશીપણુ=દીર્ઘદષ્ટિ;

લાંબો વિચાર

તહ=સલાહનો ઠરાવ

વિદ્ય=દરકત

ફાટકુટ=કુસંપ

ડાલમડોલ=કમળેર

મસલત=ધુપો વિચાર

વાલી=રક્ષક; હિમાયતી

ગ્રીરીને=ઓળંગીને

નામોશી=કક્ક

પુશકી=જમીનનો

જામરદસ્તી=જેરજીલમ

ગંબીર=મેટા

ઓરોપ=દોષ

રખર=સનમુખ; સામે

સદર દિવાની ફારટક

હાથકારટ

અદાલત=કચેરી; ફારટો;

પાઠશાળા=ઉચ્ચ જ્ઞાન

આપનારી શાળા

ઉત્તેજન=આશરો; મદદ

પાઠ ૬૦ મો.

આમળ પાડેશો=આગે

વાન કરેશો

સગામ=સત્તા

ધુસરા=ખોળ

પ્રતિષ્ઠા=આજર

સનિધિ=મતભળ

સગર્ભ=દહડાવાળી

પ્રતિષ્ઠિત=માન-પામેલા

મત્રિ=સલાહ આપનાર

દહ=કાયમ; અચળ

અસાધારણુ=ધણીજ

ઉદ્ધાર=તારણુ; ઉચી

સ્થિતિ

કુમક=મદદ

ભરમાવે=ખોળવે; ખોટું

સમજાવે

નાણુદ=નાણ

સર્ગદ=પુરવાતે

સમજી=મજાસે

હાથમાથી કરેલી

શરઆત

દમદમો=દમોમ; ધામ-

ધુમ

ખિલત=મેટ; સરપાત

દર્શાવવું=દેખાડવું

નજર=નજરાણું; બેટ

આભૂષણુ=કિંમતીધરણું

કલમદાન=કલમ રાખ-

વાનું ધર કે ખોખું

સાત્રાજ્ય=ખોટું રાજ્ય

સિધાવી=માન સાથે

પધારી

વંશપરંપરા=એકજ

કુળમાં ઉતરી આવેલા

પ્રતિનિધિ=મીઞને બદ-

લે કામ કરવા નિમાયલો

માણસ; એજંટ

ધન્યવત કર્ચો=મેટ કર્ચો

પૂર્વજે=(પૂર્વ=પહેલાં)

જામર-મેલાં પહેલાં

જામર-મેલાં તે; પરકા પરકા

પદડી=પદડાવે

સ્મરણુઆપવું=આદરવું

પગરખા=(રખા જે રક્ષા
 ઉપરથી)પગનું રક્ષણ
 કરનાર; જોડા.
 કારકીર્દી=જ્યાં સુધી કા
 રનાર દેહેલાં સુધીને
 વખત; અમલ
 ડીકા કરવી=ગુણ દેખ
 દેખાડવા તે
 નજીવી=(ન+જીવ+ધ)
 જીવ વગરની; હલકી
 પત જી=શેખી; અડાક
 નામેશી=હીણુપત; શરમ
 અધમ=નખળી
 અપ્રસેસ=પરતાવો
 જાગી=રાજ્યના અંગની
 કે.છ મોટી સેવા બળ.
 વ્યા બદલ રાજાતરકથા
 જે જમીન ગામ કે
 વર્ષાસન મળે તે
 વકીલે મુતલક=સ્વતંત્ર
 એલચી.
 ડાલી=હાલી; નરમ પડી
 પોકા=દરકલ; ગુલશાન
 રાજ્યદારી=રાજ્ય કર-

બારી
 મણના=મુણતરી.
 પાઠ ૬૧ મો.
 પલટણ=લસકરની ટુકડી
 નામના=આખર; કીર્તિ
 ખટપટ=જંગલ; તકરાર
 અલગ=અળગું; આધુ
 રૂચું=ગમ્યું
 વિષ્ટિ=સલાહનું કેહેણ
 અજુમતાં=નિંટાઇ
 વળતાં
 કવાયતી=કવાય ૧-ડૂલ
 થી કેળાયલું
 પયદળ=પગે ચાલનાર
 લસકર
 રસાલો=ધોડેરવાર
 પલટણ
 મહા સમય=ધણે
 જાગરો
 ચોજના=જોડવણ
 કુશળ=હોશવાર
 જળાશયે=પાણીનાં સ્થ-
 લામણી=જળાશયે

પ્રબળ=જોરાવર
 તત્પર=તેવાર
 જીમર=હલ
 ખરબાદ=નકોમો; પાય-
 માલ
 બહેતર=કસવાણ; બહુ
 નામાંકિત=નામીયો
 ખિતાબ=મુલકાબ; માત્ર
 સુઝ=નજર
 પાઠ ૬૨ મો.
 મંધિ=સલાહ
 અંધાધુંધી=અંધેર; અ-
 વ્યવસ્થા
 જુમો=જોખમ; જવાજ
 દારી
 ગુમ પસલત=જુપારિચાર
 દડાડો વળવો=ઢિંચો
 રિયતિ થતી.
 મામલ=અતિસય કેહેવું
 તે; કાલાવાલા
 ઉત્તેજન=ઉત્તેજણ; પ્રુષ્ટિ
 બર્ષ=રોડકટ; નકામું
 મુલાકાત=મેળાપ
 રાહબાદ

વિષમ=તરિહવાર; મહ-
રામણવાળી
તત્ત્વણ=તરતજ; તેજ
વખત
ઉદત=મેઅદમ; વિવેક
વગરનો
પેન્શન=નોકરી પરથી
છુટા થયા પછી ગુજ-
રાનને માટે નાણું આ-
પ્યા કરવું તે
નજરકેદ=મેડી વગેરેનું
બંધન નહિ પણ મુકર-
ર કરેલી જગાએથી
ખસાય નહિ તેવી રી-
તની કેદ

પાઠ ૬૩ મો.

મહંત=મોટો પુરુષ; મ-
હાતમા

વચનામૃત=ચણી રૂપી
અમૃત; બોધનો સ્પષ્ટો
પ્રતિષ્ઠા=સ્થાપના

માંસાહારી (માંસ+આ-
હાર=ખેશક+ધ) માંસ
ખાનાર

મંડાણુ=પાયો; સરખાત
એકપ=એકતા; અંપ
વૃત્તિ=વલણ
શિરઅદે=શિર=માથું+
દે=અદિ કાવું કાપવું)
=માથું કાપવું તે
દહત=અગ્નિપણ
ગુરુમંત્ર=કામ પાર પા-
ડવા માટે કરેલા યુક્તિ-
વાળા વિચાર
ઉપરચાલના=ઉપલાણા-
અણન=જાણ નહિના
એવો

જેર કરવું=નાખે કરવું
વર્તીવી=ફેલાવી
પાંખ=પક્ષ; આશ્રય
નિર્ભય=(નિરુત્સય)
બીક વગરનું
અભિપ્રાય=વિચાર; તક
પ્રલક્ષ=(પ્રતિસામે+
અક્ષ=આંખ) આંખની
સામે; નજરો નજર
મેવકા (કા)=(મે=વિના+
વકા=મધુ મહાવું)

અણુ. નહિ મહાનાર
કેર=જુલમ
રણુક્ષેત્ર=સંગ્રામનું મેદાન
પીઠા=પૂઠ; પીઠ
પાઠ ૬૪ મો.

ધોર=ભયંકર
અંકાએલી=નીસાન ચ-
એલી; ઓળખાએલી
કસોટી=પરીક્ષા
ખાસસા કરવું=જે જમી-
ન કે મામતી પેદાસના
વસુલ, લેનાર માત્રિક
સરકારે થવું તે
અસંતોષ=વીરજ નહિ તે
અત્રે=અહીં
ભંથું=ભાથું; મુસાફરી
ખરચનું પગાર ઉપ-
રાં નાણું

પ્રકાપ=મુસ્સો
ચેપ=અસરક; લાગણી
સિમાડો=સરંહક
તખતનસીન=માઠીએ
બેસાડવું તે
ઓખ=આધાર

શરંગમ=સામાન

પગરવ=પગલાંની અવાજ

જ (રવ=અવાજ)

સીડી=નીસરણી

મોખરો=આગળનો ભાગ

ઠોળા=ધાયલ માથુસને

ઉંચકી લઈ જવાની

જુલતી માચી

જંગ=ભારે લડાઈ

અખળા (અ+ખળ+આ

=નારી જ્વલિતને પ્રત્યય)

=જેર વગરની; સી.

પાઠ ૬૫ મો.

હત્ત=દીકરા વગરનાં

માથુસે ખીખના દીક-

પાઠ ૬૬ મો.

જૂસ્તર વિદ્ય=પૃથ્વીનાં પડ ઓળ-

ખવાની વિદ્યા

વેતા=ખજાનારા

સમાવેશ=સમાસ

ઉદ્ભિજ્જ=વનરપતિ

કવચ=દાંડકણ

પોપડો=ઉપરનું પડ

અનુમાન=અટકળ; ધારણા

અંશ=ભાગ | પૃષ્ઠ=ઉપરનું પડ

રાને લઈ પોતાનો

વારસ ઠરાવવો તે

સુરક્ષિત=(સુ+રક્ષ+ઈત)

સારી રીતે અચાવકરે સૌ

ટક્કિ=વધારો

ગાવી=ખેડતપાસે ખેતી

કરવાનું સાધન ન

હોવાથી સરકારે તેના

પાસે ખત લખાવો

સર્થ જે નાણું અથ-

વા સધન આગળથી

ધીરેજુ તે

દુખળાં=ખળ વગરનાં;

દુઝાળીઆં.

(સંસ્કૃત દુખળ ઉ-

પરથી)

દાષ=જણાવનારી;

સોપાણી

સ્કોલરશિપ=વિદ્યાધનિ

નાણાંની મદદ આ-

પરી તે

વરિષ્ઠ=મહા બાંધનારી

સૌથી વડી મંડળી.

ભરતી થવી=વધારો થવો

દ્વિસુશી = તત્ત્વજ્ઞાન;

હરકોષ રિપયના ધર્મ

શેષવા સખંધીનું

જ્ઞાન

અમેથી=આગેવાન

પાઠ ૬૭ મો.

સુએજ=રેતા સમુદ્ર ને જુમજી

સમુદ્ર વચ્ચે નહેર છે એ પહેલો

સયોગીભૂમિ હતી અને ૧૮૬૯

માં એ નહેર ખુલ્લી મુકાઈ

સયર } એશિઆઈ તુર્કસ્તાનમાં

સીકન } સહેર હતાં એમાં પ્રથમ

કાચ બન્યો હતો

પાલેસ્ટેન=એશિઆઈ તુર્કસ્તાનનો

નેકાંલ જામ એ મિત્રી લોકોનું

પવિત્ર સ્થાન છે.

પોઠો=પીઠપર માત્ર બર્થો હોય

એવા વચુળગ જાગદોનાં દોળાં

ખુશકી=જનીન માર્ગ

રૂમી=રોમના રહેવાશી

અબેકાડિય=એ મિસરમાં

બંદર છે

રૂમનાં=એશિયામાં તુર્કેસ્તાનના

એશિયામૈતરનું મુખ્ય શહેર છે.

અસરા=અગ્નિઅથ તુર્કેસ્તાનમાં

યુફ્રેતિસ નદીને કાંઠે બંદર છે

ટ્રેન્સજાંડ=ત્રાંસજાંડને કાંઠે માટું

બંદર છે (તેમાં મુઝારાકે કાપડ

પર રાતો રંગ સારો ચઢાવે છે)

એનેઆ=ઇટાલીમાં એજ નામના

અખાત ઉપર બંદર છે.

ધાટ=પર્વતમાંથી જવા આવના

વાના રસ્તા

સરગ થયા=ગર પડયા; ફાવ્યા

સંધ=સરડ

પાઠ ૬૮ મો.

પ્રવચન=વાગ; વખત

કેરો=મિસરની રાજધાનીનું શહેર

ની નદીને કાંઠે છે

પ્રવેશ કર્યો=અક્ષ થયો

બેદી=મિસરનો રાગ

સવાલ--મુખ્યથી એટલે જગ માર્ગ કેટલાક મેલ દૂર છે ?

એ શહેર અંગ્રેજ સરકારના તાબામાં કયા સનમાં આવ્યું ? એટલેથી

સુએજ બંદર કેટલા મેલ દૂર છે ? સુએજની નહેર કાણે બાંધવા

માંડી અને તે કયારે પુરી થયું ? એ નહેર બાંધનાં કેટલો ખર્ચ

થયો ? એ નહેરની લંબાઈ પહોળાઈ કેટલી છે ?

પાઠ ૬૯ મો.

પોટ=બંદર

એગવાઇ=અખત; તક

પ્રિન્સિપાલિટી=ઇટાલીમાં બંદર છે

માસેન્સ=ક્રાન્સમાં બુદ્ધ્ય અમુદ

કારે બંદર છે.

વમળ=પાણીમાં થતાં કુંડાળાં;

અમર

સાર્સિનિયા=એ ઇટાલીમાં બેટ છે

કાર્સિકા=એ ક્રાન્સમાં બેટ છે

મેનીફેશીએ એ પ્રદાસિમાં આડી-
નિઆ ને કર્સીકાની વચ્ચે છે
સામુદ્રધુની છે

કાલે=ક્રાન્સમાં સહેર છે

છબાદટર=એ એજ નામની સામુ-
દ્રધુની પર પછા મોટો કિલ્લો છે
(એ સને ૧૭૦૪ માં અંગ્રેજ
સરકારના તાયામાં આવ્યો)

મેચેની=અમુખ

પ્લીમથ=એ ઇંગ્લાંડમાં નૌકાસેનાનું
સ્થળ છે

બીચીહેડ=એ ઇંગ્લાંડમાં બૃશિર છે

ડોવર=એ ઇંગ્લાંડમાં સહેર છે.

ટેમ્સ=એ ઇંગ્લાંડમાં નદી છે (એ
નદી પર લાંડન સહેર છે.)

વિસાયત જવાના રસ્તા—(૧) પહેલાં પોર્ટુગીઝ, અંગ્રેજ, ફ્રેંચ વગેરે આટલાંટિક મહાસાગરમાં થઈ કેપ ઓફ ગુડ હોપ જાળંગી હિંદી મહાસાગરમાં થઈ હિંદુસ્તાન જતા હતા. આ રસ્તે વિસાયતથી હિંદુસ્તાન આવતાં ત્રણ મહિના લાગતા. હાલમાં એ સિવાય બીજા ચાર રસ્તા નીકળ્યા છે (૨) મુંબાઈથી આમઓટમાં એસી અરબી સમુદ્રમાં થઈ એડન ઉતરે ને ત્યાંથી લાલ સમુદ્રમાં થઈ મુએજની સામુદ્રધુની આગળથી મિસરમાં અલેક્ઝાંડ્રા ખંદરે ઉતરે છે. અલેક્ઝાંડ્રાથી ચાર રસ્તે જવાય છે. (૧) અલેક્ઝાંડ્રાથી આમઓટમાં એસી બ્રમખ સમુદ્રમાં મહાબેટ આગળ થઈ છબાદટરની સામુદ્રધુનીમાં જાય, પછી આટલાંટિકમાંથી પોર્ટુગીઝ, સ્પેન અને ક્રાન્સને કિનારે કિનારે ચાલી ઇંગ્લિશ ચાનલમાં સૌધામ્પટન ખંદરે ઉતરે. એ રસ્તે જતાં ૨૬ દિવસ લાગે છે. (૨) અલેક્ઝાંડ્રાથી માસ્કા બેટ આગળ થઈ ક્રાસના માસોઈસ ખંદરે ઉતરે ને ત્યાંથી આમગાડીમાં એસી ડોવર જાય એ રસ્તે જતાં ૨૧ દિવસ લાગે છે. (૩) અલેક્ઝાંડ્રાથી બ્રમખ સમુદ્રમાં અને ત્યાંથી આટલાંટિક સમુદ્રમાં થઈ વેનિસ ખંદરે ઉતરે ત્યાંથી આમગાડીમાં

એસી ઇટાલી, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, જર્મનીમાં થઇ ક્રાન્સના કાલે બંદરે ઉતરે
અથવા બેલજિયમના એસ્ટેન્ડ બંદરે ઉતરે અને ત્યાંથી આગળોટમાં
એસી ડોવર કે લંડન જાય એ રીતે જતાં ૧૯ દિવસ લાગે છે.
(૪) અમેરિકાંડિઆથી જૂમખ્ય સમુદ્રમાં થઇ ઇટલીને પૂર્વકાંઠે
થિંડિસી બંદરે ઉતરે, અને ત્યાંથી આગળાડીમાં એસી બોલોના, મિ-
લાન અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં થઇ ક્રાન્સમાં કાલે બંદરે અથવા બેલજિ-
યમમાં એસ્ટેન્ડ બંદરે ઉતરે; પછી ત્યાંથી આગળોટમાં એસી ડોવર
કે લંડન જાય. આ રસ્તે જતાં ૨૬ દિવસ લાગે છે. વિલાંયતની
રૂપાલ તથા ધણાખરા ઉતાડો આ રસ્તે જાય છે.

પાઠ ૭૦ મો.

પાઠ ૭૧ મો.

આર=દરીઆનું મુખ; બંદર.

થિજ=પૂલ

થિટિથેટ=એટથિટન અને આ

પર્લાંડ એટ

સમૃદ્ધિ=દોલત

ચોડ=પહોળા

પીત્ત=ફણમા

હિંસારી=હિંસા કરનાર; હિંસક

માવજત=સંભાળ; ખરદાસ

માનિટ=એક જાતનો દાણાદાર

પત્થર

સુધડતા=ચોકખાઈ.

આરંભ=શરૂઆત; ઉત્પત્તિ

રાજપદ્ધતિ=રાજ ચલાવવાની રીત

પાર્લામેન્ટ=મંજૂરાડની રાજકીય;

સભા (સાધારણ લોકોની, અમી

રોની અને રાજની સભા મળીને

પાર્લામેન્ટ કહેવાય છે)

ઉમરાવ=લોડ્સ

ઉમરાવની સભા=હાઉસ ઓવ

લોડ્સ

હાઉસ=સભા

કોમન્સ=સાધારણ લોક.

રૈયતની સભા=હાઉસ ઓવ કોમન્સ

ધર્મખ્યાલ=ધર્મ+આધ+ખ્યાલ

આખ)=૪મ યુર, (૫મ) એમાં બીજા

અને મોટા યુરને આખ બીજા

કહે છે.

હસ્તક=હાથમાં; તાબામાં
પ્રિવિઠૈન્સલ=એ નામની ઇંગ્લાંડમાં
સૌથી મોટી કોટ છે.
મંત્રિમંડળ=પ્રધાનમંડળ; કેબી-
નેટ કૌન્સિલ

કામન્સની સભામાં મુખ્ય એ
પક્ષ છે, ૧) લિબરલ=રેયતના
સાલમાં રહેનાર) કોન્ઝર્વેટીવ=
રેયત હકમાં રહેનાર. એ ટોપીમાં
જે પક્ષના વધારે સત્તા આવે તે
પક્ષનો વડો પ્રધાનપદ ધારણ કરે
છે. પ્રથમ કોન્ઝર્વેટીવ કવો હોય
તો રેયતની સભામાં મુકાય છે તે
સાંત્રણ વાર પસાર થઈ અમી.
રોની સભામાંથી કેબીનેટમાં જાય
છે ને કેબીનેટવાળા પછી રાજની
સહી માટે મોકલે છે પાર્લામેન્ટમાં
કામન્સની સભાનું જોર વધારે છે.
વિસાયતમાં કાયદાનું માન ધણુંજ
છે રાજ પશુ કાયદા વિરુદ્ધ ચાલે તો
શિક્ષાપાત્ર ગણાય છે. આગળ ઇ.સ.
૧૬૪૯માં પહેલા ચાલ્સને તથા જી.
જી. જેમ્સરાજને ૧૬૮૮માં રેયત

વિરુદ્ધ વર્તવાથી સજા ખમવી પડે
હતી. ઇંગ્લેન્ડ કાયદામાં હાલ એવી
કહેવત ચાલે છે કે 'રાજા કદી
ગુનો કરતાજ નથી' એની મત-
લબ એ છે કે રાજના હુકમથી
કોઈએ કાંઈ ખોટું કામ કર્યું હોય
તો તેની સજા રાજના તરફના હુ-
કમ માનનાર અમલદારને થાય છે,
પશુ રાજને વ્યાપ્ત જોખમદાર
નથી કાન્સર્વેટીવ રાજનું કહેવું કા-
યદા વિરુદ્ધ છે કે કાયદા પ્રમાણે
છે તે અમલદારે સમજવું જોઈએ.
આવા સારા કાયદાને લીધે ઇ.સ. ૬૦
નો કાયદો બીજા દેશ કરતાં વધુ
ખુલાય છે. એથી દોકાના જન-
માલનું ખરાબર રક્ષણ થાય છે.
દોકાની આગાહી વધે છે. વેપાર
રાજગાર વધે છે. કોઈનાથી જુ-
લમ થતો નથી અને તેથી ચઢ-
તી હાલતમાં આવે છે.

પાઠ ૭૨ મો.

કાન્સ=એ યુરોપમાં કોઈક દેશ

ની દક્ષિણમાં દેશ છે.

બાહર=બેડા ઉંડા

ધાડી=રધારે; ગીચ

ફળદ્રુપ=રસાળ

મોર=માખા આખલી વગેરેનાં ફૂલ

મધમધાટ=મહેક બહેક

ટોળાવ=હાળ

લેઓ-સ=ડ્રોન ને સોન નહીના સં.

ગમપર બોળ નંબરેનું શહેર છે.

ધનાદય=પૈસાદાર

કંક=કન્સ દેશનો પોણા રૂપિયા.

ની કીમતનો રૂપાનો પિકકા

દર્શાશ્વ=જે અંપૂર્ણે કનાં છેદ દશ,

સો, હજાર એમ દશના દશગજા

હોય તે

સેનેટ=સ્વતંત્ર સંસ્થાનની રાજની.

ડેપુટી=મદદમાર (સભા

પ્રેસિડન્ટ=અધ્યક્ષ; પ્રમુખ

સંમતિ=(સંમતિ)=સલાહ

અરમર=ડાહના વહાણનો કાફલો

પાઠ ૭૩ મો.

અધોર=વચાજ મોટા

કલણ=જે પાણીવાળી જગામાં

પગ ઉંડા કિતરી જાય છે તે;

ખુચી જગાય એવી જમીન

સરાસરી=ચરસ

કવાસ=જળ, મધ, અને મીઠું

મેળવીને તેનું પાણી કરે છે તે

મોરકે=મેરકા નદીપર રૂક્ષિઆ-

ના રાજધાનીનું શહેર હતું

પ્તાનિન=એક નાનની ધાતુ

સેન્ટપીટર્સબર્ગ=રૂક્ષિઆની રાજ-

ધાનીનું શહેર એનીવાનદીપર છે.

એક સત્તા=એકની સત્તા નાનું

સવાલ—ક્ષેત્રફળના પ્રમાણમાં પહેલા, બીજા અને ત્રીજા નં-

બરનું રાજ્ય ગણાવો. વસ્તીના પ્રમાણમાં પહેલા બીજા અને ત્રીજા

નંબરનું રાજ્ય ગણાવો. રૂક્ષિઆના રાજ્યના મુખ્ય કેટલા ને કયા

કયા ભાગ છે? યુરોપિયનમાં સૌથી મોટામાં મોટી નદી, મોગમાં

મોટું મીઠા પાણીનું સરોવર અને મોટામાં મોટું ખારા પાણીનું

સરોવર કયું છે? રૂક્ષિઆ અને રૂક્ષિઆના ભાગ ગણાવો. રૂક્ષિઆમાં

કયા કયા પર્વતો છે અને તેમાં શેની શેની ખાણો છે? કેરોસીન

તેજ કયાથી નીકળે છે ? આકૃષ્ટી બાતુમ કેરોસીન કાંઈ જવા આટે
થી જોડવણુ કરી છે ? રશિયાની હાલની રાજધાનીનું સહેર કયું
છે ? અને જુની રાજધાનીનું સહેર કયું હતું ? રશિયાના રાજાને
શું કહે છે ? રશિયાના રાજ્યના ઇતિહાસમાં આરંભ કયારથી થયો ?

પાઠ ૭૪ મો.

આખરીન=એ એશિયાઈ તુર્કસ્તાનમાં સહેર છે (એમાં સિકંદર
મ. સ. પૂર્વે ૩૨૩માં મરણ પામ્યો હતો)

હિંદય પામી=ચંદનીમાં આવી

અસ્ત થયાં=નાશ પામ્યાં

આર્મિનિઅન=આર્મિનિયાના

રહેવાસી

ખર્જર=ખર્જરી સંસ્થાનના રહેવાસી

કોરટ ટિનોપલ=ઇસ્તાંબુલ

લાદીને=નાખીને

મેદાના=એક જાતની આયથી

કમાવેલા=પકવેલાં

સર્વોપરી=(સર્વ+ઉપરી)=અધાથી

ચઢીઆતું

શિમિઅ=એ ધરાનમાં સર્વોવર છે

સંત=સાધુ; ત્યાગી; વૈરામી.

પરસેપોલીસ=પારસીપુરી

શિરાજ=ધરાનમાં સહેર છે એમાં

સાદી અને હાજી નામે કવિ

જનમ્યા હતા.

આયાત=પડેલથી આવતો માલ

નિકાસ=પડેલ જતો માલ

તહેરાન=ધરાનની રાજધાનીનું

સહેર છે

અર્યેસ્ત=પારસી ધર્મ સ્થાપના

પાઠ ૭૫ મો.

ક્ષેત્રફળ=લગભગ અને પહોળા-

છનો ગુણકાર

બોડા=ઝાડપાન વમરના

પુરા=પુરતા; જોષએ તેટલા

જમાનો=ગુમ

ધાધરા=ધેરવાળો ચણીઓ

જૂપણ=શણગાર

પેકીન=એ ચીનની રાજધાનીનું

સહેર છે

ધરડા વરડા=પૂર્વએ; બાપહોદા

કોરીઆ=એ ચીનમાં દીપકદપ છે

નવાસવા=અનુસવા

પકિત=વર્ગ

નિપુણ=હોશિયાર

રોકિઓ=પદો; જપાનની રાજધાનીનું સહેર છે.

પાઠ ૭૬ મો.

દ્રવ્ય=પદાર્થ

વાસ્તવિક=ખરેખર

સવાલ—દુનિયાની વસ્તુઓ જોતાં તેના કેટલા મેટા વર્ગ

પાડી શકાય અને તે કયા કયા? દ્રવ્યના ત્રણ વર્ગ જ્ઞાને લીધે પડ્યા!

દ્રવ્યના ત્રણ રૂપમાં ફેર થવાનું કારણ સમજાવો.

પાઠ ૭૭ મો.

અભેદપણું=જુદા ન પડવાપણું

જલાજલ=માથોમાથ

શુદ્ધ=રીપું

પરમણું=કોઈ પણ વસ્તુનો અત્યંત ઢીલો ભાગ

ત્યંત ઢીલો ભાગ

હિદ્રાણું=(હિદ્ર+આણું)=કાણાવાણું

સંકેતન=સંકેતકાંઈ જવું

સવાલ—પદાર્થમાં શાક સામાન્ય ગુણો છે તે કયા કયા?

પાઠ ૭૮ મો.

અમતોષપણું=અરખાપણું

સ્વર્ગાતર=(સ્વર્ગ+અંતર)=અધા.

સ્પષ્ટ=ખરાખર; યથાર્થ

અવકાશ=ખાલી જગા

સિદ્ધ=સાબીત

સ્થાયી=કાયમ

સંબંધાકર્ષણું=(સંબંધ+આકર્ષણું)

=પદાર્થના પરમાણું એક

ખીજને ખેંચી રાખે છે તે.

સમુદ્ધ=જથો

રૂપાંતર=જુદા જુદા રૂપ

જડ=ચેત્ય વગરનું

અદૃશ્ય=નહિ દેખાવું; ગુપ્ત

બાષ્પ=ખાફ; વરાળ

જડતર=જડપણું; પોતાની મેળે

હાલે ચાલે નહિ તેવું

સ્થિતિસ્થાપક=(સ્થિતિ=હાલત=

અસલ રૂપ+સ્થાપક=સ્થાપનાર)

અમાઉની સ્થિતિમાં આવનાર.

માં ફેર

સ્થિરતા=કાયમપણું

સ્વર્ગાતર

અવકાશ=પોર્ચ; આશી જગા
વિકાર=ફેરફાર
આશ=અહારની
ગતિમાન=ગતિવાળું, ગતિમાં હોય

ફેર

તેવું

અવસ્થા=હાલત

વસણ=૫૨૭

સવાલ—બળનું સમતોલપણ હાજરો આપી સમજાવો.
પદાર્થો સ્થાનાંતર થવાનું કારણ સમજાવો.

પાઠ ૭૯ મો.

હાળ=હોળાવ; સરખી હાળ પડતી
સપાટી

અર્થાત્=મતલબ કે

ટોટો=ખોટ

સાદું=જદ્દો; અવેજ

યાંત્રિક=યંત્રનો

સવાલ—દાદરો, સીડીઓ અને કુંગરના રસ્તા એ કયાં યંત્રના
સાદા રૂપાંતર છે ? હાળ શી રીતે બને છે ? હાળમાં ઉંચાઈ વધે
તેમ લાભ ઓછો થાય કે વધારે ? હાળમાં કેટલી રીતે બળ લગડાય
છે અને તે કઈ કઈ ? જ. એ રીતે લગડાય છે. ૧) હાળની સમાંતર
દિશામાં ૨) પાવાની સમાંતર દિશામાં. બળમાં લાભ કયારે વધારે
અને કયારે ઓછો થાય ? હાળ વિષે કયો નિયમ યાદ રાખેવા જોઈએ ?

પાઠ ૮૦ મો.

પ્રાચર=પાયા આગળ જોડાઈ ગયે-
લા એ હાળવાળો કકડો

પેચ=ફેર; રફ

સ્થાપી=કાયમ.

વકાસ=ફાટ

મોદી=અધિલી ખાડી; વહાણ

મારવાની જગા

મરોડી=ફેર

અસિ=ધરી

કુમકલાસ=એ નાણાં યંત્ર (એ-
ધરના થાંભલા ઉંચકવા વગેરે
કામમાં વપરાય છે)

પસિઆકું=ખીલી હાલવાનું નાકું

અન્યુ=ખીન

વા=ચોંચવા

નર=ખીલીના દોરા

ફાયર વિષે સમજ—પાયા આગળ જોડાઈ ગએલા બે ઢાળને ફાયર કહે છે. એમાં બે ઢાળ એકઠા મળેલા હોય છે. ફાયરની લંબાઈ તે ઢાળનો પાયો છે. સુધાર, લાકડા ફાડનાર વગેરે વાસિલો, કુહાડી અને છીણી વગેરે વાપરે છે તે ફાયર છે. તેના પર ખેંચાણ કે દબાણ કરવાથી બળ લાગતું નથી, પણ ઉંચેથી ધા માર્યાથી બળ લાગે છે. એવા આકારથી પાણી ઠાપવું સહેલું પડે છે, તેથી જ હોડી, વહાણ, પક્ષીની પાંખ, માછલાં વગેરેનો આકાર ફાયર જેવો કરેલા છે.

પેચ વિષે વિશેષ સમજ—પાયાને સમાંતર બળ લગાડેલા ઢાળને પેચ અથવા ફેર કહે છે. અંગ્રેજીમાં એને સ્ક્રૂ કહે છે. પેચ ચોપડીઓ, ગાંસડીઓ વગેરે દાખવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

સાર—અંધી યત્રિક્ષાકૃતઓમાં આ નિયમ ખાસ માદ રાખવાનો છે કે, “અંતરમાં જોડેલો ટોટો થાય છે તેટલો બળમાં લાભ મળે છે.”

પાઠ ૮૧ માં

શુરુવાકર્ષણ = (શુરુવાત્મા + ભારે પણ + આકર્ષણ = ખેંચાણ) = પૃથ્વી ભારના પ્રયાણમાં બળા પડાશે તે ખેંચે છે તે.

આકર્ષણ = (અ = મુર્ચ્છા + કૃપ =

ખેંચવું + અન) = ખેંચવું તે;

ખેંચાણ = આકર્ષણ. એ મુખ્ય પાંચ

બળતના છે. ૧) શુરુવાકર્ષણ

૨) રનેહાકર્ષણ ૩) કેશાકર્ષણ ૪)

લોહચુંબકાકર્ષણ ૫) વિદ્યુતાકર્ષણ

કેશાકર્ષણ = લુમ્બાની કાર પાણીમાં

ખેળાએ છીએ ત્યારે ઉંચે પણ

લુગડું ભીંજાય છે તે

તરવેતા = તરવેતાની

નિરીક્ષાધારીને જોવું તે

ચાપનો કાંટાકાંટલા વગર તોળી

સકાય એવો કાંટો

ઉપધોગી સાર—મધી વસ્તુએને આકર્ષણ એ પ્રમાણમાં
લાગે છે. ૧) રજકણના પ્રમાણમાં. ૨) અંતરના પ્રમાણમાં. રજ-
કણનું સમ પ્રમાણ એટલે રજકણ જોઈ તેમ આકર્ષણ જોણું;
અને અંતરનું વ્યસ્ત પ્રમાણ એટલે અંતર વધારે તેમ આકર્ષણ જોણું,
ને અંતર થોડું તેમ આકર્ષણ વધારે. પૃથ્વીપર હવા, ધસારો વગેરે
નડવાથી આકર્ષણ બરાબર જણાતું નથી. ધુમાડો, વરાળ વગેરે
ગુરુત્વાકર્ષણ તોડીને ઉપર ચઢે છે તેનું કારણ એ છે, કે હવાપર
વધારે આકર્ષણ થવાથી તે ચારે તરફ દબાણ કરી નીચે આવે છે,
ને ધુમાડો વગેરે હલકા હોવાથી તેનાપર તરે છે. મતલબ કે હવા
તેને ટેકવી રાખે છે. જો હવા ન હોય તો ધુમાડો, વરાળ વગેરે
નીચેજ પડે ઉપર ગુરુત્વાકર્ષણના નિયમ કહ્યો છે તે ન હોત તો પૃથ્વીના
પૃષ્ઠ ઉપરના મનુષ્યો, પ્રાણીઓ, પથરા, ધરો, નદીઓ, સરોવરો
અને મહાસાગર હોઈ શકતજ નહિ પૃથ્વી પણ ગુરુત્વાકર્ષણના નિ-
યમને લીધેજ પોતાની સ્થિતિમાં રહેલી છે. આકર્ષણની શોધ સર
એસાક ન્યુટન નામના ઇંગ્લાંડના એક વિદ્વાને કરી છે. એ વિદ્વાન
ઈ. સ. ૧૬૪૧થી ૧૭૨૭માં થમ ગયા.

પાઠ ૮૨ એ

ગુરુત્વમખ્યગિન્દુ = ભારની વચ્ચેનું
ઠેકાણું; હરઠેકાઈ પદાર્થના જે
ઠેકાણાને ઠેકા દીધાથી તે પદાર્થ
બરાબર તોળાય તે ઠેકાણાને
તેનું ગુરુત્વ મખ્યગિન્દુ કહે છે.
ગુરુત્વ મખ્યગિન્દુ પદાર્થની
વચ્ચેજ હોય એમ નહીં પણ

ભારની વચ્ચે હોય છે.

ગુરુત્વરેખા = પદાર્થના મખ્યગિન્દુથી
પૃથ્વીના મખ્યગિન્દુ સુધી દોરેલી
જે લીટી તે (પદાર્થના સ્થિતિ
રહેવાનો અને પડવાનો આધાર
એના પર રહેલો છે)
અમલોક્ક-જારનો ભાર

સાર—શુરુત્વમખ્યભિન્દુ પદાર્થની વચ્ચેજ હોય છે એમ નથી, પણ ભારની વચ્ચે હોય છે. પદાર્થના સ્થિર રહેવાનો અને પડવાનો આધાર શુરુત્વરેખાપર રહેલો છે. જે શુરુત્વરેખા પાયામાંથી ખસી જાય તો પદાર્થ પડી જાય છે, ને પાયાની વચ્ચે હોય તો ત્યાં સુધી પડતો નથી. મક્ક, કુસ્તી કરનાર પમ પહોળા રાખે છે તેનું કારણ એજ છે કે શુરુત્વરેખા પાયાની વચ્ચે રહે.

પાઠ ૮૩ મો.

અનિ=અવાજ; નાદ

ઈદ્રિયભેદ=ઈદ્રિયને જ્ઞાન

ભોલક=લટકણ

ભેદક=(ભે+દક) નક્કી

પડધો=સામે અવાજ; પ્રતિબ્ધિ

તરંગો=મેળ

શુભવણુ=અવધ; અમવડ

સવાલ—અવાજ એટલે શું તે સમજવો. મેળ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજવો. અવાજ બધી દિશામાં સંભળાવાનું કારણ શું? અવાજને ગતિ કોણ આપે છે? અવાજ દર સેકન્ડે કેટલા પુટ ચાલે છે? અવાજ કાને શા કારણથી સંભળાય છે?

પાઠ ૮૪ મો.

ઉચ્ચતા=(ઉપ્+ઉનું ચપુ+તા)=મ

રમી

ધર=ત્રણો ઠંડો અને પાતળો વાયુ

રૂપી પદાર્થ

ધટ=જડો

મકાશિત=(મકાશ+ધટ)=તેજસ્વી

ત્વરા=ઝડપ

પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક)=દરેક

મેળ=તરંગો

ગતિ=અળ; શક્તિ

અવકાશ=મે જગા વચ્ચેનું છેદ

પસરેજડેલાય

સહજ=થોડી મહેનતે

અણુ=રજકણ

પ્રતિસારક=છટ્ટું પાડનાર

મનોરંજક=આનંદકારક

ચિરંગી=(ચિ+રંગ+ઇ)=તરેહ તરે-

હના રંગવાળું

જ્યોતિ=દીવાની સળગતી વાટ

પાઠ ૮૫ મો.

વહિક=લઘ જનાર; લેનાર

મંદવાહક=(મંદ=ધીમું+વાહક=લેનાર)=ધીમે ધીમે ગરમી લઈ જનાર

મઘાઈ=ઘાડનો અઈ

સંસર્ગ=સંબંધ

જમણુ=જટકવાપણું

ઉષ્ણતાનયન=રજકણોને સાથે લઈને ગરમીનું પસાર થવું

ઉષ્ણતાવહન=રજકણોમાં થઈને ગરમીનું પસાર થવું

આંદોલન=(આંદોલ=ડોલાવવું+

અનો=હાથા કરવું તે; ગતિ

શોષણુ=જે ચવાની ક્રિયા

પાઠ ૮૬ મો.

દ્રાવણુ=ઓગળવું.

દ્રાવણુખિંદુ=ઓગળવાની હલનું

ખિંદુ

અદિલી=હાલી

કૃત્રિમ=ખનાવટી

અભ્યાસ=મનન; અભ્યયન

ઉષ્ણતાખિંદુ=ગરમીનું ખિંદુ

નિકટ=પાસે

કોશોનવોટર=એક જાતની અંગ્રેજી

હવા

સવાલ—સેન્ટ્રિફેઝ ઉષ્ણતામાપક યંત્રમાં બરફ, સીસું, રૂપું તથા સોનું કેટલે અંશે ઓગળે છે? બરફનું પાણી થતી વખતે ઉષ્ણતામાપક યંત્રપર ગરમીની અસર શા માટે જણાતી નથી? તે ગરમી કયા કામમાં ખર્ચે છે અને તેને કેવી ગરમી કહે છે? વરાળની છુપી ગરમી સમજાવો. પાણીને સો અંશ ગરમ કરવાનો સહેલો પ્રયોગ કહો. કૃત્રિમ ઠંડી ઉત્પન્ન કરી પાણીનું બરફ કયા નિયમે ખનાવવામાં આવે છે તે કહો, અને તેનું કારણ સમજાવો. માથું કુખનું હોય ત્યારે કોશોનવોટરના અથવા ઠંડા પાણીના પીતા શા માટે મૂકે છે? કુખમાંનું પાણી શા કારણથી ઠંડું રહે છે?

પાઠ ૮૭ મો.

સ્વપ્રકાશક=(સ્વ+પ્રકાશક)=પોતાની ગેળે પ્રકાશનાર; જે પદાર્થમાંથી પ્રકાશ નીકળે છે તે જેવા કે સૂર્ય, દીવો, બળતા પદાર્થ વગેરે

પ્રકાશક=(પર+પ્રકાશક)=બીજાના તેજથી પ્રકાશનાર; જેવા કે ચંદ્રમા, કાચ, લાકડું, માટી વગેરે

સવાલ—અજવાળા ને ગરમીનું મોટું મૂળ કયું? આંધળા માણસ શા માટે દેખી શકતા નથી? હરકાષ પદાર્થ જેવાને માટે કઈ કઈ ત્રણ ચીજ જોઈએ? (તે પદાર્થ, અજવાળું ને આંખ.) સ્વપ્રકાશક અને પરપ્રકાશક પદાર્થો ગણાવો. પ્રકાશ સાથે ઉત્પન્ન થાય છે? પ્રકાશનાં કિરણો સીધી લીટીમાં જાય છે એ વાત પ્રયોગથી સાબીત કરો. અપારદર્શક પદાર્થનો ઓળો શા માટે પડે છે તે સમજવો. ઊંચડામાં અને આપણા ઘરમાં પ્રકાશ જોઈ શકીએ છીએ તેનું કારણ સમજવો.

પાઠ ૮૮ મો.

ખાડામુ=જડાપણું; જડાઈ
અસમાનતા=(અ+સમાન+તા)=સરખાપણું નહિ તે
અનિયમિત=(અ+નિયમ+પ્રત)=નિયમ વગર

પરાવર્તનપાત્રી=(પરા=પાછું+ત્રાણ=વળવું+અન)=પાછો ફેંકાય.

અદોષન=કાલવાની ક્રિયા

તવ્યા=ચામડી

ચાનતંતુ=(ચાન+તંતુ)=શરીરમાં ઝીણાતાર જેવી મજબૂતે ખખર પહોંચાડનારી નસો; ચાનરબજી કિરણુ=સીધી લીટીમાં પડતો

પ્રકાશ

તેજસ્વી=પ્રકાશિત

ભેદીને=અંદર પેસીને

વક્રીભવન=(વક્રી=વાંકું+ભવન=થવું)=એક જાતના પારદર્શક પદાર્થમાંથી બીજી જાતના પારદર્શક પદાર્થમાં જતા પ્રકાશનાં કિરણુ વાંકાં વળે છે તે પ્રમાણુ=માપ

ઉદાહરણ=દાખલો; દર્શાવ

મેણ=સારી

પ્રતિબિંબ=(પ્રતિ=સામું+બિંબ=

આકાર)=સામે આકાર

પૃષ્ઠ=માથુ; પા

ઉંધી=અવળી; સામી

અસ્થિર=(અ+સ્થિર)=સ્થિર

નહિ તે

અસમાન=(અ+સમાન=સરખી)

સરખી નહિ તે

સપ્તમી—આરસી સુરજની સામી ધરવાથી આપણી મરછ પ્રમાણે ફિરજો હરકોઇ દિશામાં શા કારણથી ફેરવી શકાએ છીએ ? આરસીમાંથી ફિરજો શા માટે પરાવર્તન પામે છે ? અપારદર્શક પદાર્થનું પ્રતિબિંબ શા કારણથી પડતું નથી ? આરસીની સામે સીસા-પેનની અણી ધરી પ્રતિબિંબ તરફ નજર કર એ તો શું માલમ પડશે ?

પાઠ ૮૬ મો.

અર્થાત્=મતલબ કે

અસ્તવિક=ખરી

રેખા=લીટી

બહુધા=બહુ કરીને

ક્ષિતિજ=પૃથ્વી ને આકાશ મળી

મએલુ ખતાવનાર લીટી

વસ્તુતઃ=ખરી રીતે

પાઠ ૮૭, ૮૮, ૮૯ નો સાર—અજવાળા તથા મરમીનું મૂળ સુરજ છે. પ્રકાશનાં કિરણ વસ્તુઓપર પડે છે. તે ત્યાંથી પાછા ફેંકાઇ આપણી આંખમાં પેસે છે તેથી હરેક વસ્તુ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. હરકોઇ પદાર્થ જોવાને માટે પદાર્થ, અજવાળું અને આંખ એ ત્રણે જોઈએ. પ્રકાશનાં કિરણના ગુણ-(૧) પ્રકાશનાં કિરણ પરાવર્તન પામે છે. જે પદાર્થનાં પૃષ્ઠ ચળકતાં છે તે ઉપરથી પરાવર્તન થતું થાય છે ને આંખ પદાર્થપરથી પરાવર્તન થોડું થાય છે. (૨) પાણી અને કાચ જેવા પારદર્શક પદાર્થમાંથી પ્રકાશ આરપાર જઈ શકે છે પણ અપારદર્શક પદાર્થમાં તેમ થતું નથી. કેમકે ત્યાંથી કિરણો પાછા ફેંકાઇ બાજે રહેતાં જાય છે. પ્રકાશનાં કિરણ ખાતાં જાય

તેમ સામેના પદાર્થનો ઝોળો પડે છે. (૩) પ્રકાશના કિરણ એક જગાએથી બીજી જગાએ બહુ ઝડપથી જાય છે. પ્રકાશ એક સેકન્ડમાં એક લાખ ૮૬ હજાર મેલ ચાલે છે. સૂર્યથી પ્રકાશને આવતાં ૮૧ મિનિટ લાગે છે. એની શાધ રીમર નામે કે-માર્કના ખગોળ-વેત્તાએ ઇ. સ. ૧૬૩૫ માં કરી. (૪) હીરા વગેરે ચળકતા પદાર્થોમાં પોતાનું તેજ નથી, પણ બીજાનું તેજ તેમના ઉપર પડીને તે બહું પરાવર્તન પામે છે; તેથી તે વધારે ચળકતા જણાય છે. પ્રકાશનાં કિરણ આપણા મોં ઉપર પડીને ત્યાંથી પરાવર્તન પામી આરસીપર પડે છે ને ત્યાંથી પાછા પરાવર્તન પામી આપણી આંખમાં પેસે છે, તેથી આરસામાં આપણું મોં દેખાય છે. પ્રકાશના કિરણનો પતન ક્રોડીયુ=પડતી વખતનો ખુણો અને પરાવર્તન ક્રોડીયુ=નાછાં ફેંકાતી વખતે જે ખુણો થાય છે તે ખરાબર હોય છે. ૫) પ્રકાશનાં કિરણ ત્રાંસી લીટીમાં જવાથી તેના આકાર સામેના પદાર્થ પર ઉંધા દેખાય છે તેનેજ લીધેજ પાણીમાં ઝાડની ટોચ નીચે અને યાં ઉંચે જણાય છે. અથવા આરસીમાં જોઈએ તો ડાબો ભાગ જમણી તરફ અને જમણો ભાગ ડાબી તરફ દેખાય છે બીજું પરાવર્તન પામવાથી પદાર્થ મોટા પણ દેખાય છે, ૬) પ્રકાશનાં કિરણ વક્રી-ભવન પામે છે એટલે એક જાતના પારદર્શક પદાર્થમાંથીજ બીજી જાતના પારદર્શક પદાર્થમાં જતાં પ્રકાશનાં કિરણ વાંકાં વળે છે. એજ કારણથી દીવાના કોડીઆમાં મુકલી સળી તથા પાણીમાં મુકલી લાકડી વાંકી જણાય છે. કારણ કે કોડીઆમાં જે સળી મુકલી છે તેમાંથી નીકળતાં કિરણ દીવેલની બહાર સીધી લીટીમાં જતાં નથી પણ મરડાય છે તેથી સળી વાંકી જણાય છે વક્રીભવનથી નાના પદાર્થ મોટા દેખાય છે અને આંધેના પદાર્થ પાસે જણાય છે; સ.

દમદમકે ધંત્રમાથી અથવા દૂરબીનમાંથી જોતાં પદાર્થ મોટા તથા
પાસે દેખાય છે તેનું કારણ વક્રીભવન થવાથી એમ દેખાય છે. વ-
ક્રીભવન થવાથી અજવાળાનાં કિરણનું પૃથક્કરણ થાય છે ને તેથી
તેના સાતે રંગ જુદા જણાય છે.

પાઠ ૯૦ મો.

ગર=અંદરનો માવો; ગર્ભ

ધર્ષણ=ધસારો

ધર્ષણ વીજળી=એ પદાર્થોને

ધસવાથી જે વીજળી ઉત્પન્ન
થાય છે તે

આકર્ષાય=ખેંચાય

વિદ્યુત (વિવધારે+વ્યુત=પ્રકાશનું
ન્નત=જૂતકદંતનો પ્રત્યય=એણું)
=પ્રાણી માત્રમાં જે ગુપ્ત બળ
રહેલું છે તે. વીજળી (એને અં-
ગ્રેજીમાં ઇલેક્ટ્રીસિટી કહે છે)

સવાલ—ધર્ષણ વીજળી એટલે તે શું તે પ્રયોગ કરી
સમજાવો. કયા કયા પદાર્થોમાં વિદ્યુત શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ શકે ? કયામાં
વિદ્યુત વહેતી નથી તે પ્રયોગથી સાબીત કરો. વિરલ ગુણવાળી
વિદ્યુત ઉત્પન્ન કરી બતાવો. વિદ્યુતનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૯૧ મો.

શકે છે તે

હટ્ટો=પતંગની વચ્ચેની ઉભી ઢાંડી
ધનધોર=અંધારાએણું

સર્પાકાર=(સર્પ+આકાર)=સાપન

જેવો ધાટ

અંગ=નાશ

ધારણા=અટકળ; અનુમાન

ધ્વનિ=અવાજ

વિદ્યુતવાહક=(વિદ્યુત+વાહક)=જે
માંથી થઈને વીજળી ઝટ વહી

સવાલ—વાદળમાંની વીજળીને નીચે ઉતારવા માટે કૈંકલીને
શી યોજના કરી ? વાતાવરણમાં વીજળી ક્યારે હોય એ બાબત
કંઈ નિયમ છે ? વીજળી ક્યારે પડે છે ? મોટી ઇમારતનો વીજળીથી
અગ્નિ થવાને શી ગોઠવણ કરેલી હોય છે ? કેવા પદાર્થો પર વીજળી

પડવાનો કાંઈવ વધારે છે ? વીજળીનો ચમકારો પહેલાં થાય છે કે
ગર્જના મોટી સંભાળાય છે તેનું કારણ શું ?

સાર—વીજળી કાંઈ પદાર્થ પર પડીને નુકસાન કરે છે તેમ
એનાથી લાભ પણ પડ્યા છે. ૧) હલકી ધાતુ પર દીંમતી ધાતુ
ચડાવી શકાય છે. ૨) આગખોટો ચાલે છે. ૩) ભાગેલા વહાણના
ખોખા ફરીઆમાંથી ઉડાવી દે છે. ૪) પહાડ ફાડી રસ્તા બનાવે છે.
૫) લાખો ગાઉની ખખર ટુંક મુદતમાં પહોંચાડે છે. ૭) આગગાડી
ચાલે છે. ૮) જમીનો પડે છે. ૯) દીવા થાય છે. ૧૦) સંચાએ
એની મદદથી ચલાવાય છે, વગેરે વગેરે.

પાઠ ૯૨ મી.

હોલયુ'બક=એ એક એવી જાતનું
હોલું છે કે એની પાસે થોડે
છોટે સોય વગેરે બીજા સાધા-
રણ હોલું ધરીએ તો તેને તે
ખેંચી લઈ પોતાની જોડે વળ-
ગાડી દે છે.

હોલયત્ર=(હુકો+યત્ર)=વહ-

જુમાં દિશા જાણવાનો સંચો-
(એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશા
તરફ રહે છે)

નાવિક+(નો=વહાણ+ધક)=વહાણ

વટી; સુકાની; ટંડેલ

અ-વય—(હોલ)યુ'બક હોલને નચવે (છે) (અને) ઉત્તર !
દિશામાં રાખે (છે); નાવિક હોલયત્રથી ખરેખર આશીશ દે (છે).

સમજુતી—હોલયુ'બક હોલને નચવે છે. અને (હોલયત્રની
સોયને) ઉત્તર દિશામાં રાખે છે; માટે હોલયત્રથી વહાણવાળા
ખરેખર આશીશ દે છે.

હોલકાંત=હોલને ખેંચનાર: હોલ-
યુ'બક

ચમકાણુ=એક જાતનું મટોડી

સાથે મળી ગએલું હોલું
આકર્ષણ શક્તિ=ખેંચાણ શક્તિ
ધુમરી=ચકરી

આભ=વાહન

આભમ=કમાનના હાથ નીચેનો

અમલદાર

પર=હરકોષ વસ્તુ મુકવા માટે

અંદરથી પોલી જે વસ્તુ તે

સવાલ—સોહાને ખેંચવાનો મુખ્ય શેમાં હોય છે ? સોહાને આપણે એવો મુખ્ય આપી સફાઈ કરીએ તે પ્રયોગથી સાબીત કરો. સોહાનું બકના કયા ભાગપર ચુંબક મુખ્ય હોય છે ? સોહાનું બકનો મુખ્ય કંઈ દિશા તરફ વળી રહેવાનો છે ? એ પ્રયોગથી સાબીત કરી બતાવો. હોકાયંત્રની શોધ આજથી કેટલા વર્ષ પૂર્વ થઈ અને બ્યારે એ યંત્ર નહોતું ત્યારે શી શી હરકતો પડતી હતી ? હોકાયંત્રની રચના સમજાવો. જમીનપર વાપરવાનું હોકાયંત્ર અને દરીઆમાં વાપરવાનું હોકાયંત્ર એ બેમાં શું ફેર હોય છે ?

પાઠ ૬૩ મી.

ધટના=ખનાવટ

અદ્ય=દેખાય નહિ તેવું; ગુપ્ત

વહેર=ઝીણી ભુકો

કિંચિત=જરા જેટલા; થોડા

હહન=સળગવું તે; બળવું તે

સેંદ્રિય=(સિન્દ્રી દ્રવ્ય)=દ્રવ્યવાળા

અંશ=ભાગ

સવાલ—હવામાં ઓકિસજન શા પ્રમાણમાં છે ? હવામાં ઓકિસ જન પાંચમા ભાગ જેટલો છે તે પ્રયોગથી સાબીત કરી બતાવો. હવામાં બીજું કયું મુખ્ય તત્વ છે ? નાઇટ્રોજનનો મુખ્ય કહો. હવા કયા કયા બે મુખ્ય તત્વના સંયોગથી બનેલી છે ? હવામાં એ બે તત્વ સિવાય બીજા કયા કયા પદાર્થો છે ? પાણીની વરાળ શા પ્રમાણમાં છે ? કાર્બોનિક એસિડ ગ્લાસ શા પ્રમાણમાં છે ?

પાઠ ૬૪ મી.

અટકાવયવ=(અટક=તત્વ+અવયવ

=ભાગ)=તત્વનો ભાગ

પેશી=ઝીણા તંતુ

તેજાન=એસિડ

સોડાવોટર= (સોડા+વોટર=પાણી)

=સોડાવાળું પાણી

ઉત્કૃષ્ટ=ઉત્તમ+શ્વાસ=

હમ કાઢવો તે) હમ મૂકવો તે.

પૂર્તી=પૂરણી

ઉત્કૃષ્ટ=વધુ સારું; શ્રેષ્ઠ

સવાલ—ઓકિસજનના ગુણ તથા ઉપયોગ કહો. નાઇટ્રોજનના ગુણ તથા ઉપયોગ મળાવો. કાર્બોનિક એસિડ આસ થું થું મળાને બનેલો છે? કાર્બોનિક એસિડ વાયુ બનાવો. કાર્બોનિક એસિડ વાયુ હવા કરતાં ભારે છે તે તમે સાચી જાણ્યું? કાર્બોનિક એસિડ આસ કેને ફાયદો કરતા છે? પ્રાણીઓ શ્વાસનાં હવામાંથી થું છે છે ને થું બહાર કાઢે છે?

સાર—શીશીમાં દીવો બાળવાથી કાર્બોનિક એસિડ ગ્યાસ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. એજ શીશીમાં જો આપણે દીવો મુકીએ તો તે હોતવાનું જાય છે. કાર્બોનિક એસિડ ગ્યાસ એ ઝેરી હવા છે. પ્રાણીને તે કમતો નથી; પણ વનસ્પતિને તે ધણો જરૂરનો છે. પ્રાણીઓ જે વાયુ લે છે તે ઓકિસજન છે અને બહાર કાઢે છે તે કાર્બોનિક એસિડ ગ્યાસ છે. ઓકિસજન વગર પ્રાણીઓ જીવ શકે નહિ માટે એને પ્રજ્વલાયુ પણ કહે છે. જે આપણે બાણીમાં ફેરફારસ બાળીથું તો તેનાં ફેરફારસ એસિડ બનશે અને તેમાંની હવામાંનો નાઇટ્રોજન તેમાં રહેશે. એ હલન ક્રિયાને મદદ કરતો નથી, અને એ જીવતાં પ્રાણીને ઉપયોગી નથી. વળી તેમાં ઉંદરો મુકવાથી તેઓ તુરત મરી જાય છે. એમાં સ્વાદ અને વાસ નથી ઓકિસજન વાયુ એવો દેવાથી નુપ્સાન થાય છે કારણ કે તે બહુ જલદ છે માટે તેને બહુ કવાનું નાઇટ્રોજન ઉપયોગી છે. જે તમે સ્લેટ પર લખીશ મુકશી તો તે બીનીયશે એ ઉપરથી જણાય છે કે હવામાં પ્રાણીની

વરાળ છે. જો હવામાં પાણીની વરાળ ન હોય તો સધળી વનસ્પતિ સુકાઈ જાય અને પ્રાણીઓ મરી જાય એને લીધેજ વનસ્પતિ લીલી રહે છે. યુનામાં નવસાર મેળવવાથી એમોનીઆ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. વાતાવરણમાં (હવામાં) ઓક્સિજન, નેટ્રોજન કાર્બોનિક એસિડ આસ, પાણીની વરાળ તે એમોનીઆ હોય છે. ૧૦૦ ભાગ વાતાવરણ (હવા) માં ૨૧ ભાગ ઓક્સિજન, ૭૮.૪ ભાગ નાઇટ્રોજન અને ૬ ભાગમાં કાર્બોનિક એસિડ આસ, પાણીની વરાળ, એમોનીઆ, અને ઝીણી રજવજેરે હોય છે.

પાઠ ૯૫ મો.

કાળજી = કલ્પેજી; પેટમાંનું જમણી

તરફનું એક અંગ

બરોળ = પેટમાંની ડાબી બાજુની

ગાંઠ; તક્ષી

મૂત્રાપંગ = ગુરદા; પેદુમાં રહેલી

પિશાબની ગાંઠ

ઉદર = પેટ

પ્રલક્ષ = ખુદી

પરોક્ષ = અસ્પૃશ્ય; ગુપ્ત

પિત્તાશય = (પિત્ત + આશય = ઠેકાણું

પિત્તને રહેવાનું ઠેકાણું; કાળજી

ચક્રત = હૃદય; કાળજી

આંતરકું = પેટના ડાબા છેડાથી

ગાંઠની કુદી સુધીની જે નળીમાં

નકું રહે છે અને જેમાંથી નકું

નીચે ઉતરે છે તે; મળ નળીની

રતુમડો = રતાસ પડતો

કાષો = શરીરમાં પાંચ ધર કદખ્યા

છે તે (પ્રાણમય, મનોમય, વિદ્યા-

નમય, આનંદમય, અજમય.)

માતબગ = ઘાડું ને મેલું

પિત્ત = કાળજીમાં બોલીથી જુદો

પડેલા પીળો પ્રવાહી પદાર્થ

દાર = બરણી; રસ્તા; કાણી

માંસરસ = માંસગોળમાંથી નીક-

ળેલા રસ; જેમાંથી માંસ બને

છે તે રસ

શર્કરા = ખાંડ; સાકર

બેચેની = ઉદાસી; અસુખ

ગંભીર = ભયંકર

પ્લીહા = બરોળ

અંતર્ગોળ = પોલી બાજુએ

સુરજા=મૂત્રપિંડા

રંગસીઆ=શાંખો વખત પહોંચે
એવા

પાઠ ૯૬ એ.

મુકામલે=સરખામણીમાં

પ્રમશમાવ=(પ્રકાશ+માન)=તે-
જરવી

તેજેમમ=પ્રકાશિત

તેજાવરણ=(તેજ+આવરણ=દાંક-

સવાલ—પૃથ્વીથી સુરજ કેટલો આધો છે ? પૃથ્વીથી સુરજ
કેટલો ગણો મોટો છે ? પૃથ્વીથી સુરજ જેટલા ગણો મોટો છે તેટલા
ગણો બારે છે કે નહિ ? અને નહિ તો તેનું કારણ શું ? સૂર્ય
પોતાનો ધરીનો એક ફેરો કેટલા વખતમાં ફરી વળે છે ? તે-
જાવરણ સવાય બીજા આવરણ છે કે નહિ અને છે તો તે કયા કયા ?
રંગાવરણ શેનું બનેલું હોય છે ? મુકુટાવરણ શેનું બનેલું છે ? એ
આવરણો દેખાતા કેમ નથી ? એ આવરણો કયારે દેખી શકાય છે ?

પાઠ ૯૭ એ.

કળા=ચંદ્રખિંબનો ૧૬ મો ભાગ;

તેજ

સૂર્યગ્રહણ=જ્યારે સૂર્ય અને
પૃથ્વી એ બેની વચ્ચે ચંદ્ર
આવે છે ત્યારે ચંદ્રની છાયા
પૃથ્વી ઉપર પડવાથી પૃથ્વીના
લોકોને સૂર્ય દેખાતો નથી તે.

ણ)=પ્રકાશનું દાંકણ

રંગાવરણ=(રંગ+આવરણ)=રંગનું
દાંકણ

મુકુટાવરણ=(મુકુટ=મુગટ+આવ-
રણ)=કિરણોનું દાંકણ

અણપિ=(અણ=માન+અપિ=પ-

ણ)=આજ પણ; આજ સુધી;

હજુસુધી

વિલક્ષણ=નવાઇ જેવા

(એ બમાસે થાય છે કેમકે તેજ
દિવસે સૂર્ય ચંદ્ર અને પૃથ્વી એ
ત્રણે સીધી લીટીમાં આવે છે
સૂર્ય ગ્રહણ ત્રણ જાતનું થાય છે
૧) અમાસ; ૨) કંકણાકાર, ૩)
ખંડીત)

ક્ષિતિજ=માકાશ અને પૃથ્વી મળી
ગએલાની હદ બતાવનાર લીટી

મહાસુ=(મહાસેવુ+અન=ક્રિયા
 બતાવનાર પ્રસવ)=આકાશમાં
 એક પદાર્થના ઊંચો બીજ
 પદાર્થ પર પડે છે ત્યારે તે બીજ
 પદાર્થનું મહાસુ થયું કહેવાય છે
 મુમકેવુ=પુછડીઓ તારો
 અશ્વિ=(પદ=છ+અ+શ્વ=ભાગ)

છઠ્ઠા ભાગ

નિરીક્ષણ=ધારી ધારીને જોવું.
 અવિકાશ=ખાલી જગા (પદ્ય+ત્ર
 સંદિગ્ધ=સોઅંશવાળું મરમી મા
 અમાસ=સંસ્કૃત અમાવાસ્યા ઉપર
 થી (અમા=સાથે+વસ=રહેવું+)

સવાલ—અંદર પૃથ્વીનો ઉપગ્રહ શા માટે કહે છે ? પૃથ્વીની
 આસપાસ કેટલા દિવસમાં એક ફેરો ફરી વળે છે ? અંદરનો અર્ધોજ
 ભાગ આપણને શા માટે દેખાય છે ? અંદરની કળા સમજાવવા માટે
 શો પ્રયોગ કરીશો ? એ પ્રયોગ કરી બતાવો. સૂર્યમહાસુ અને અંદર.
 મહાસુ થવાના કારણ કહો, અંદર પૃથ્વીથી કેટલે અંતરે છે ? અંદરમાં
 કરતાં પૃથ્વીનું વજન કેટલા ગણું છે ? પૃથ્વીપરપર જે પદાર્થ
 નું વજન ૬ શેર થાય તેજ પદાર્થ અંદરમાં લઈ જવાથી તેનું
 કેટલું વજન થશે અને શા કારણથી ? અંદરને દુરબીનમાંથી જોવાથી
 તેમાં શું શું દેખાય છે ? અંદરમાં કેટલા દિવસનો દહાડો અને
 કેટલા દિવસની રાત હોય છે ? આપણા જોવામાં જેવાં પ્રાણી અને
 વનસ્પતિ આવે છે તેવાં પ્રાણી અને વનસ્પતિ અંદરમાં કેમ જીવી
 શકતાં નથી ?

પાઠ ૯૮ માં.

કક્ષા=સૂર્યના આસપાસ પૃથ્વીનો
 ફરવાનો માર્ગ

મુખ્યગ્રહ=સૂર્યની આસપાસ ફર-
 નાર ગ્રહ એ આઠ છે. ૧)

પૃથ્વી ૨) બુધ ૩) શુક્ર ૪) મંગળ
 ૫) બૃહસ્પતિ ૬) શનિ ૭) યુરે-
 નેસ ૮) નેપ્ચ્યુન

ખગોળવેત્તા=(ખ=આકાશ+ગોળ
 =ગોળા+વિદ્=જાણવું+તા=

પણ) = આકાશ સંબંધી જ્ઞાન
ધરાવનાર

અવગણના = (અવ + ગણના = ગણ-
તરી) = તિરસ્કાર

શ્રવાણ—સૂર્યની આસપાસ ક્યા ક્યા મહો ફરે છે ? અંદરના
ને બહારના મહોનાં નામ દો. ક્યા બે મહો દેખાતા નથી અને શા
કારણથી ? ક્યા દેશમાં જુધને જોવાનું અધરું છે ? જુધ અને શુક્ર
સૂર્યથી કેટલે દૂર છે અને તેઓ સૂર્યની આસપાસ કેટલા વખતમાં
ફરી રહે છે ? જુધનો અને શુક્રનો દિવસ કેટલેટલા કલાકનો છે ?
આપણી પૃથ્વીથી શુક્ર વધારેમાં વધારે ને ઓછામાં ઓછો કેટલો
દૂર છે ? આપણે ભાંની સાધારણ હવા કરતાં શુક્રની હવા શા કારણથી
વધારે ગરમ હોવી જોઈએ ? આપણી પૃથ્વીપર જેમ ઋતુભેદ થાય
છે તેમ શુક્રપર થતા હશે કે નહિ ?

કવિતાની સમજૂતી.

પાઠ ૪ થો.

કુદરતનું વજન.

દીક્ષત = દેખાય

મંગળકારી = (મંગળ +
કાર + ણ) આનંદદાયક

પરિતાપ = (પરિ = ચારે

તરફથી = તાપ = દુઃખ) =

પુરેપુરું દુઃખ

નિવારી = મટાડી

મધુર = મીઠી

કોમળ = નાજુક; સુંદર

શી = કેવી

તરવર = (તર + વર) = મો-

ટાં ઝાડ

અમૃત = મિઠાશ

લીલે = લે; ચાપે

રસીયું = ઓપ ચઢાવ્યો

પરમ = મોટું.

શોભન = શોભાવનારું

લોભન = લલચાવનારું

લોચન = આંખ; નેણ

સ્વર = સૂર; અવાજ

સરિતા = નદી

મલિનતા = મેઘાપણું;

મંદકી

સમાવતી = મટાડતી

સશી = ચંદ્ર

અંતર = મન

વિહારતો = ચાલો; મોજ

કરતો.

લે'રી = લહેર; તરંગ

પસારતો = ફેલાવતો.

હરે = લલ લે

પુરણ=પુરં	નાવિક=હોડીવાળો	ઝોટણ=ઝોટવાળું ધુગડું
વાસીત=(વાસ+ઇતિ)=	સખો=રખત	ભાંત=શંકા
વાસ વાળું; સુમધી-	વાઝોળતા=મેઘાં પાછું	શાંતિ=જન્મ
દાર	લાધી ચાવતા	નાસ=ખીક
શ્રમ=શાક	કદી=કદીય	નિવાસ=રહેઠાણ
વિશમતાં=અશ્રમ બેતાં;	શીંગડી=નાના નાળુક	સકળ=અધી
શાંત યતાં	શીંગડાં	રચના=શોભા
નાવડી=નાની હોડી	કંઠની=ગળામાંની	ઉચરતી=બોલતી
ઉદર=પેટ	ગાજતી=વાગતી	કોરતી=વખાણુ; રત્નતિ
ધવળ=સફેદ; ધોળું	પથિક=(પથ+ઇક)વટે-	કરતા=કરનાર. (પરમે-
ખળળ=ખળખળ	માર્ગ; રસ્તે જનાર	શ્વર

પાઠ ૪ થો. કુદરતનું વજ્ર ન.

અનુવચ—જંગલ મંગળકારી દીસંત, મનુષ્યના પરિતાપ મિવારી
કામળ મધુર ચંદની શી ખીસે (છે) સહુ તરવરે. અમૃતને કીસે
(છે) (૧) બધું વનરૂપેરી રસે રસીયું (હોય તેવું) પરમ શોભન
(તે) શોભને શોભન (કરનાર) છે) મીઠો સ્વર કરતી જતી સસ્તિ
મલિનતા (અને) તાપ સમાવતી. (૨) (નદીના) જળે ચંદ્ર તણા
કોરણે રમતાં (જણાય છે. વળી) વિહારતો શીતળમંદ પવન જળ
મહો કીણી શેરી પસારતો જાય છે. તેથી શશી તણી છબી અંતર
ઉછળે છે. (૨) (તે પવન) વન (નાં) ફૂલોની ઘણી સુમધી હરે (છે
ને તે વડે) તે વનને પુરણ વાસિક કરે (છે) દિવસના અતિશે શ્રમ
પામતાં થયું પખી (સા) છુપી ગયાં (ને) વિદામતાં (જણાય છે.)
(૩) નદી મહો જળ કાપતી નાવડી (નો) સફેદ સદ અતિ પવને

પ્રમથો (૭) અરે એનું ઉદર વિશાળ હશે (તેથી) ખરે ધવલ વસ્ત્રથી
હાંધી હાંધી (૭)(૫) જળમાં ખળળ બહુ સ્ખલ્લ થતાં; બહુ અમથી
નોવિક હાંધતા (હતા) સમો જતાં નદી તીરે ગાડી છુટી (છે તેના)
ખળળ બેસી શું ધાસ વાગેળતા (૬) કઢીય વાંકડી (શીંગડી) ડાલતી
(જણાય) કંઠની ધંટડી મધુર વાજતી (સંભળાય છે) પથિક ભયની
આંત તજી નિરાંતે આઠણુ તાણી (ને) સ્પૃહ ગયા. (૭) અહીં શાંતિ
નિવાસ કરી રહી (છે તેથી) અહીં તો જન ત્રાસ વિસરતા; આ સકળ
રણિઆમણી રચના (પોતાના) કરતાતણી કીરતી ઉચરતી (૮)

સમજાવતી—જંગલ આનંદદાયક દેખાય છે. માણસોનાં દુઃખને
મટાડી આ મધુર કામલ આંદની કેવી શોભી રહી છે ! બધાં જાડો
અમૃતને જીલે છે અર્થાત્ ચંદ્રિકાને ધારણ કરે છે. (૧) બધું વન
જાણે રૂપાના રસવડે (ચંદ્રિકાથી) રસી ભીધું ન હોય ! મતલબ કે
રૂપેરી આંદની પૂર્ણ પ્રકાશી રહી છે. એવું જે બધું શોભિતું તે આ-
ખને લલચાવનારું છે. અર્થાત્ આવી લલિત શોભા આંખમાં લોભ
લેપન કરે છે એટલે જાણે જોયાજ કરીએ એવી આંખને પ્રજ્ઞા
ધાય છે મધુર અવાજ કરતી જતી નદી મેલાપણું (મેલ) અને તાપ
શાંત કરતી. (૨) નદીના પાણીમાં ચંદ્રનાં કિરણ રમતાં જણાય છે,
વળી મોજમાં વાતો ઠંડો ધીમે પવન પાણીમાં ઝીણા તરંગો હલા-
વતો જાય છે તેથી ચંદ્રમાની છબી ઉછળતી હોયની ! એવું આપણા
મનમાં લાગે છે, (૩) તે પવન વનમાંના ફૂલોની ધણી સુવાસ લઇલે
છે ને તેવડે તે (પવન) જંગલને પુરેપુરું સુમધીદાર કરે છે દિવસની
ધણી મહેનતથી ચાકેલા પશુ, પંખી ત્યાં છુપાઇ જઇને આરામ પામતાં
જણાય છે (૪) નદીમાં પાણી કાપતી જતી હોડીને ધોળો સદ
પણા પવનથી પુલેલો જણાય છે, અરે એનું પેટ મોટું હશે તેથી ખરે-

અર પોળા હુમડાથી તેને હાંકી દીધું છે. (૫) હોડીના અલગથી) પાણીમાં ખળખળ પડ્યા સ્વરૂપ થતા, અને પસી મહેનતથી ખસા-
 શીઓ હાંકતા હતા; વખત થઇ જવાને લીધે નદી કિનારે ગાડી
 છુટી છે, તેના બળદ બેસીને કેવા પાસ વગેરે છે. (૬) કહી તે
 બળદોની વાંકી સીંગડીઓ હાલતી જણાય છે અને ગગાનાં પંટડી
 મધુર અવાજથી વાગતી સંજગામ છે, વટેમાધુઓ બીકની સંકા
 ઓડી દહને નચિંતે સોડ તાણીને સ્પર્શ ગયા છે. (૭) અહીં આ સ્થિતિ
 (શીતળતા) રહેઠાણ કરી રહી છે તેથી અહીં આ તો માનુસ બીક
 જુધાં જાય છે; આ બધી સૌભાગમાન બનાવટ જાણે બનાવનારની
 [પરમેશ્વરની] આજર બોલતી હોયની ! મતલબ કે પરમેશ્વર ॥ અમાય
 સંક્રિતનું જાન કરાવતી હોયની ! (૮)

(રા. સા. મંબુવચ્છરામ બળવચ્છરામ મુન્સદ એઓ સુરતના
 વીસનગરા નામર આહાણ છે.)

પાઠ ૯ એ.	લવ=લાવરી; મમે તેમ	આઠપહોર=દહાડોને રાત
મધુર કેમ ખુશ	બોલવું તે	એક પહોર ૭૦ થી
થતો નથી તે	પર=પારકી	એટલે ત્રણ કલાકનો
બાબત.	નિંદા=બદબોધ	કહેવાય છે.
પ્રસન્ન=ખુશ; રાજ	પૂજન=પૂજા સેવાની	જાપે=કરીને બેસે
નવ=નાહ	ક્રિયા	ચંદન=મુખડ; સુગંધી
કીરતન=ભજન; ગુણ	કાયા=શરીર	કાષ્ટ
માન	કંપે=કંપે	કુંડી=મસાલો છુંદવાનું
અતીશે=પ્રણુ; વધારે	ગંજફા=રમવાનાં પાનાં	પત્થરનું કુંકું.
તારે=તાહરે	કૂટતાં=રમતાં	કુદકું=લાકડાનો દસ્તો
હાથાકૂટ=નકામી વાત.		(મસાલો છુંદવાનું
ચીત		

હોય તેને કુદકું કહે છે)

રગડે=રાટે; ધુટે

એકાદશી=અગ્યારસ

ઓચવ=ઉત્સવ; પ-

વિત દિવસ

નગરણુ=ઉત્તરગરો

ભાંડ=ભુંડા; બિહારસ શ-

બદ બોલનાર

ભવંયા=અવાઈ કરનાર

સારી=આખી

હુપુ=ધી વગરનું

વેદ=પીડા

પરણા=પરોણા

મિષ્ટ=મીઠું ભોજન

પરાણે=ઠાલાવાલા કરીને

મગન=ખુશી

ડોલે=ડોકું ધુણાવી હા

પાડે

ભગવત=મધર

બૂપણુ=પરેણું

મણિ=હીરા; રતન

મુકતા=મોતી

વીણુ=વગર

મુત=છોકરો

જપવા=જપ કરવા;

ધ્યાન ધરવા

ગળા કાપે=વિશ્વાસઘાત

કરે

ગળગળો=ગરીબ

ભાવા=ચાળા; ઢોંગ

અન્ય=ખીજા

અનુયિત=(અનુ+ક્રિયિ-

ત=ત્રાયક)=અયોગ્ય;

અશ્વઘટુ

કમં=કામ

અંતર=મન

છળ=કપટ; ડંગ

લહે=જણે

અંતરજામી=અંતરયા-

મી; મધર.

સ્વામી=પણી; માલિક

સંગી=સોજતી

ટંદાવન=જોકુળની પા

સેતું વન (જ્યાં શ્રી

કૃષ્ણ ભગવાને લીલા

કરી હતી તે)

કાન=શ્રીકૃષ્ણ

નાદે=અવાજથી

વેધી=વીધી

મુનિવર=(મુનિ+વર=મે

ટા)=મુનિયોમાં જે

અંધ તે; મોટા મુનિ

સાન=સમજ; બાન

તર=આડો

શાખ=ડાળી

ઝુકી=અચી; નમી.

ચરણે નમવાને=પગે

લાગવાને

કાજ=માટે

જમના=યમુના (એ ન-

દી હિમાલયના જન્મો-

ત્રી શિખરમાંથી નીકળી

આઆ ને અંયોધ્યાન

સંયુક્ત પ્રાંતમાં વહી

મંગાને મળે છે. એને

કાંઠે ચાનેશ્વર, દિલ્હી,

મથુરા, આઆ, છટાવા,

કાંઠી, અલ્હાબાદ

વગેરે છે.	પય પાન કરે નહિ=ધાવે	ટાટડી=સ્થિર
નીર=પાણી; જળ	નહિ	હદીઓ=કુખ્યે
મોહન=મોહવાળા	ગાળા=ડોહમાં બાધેલાં	બાણુ=સૂર્ય; સુરજ
નાદ=અવાજ	દોરડાં	શંકર=શિવ; મહાદેવ
કાન દહને=ધ્યાનથી; એ	પળે=જળય; દોડે	સમાધી મેલી રહ્યા=સ્ત-
કચિતે	હા થઈ લાંબી દાંડીનું	બધ થઈ ધ્યાન છોડીને
પય=ફૂંધ	એક જાતનું ફૂલ	એક ચિત્ત થઈ રહ્યા

પાઠ ૯ પ્રભુ તને પ્રસન્ન કેમ થતો નથી તે વિશે.

અન્વય—તારા દીલનું કપટ નવ જાણે, (તો પછી) તને પ્રભુ તે કેમ પ્રસન્ન થાણે? પ્રભુ (ના) કીરતન અને પ્રભુ (ના) નામ સ્મરણમાં તારે અતિશે આગસ (છે) (પણ તું) આખો દિવસ ડાચાકુટ લવ (અને) પરનિંદા (કરવામાં) હારે નવ (તો પછી) તને પ્રભુ (૧) પ્રભુનું પૂજન કરતી વેળા તારી કાયા કંપે; (પણ) ગંજીડે સોકટાં કુટતાં આઠે પહોર નવ જંપે. (ટેક) (૨) હરિનું ચંદન ધસતાં શ્રમથી તારૂં શરીર બગડે; (પણ) કુંડી, કુદકું બાંધ મરી, મસાલો (અને) બાંગળાં બાંધે રગડે. (ટેક) (૩) એકાદશી આચ્છવનાં જાગરણ તને અતિ કઠણ લાગે; (પણ તું) બાંધ બવૈયા જોવા સાફ સારી રાત જાગે. (ટેક) (૪) હરિના ભગતને જાણે વેઠજ વળગી હોય તેમ સુખું સુકું (ખવરાવે) (પણ) સગાંસંબંધી (ને) પણ્યા આવે તેને પરાણે મિષ્ટ (ભોજન) પીરસે. (ટેક) (૫) ગુરુ જે પૈસાની સેવા બતાવે (સારે) લાં મણમણતું બોલે; (પણ) જ્યારે ધરની આ ધરેણું માગે સારે લાં હસી (ને) મગન થઈ ડોલે. (ટેક) (૬) ભગવત (ને)

ખોટાં મોતી, કાચ (અને) કિડીઆં (નાં) બૂપણુ ધાલે, (પણુ) સૂત
(અને) સીને સોનું, રૂપું, મણિ મુકતા વીણુ નવ ચાલે. (ટેક) (૭)
જગ દેખતાં જપવા બેસે, બાકી ખાવા (ને માટે પણ) ન નહાય;
ગળાં કાપે ત્યાં ગળગળો થાય. એ વૈજ્યના ભાવા (છે.) (ટેક) (૮)
આ કરવું આ ન કરવું એમ અન્યને શિક્ષા દે છે; (પણુ) તું તે
પ્રમાણુ કરવો નથી, (અને) અનુચિત કર્મ કરે છે. (ટેક) (૯) અં-
તરના છળ અન્ય ન લહે, પણ અંતરગમી જણે; દાસ દયાને:
સ્વામી જે (પ્રભુ) છે તે તો સાચાનો (જ) સંગી છે. (ટેક) (૧૦)

અન્વય—વૃંદાવનમાં કાન ઉભો ઉભો વાંસળી વગાડે (છે)
તે વાગે (છે) રે, (તે) નાદે મુનિવરની પાંસળી વેધી, (અને) કાને
સાન નવ રહીરે, (ટેક) (૧) ચરણે નમવાને કાજ તરની શાખાઓ
જુમી રહી (છે) રે; અને વૃક્ષ સાથે વેલી (પણુ) જુમી રહીરે, આજ
અમારાં ભાગ્ય (ને ધન્ય છે) (ટેક) (૨) જમુના તીર ચાલે નહિરે,
(અને) મૃગ મન (માં) મોહન થાય પંખી માળામાં હાલે નહિ રે,
(અને તે) નાદ સૂણી (મારાથી) ન રહેવાય. (ટેક) (૩) વાછરૂ પય
પાન કરે નહિ, (અને) કાન દબને સાંભળેરે; કાને નાદ સૂણવાને
માયો ગાળા તોડી તાહાં પળે રે. (ટેક) (૪) ટાટટી જળ કમળ
ફૂલ્યા, (તેથી જણે) બાણુ ઉઠીઓ દીસે છે રે; શંકર સમાધ મેલી
રહ્યા (છે) (એ સધળું) જગતને જણુ થયું રે; (ટેક) (૫)

સમજીતી—તારા મનમાંના છળભેદ જાણ નહિ તો પછી
તારા પર પ્રભુ શી રીતે રાજ થાય ? પ્રભુના બજનમાં અને ધ્યારનું
નામ પાઠ કરવામાં તને ધણુંજ આગમ આવે છે, પણ તું આખો
હહાડો પારકી બદમાશ કરવામાં, લવારીમાં અને કાચાકુટ કરવામાં

થાકતો નથી. તો પછી તારાપર પ્રભુ ઇશ્વરની પૂજા સેવાની ક્રિયા કરતી વખત તારું શરીર ધૂળ છે; પણ તું પાનાં અને સોગટાં રમતાં રાત દહાડો ઠરીને બેસતો નથી. (ટેક) (૨) ઇશ્વર માટે સુખડ વસ્ત્રવાની મહેનતથી તારું શરીર બગડે પણ કુંડી અને કુદકું લખને મરી મસાલો અને લાંગ હોંસથી વાટે છે, લારે તારું શરીર બગડતું નથી. (ટેક) (૩) તને અગિઆરસના અને ઓચવના ઉજાગરા કરવા ધણા લારે લાગે છે, પણ તું ભાંડ અને બવાયા જોવાને માટે આખી રાત જાગે છે. (લારે તને ઉજાગરા નડતા નથી. (ટેક) (૪) હરિ ભક્ત આવે તો જાણે પીડા વળગી હોય તેમ લુપ્ત સુકું ખવરાવે; પણ જો સંબંધી અને પરોણા આવે તો તેને તું આમહ કરીને મીઠું ભોજન મૂકે છે. (ટેક) (૫) 'ધર્માચાર્ય' જે પૈસાની (નજવી) સેવા કરવાનું બતાવે લારે ત્યાં તું ગણગણતું (નહિસમ જાય એવું) બોલે છે. પણ જ્યારે ઘરની આયડી ધરણ માગે છે લારે તું હસીને ખુશી થઈ હા કહે છે. (ટેક) (૬) ઇશ્વરને ખોટાં મોતી, કાચ અને કિડીઆનાં ધરણાં બાંધે છે, પણ છોકરા અને આયડીને સોના, રૂપા, હીરા, મોતી વગર ચાલે નહિ. (ટેક) (૭) દુનિયાને બતાવવાને જપ કરવા બેસે છે, બાકી તો ખવાને માટે પણ નહાય નહિ. વિશ્વાધાત કરે લારે ગરીબ થાય એવા વૈષ્ણવના (તારા) ચાળા છે. (ટેક) (૮) આમ કરવું આમ ન કરવું એમ બીજાને શિખામણુ દે છે, પણ તું તો તે પ્રમાણે કરતો નથી, અને અયોગ્ય કામ કરે છે. (ટેક) (૯) તારા મનના પ્રપંચ બીજા જાણે નહિ પણ ઇશ્વર જાણે છે; દાસ દયારામનો ધણી (પરમેશ્વર) એતો સાચાનોજ સોજતી છે. (ટેક) (૧૦)

જમના કિનારે ગોકુળની પાસેના વનમાં શ્રીકૃષ્ણ ઉભા ઉભા
વાંસળી વગાડે છે, તે વાંસળી વાજે છે તેના અવાજથી મુનિઓમાં
શ્રેષ્ઠ તેમની પણ વાંસળી વીંધાઈ જાય છે મતલબ કે તેઓ વાંસ-
ળીના મધુર સૂરમાં મશ્વગુલ થઈ ગયા અને તેથી કંઈકને પણ જાન
રહ્યું નહિ. (ટેક) (૧) શ્રી કૃષ્ણને પગે લાગવાને માટે ઝાડની ડા-
ળીઓ લચી રહી છે, અને વૃક્ષની સાથે વેલી પણ લચી રહી છે,
તે જાણે કહેતાં હોય કે આજ અમારા નસીબને ધન્ય છે. (ટેક) (૨)
એ અવાજ સાંભળીને યમુના નદીનું પાણી વહેતું નથી, અને હ-
રણુના મનમાં મોહ થાય છે, પક્ષીઓ માળામાં હાલતા નથી. મ-
તલબ કે સ્તબ્ધ થઈ ગયા છે. એ અવાજ સાંભળી મારાથી રહે-
વાતું નથી. (ટેક) (૩) વાહરડાં ધાવતાં નથી, અને ધ્યાન દબને
સાંભળેછે, કાને અવાજ સાંભળવાને માટે ગાયો ગળામાં ખાંધેલું
દોરડું તોડીને ત્યાં જાય છે. (ટેક) (૪) સ્થિર જળકમળ (જળમાં
પેદા થતાં કમળ) ખીલ્યાં તેથી જાણે સુરજ ઉગ્યો દેખાય છે.
મહાદેવ સ્તબ્ધ થઈ ધ્યાન છોડીને એક ચિત્ત થઈ રહ્યા છે. એ બધી
દુનિયાને ખચર પડી છે. (ટેક) (૫)

પાઠ ૧૬ મો.

અંબાડી

સુખવિલાસ

ઉપદેશ

રસિક=આનંદી

જેગ=સાયક; યોગ્ય

છત્રે=છત્રીથી

ખિરાજતા=શોભતા

અજેગ=અયોગ્ય;

છાંચ=છાયા

આયુષ=આવરણ

નાલાયક

છડીદાર=છડી ધરનારા;

રિક્તિ=દોહત; ધન

દામ=પૈસા

ચોપદાર

ભાગ્યમાં=નસીબમાં

ખખનં=ત્રીજેરીમાં

છાજતા=શોભતા

આગ્યમાં=આગમાં

સોડતાણી=મોઢું ઢાંકીને

દો=છત્રીવાળા

ઉપયોગ=મોજમઝા;

મસાણુ=હિંદુ લોકોનાં

મુઝદા દાટવા બાળ	મટો=ટળો	મનરંજન=(મન+રંજન)=મનને ખૂશ કરે એવી
વાની જગા	ભાત=ભાષ	ગુપ્તોત્તર=(ગુપ્ત=છુપો +ઉત્તર)=છુપો જવાબ
ધંધુપુરી=ધંધરાજની નગરી	સ્વામ=કૃષ્ણ	નાથ=ધણી; સ્વામી
ગરી	ચરણ=પગ	નરક=પાપી પ્રાણીઓને તેમના મરણ પછી શિક્ષા પામવાને માટે રહેવાનું ઠેકાણું; દો-જખ.
અનુસાર=મળતી; જેવા	રમરણ=યાદ	સાર=તત્ત્વ
નગરીઓ=શહેરો	ત્રિકોક=(ત્રિ=ત્રણ+લોક)=સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને	પોથી=ચોપટી
નોખ=શોભા	પાતાલના લોક	ભોજન કરનારી=રાધનારી
છટીધજ=કરોડો પતિ;	મખ્ય=મા	લહો=લો; જણો
લખેશ્વરી	હરત=હાથ	માન=આવકાર
મરજતા=ગાજતા;	કરણ=કાન	અંતર્બહિર્ભાષિકા=અંદરથી અને બહારથી
બોલતા	કૃપાળ=કૃપાળુ; દયાળુ	સમજાય એવી સમ-
ગોખ=ઝૂખો; રવેશ;	નેત્ર=આંખ	શ્યા; ગુપ્ત અને ખુલ્લો
માળનો આમળ	વદન=મોઢું	અર્થ સમજાય એવી સમસ્યા.
વધારેલો ભાગ;	દંત=દાંત	
મુંદરી=ખુબસુરત સ્ત્રી;	ખાનપાન=ખાવાપીવાનું	
દેખાવડી સ્ત્રી; કુટલી	અભાગી=કમનસીબ	
સ્ત્રી	પામ્યો=કમાયો	
ગુણસાર=સારા	કાંપ=કચરો	
મુણવાળી	જામ્યો=એકઠો થયો;	
મદં=મરદ; પુરુષ	બાઝયો	
કો=કોણ	ધડીક=વખત	
કાર=ઠેકાણું; જમો	બાધુ=આવરણ; બિંદબી	
મદં=ધૂળ; ખાડો		

શ્રીફળ=નાળિએર

હારે=ગુમાવે

લહે=લે.

આલ=પહેલું; પ્રથમ

અંત=છેલું

વાચા=વાણી

અવિચળ=સ્થિર; સ્થાયી:

અચળ

દનદન=રોજરોજ

આદિ=પહેલા

વરણુ=અક્ષર

પદ્મતુક; કડી

ગામેતી=પટેલ

શાશ્વત=જેનો નાશ ન-

હિ તે.

પાઠ ૧૬ મો ઉપદેશ. (જેને) છત્રે છાંય થતી, (અને જેની આગળ) છડીધર છાજતા; અને (જે) રસિક હાથીના હોહામાં ગિરાજતા; (વળી જેના) બાબ્યમાં આયુષ (અને) અનેક રિદ્ધિ ભરેલી (હતી); તે પશુ એક દિન ઉછળતી આગમાં સુતા. (૧) (જેઓ) ઉપભોગ ભોગવતા (હતા) (અને તેમાં) મહા સુખ માણતા (હતા); જોગ અજોગ જરી જેતા (કે) જોણુતા (પશુ નહિ); (વળી જેઓએ) કરોડ દામ ખજાને (અને) ખાણમાં કીધા (હતા) (તેઓ પશુ) મસીદ (કે) મસાણમાં સોઠ તાણી (ને) સુતા. (૨) નોખમાં છદ્મપુરી અનુસાર નગરીઓ (હતી; (ને તેમાં) કોટીધજ સાહુકાર ગોખમાં ગરજતા (હતા); સારા ગુણુની સુંદરીઓ (હતી) (અને) મદદમાં મહા ગુણુ (હતા); તે નગરીઓ) કો જાણે કષ્ટ કાર ગદદમાં મળી ગમ્મ! (૩) માટે હે! મારા મિત્ર, (આ) વાત વિચારોરે, જાત પાપી મટો, (અને) બહા અને પવિત્ર થઇ જાઓરે; (અને) જીવનનું ફળ ભગવાનનું ભજન જાણી (તેને) ભજોરે; અંતર પ્રીત આણી (તમે) નિત (તેનું) ધ્યાન ધરો. (૪)

મહાવીરપદ્ય

અન્યથા—હે મિત્ર સ્યામના ચરણનું સ્મરણ કરવું એજ સાચી અને શ્રદ્ધા રીત છે; તે વિના ત્રિલોક મધ્યે કોડ વાત કાચી છે; હે કૃપાળુ તેં હસ્ત, ચરણ, કરણ અને નાક કોપું છે; અને

નેત્ર, વદન (અને) હંત આપી (વળી) જ્ઞાન (તું) જ્ઞાન હોયું. આજ
એજ ખાનપાનની ખૂબ ચીજ આપે (છે;) (અને વળી) ભૂખ, તરસ
ઠંડ, તાપ (તથા) સર્વ કષ્ટ કાપે (છે;) તે તને ધડીએ ધડીએ યાદ
આણે (છે;) (પણ) તું કુષ્ટ અભાગી તે ઈષ્ટ દેવને ન જાણે (હે
અધ્યા) જીવ તું વિચારી જો (કે) જનમ પામીને (તું) શું પામ્યો?
(તે) ભક્તિની શુક્તિ ન જાણી (અને) પાપ (નો) કાંપ જામ્યો;
(પણ) હજી ઉપાય છે, (તે) થાય તો ધણુંજ સારું; કારણ કે જે
ધડીકે જાય (છે તેમાં) તારું આયુષ્ય) ઓછું થાય (છે.)

મનરંજન કવિતા.

અન્વય—નરકનો નાથ કોણ? દહીંનું સાર (તેને) શું દહીએ ?
બાળક તણી પોથા તેનું નામ શું લખએ? ભોજન કરનારી નિલ
ધઈનું ઘેર શું કરે (પે?) ચતુર પુરુષ એ ચાર (પ્રશ્નના) ઉત્તર
મનમાં વિચારી લેહો. જો સમજી શકે તો માન દઈ એસવા ઓટલી
આપું; (અને જો) નહિ સમજી શકે તો (હું) તને કહું (હું કે)
જમ, ઘી, ચોપડી, રોટલી, (ઘી ચોપડી રોટલી જમ.)

અંતર્બહિર્ભાષિકા—છપ્પો.

અન્વય—શ્રીફળમાં શું હોય? દગો કરતાં શું હારે? ગામડા
મહી અધિક ભારે પદવી કોણ લહે? મટે નહિ તે કોણ? સૌથી
પરમ દુઃખ શું છે? આઘ ને અંત (અક્ષર) દાટી, લાંબું નામ
રહ્યું છે; એ વાચા (નો આપનાર) અવિચળ દેવ છે, અને દન દન
આદિ વરણના પદ પર રહેમ નજર રાખી રહે છે એમ મધ્ય
વરણનો કવિજન કહે છે.

પ્રલવંગમ છંદ.

સમજુતી—જેને છત્રથી છાયા થતી, અને જેની આગળ છડી ધરનારા શોભતા; અને જે રસીઆ હાથીના હોદ્દામાં શોભતા; વળી જેના નસીયમાં આવરદા અને ધણી દોલત ભરેલી હતી; (મતલબ કે પૈસાદાર તથા શ્રીમ્ની ઉમરવાળા હતા) તે પણ એક દિવસ જોસબેર બળતી આગમાં (ચિતામાં) સૂતા. (મરણ પામ્યા) (૧) જેઓ મોજમ-જા ભોગવતા હતા, અને તેમાં ધણું સુખ સમજતા હતા; ને યોગ્ય અયોગ્ય જરા પણ જોતા કે જાણતા પણ નહિ; (મતલબ કે સત્જી મુજબ વર્તતા) વળી જેઓએ ત્રીજેરીમાં અને ખાણમાં કરોડો રૂપીઆ ભેગા કીધા હતા; તેઓ પણ મસીદ (કબ્રસ્તાન) કે મસાણમાં સોડ તાણીને સૂતા. (મરણ પામ્યા) (૨) શોજામાં ઈંદ્ર રાજની નગરી જેવાં શહેરો હતાં; તેમાં લખેશરી સાહુકારો ઝરખામાં ગાજતા હતા; (પ્રુશાલીનાં પોકાર કરતા હતા) વળી તે શહેરમાં સારા ગુણુવાળી દેખાવડી સ્ત્રીઓ હતી, અને પુરુષમાં મોટા ગુણુ હતા; તે નગરીઓ કોણુ જાણે કયે ઠેકાણે ખાડામાં દટાઈ ગઈ ! (૩) માટે હે મારા મિત્ર આ વાત વિચારો; બાઈ તમે પાપી ટળી બદા અને પવિત્ર થઈ જાઓ; અને જીવતરનો લાભ ધન્યરતુ' ભજન જાણી. તેને (ધન્યરતને) ભજો; મનમાં હેત લાવી, તમે દરરોજ તેનું સ્મરણ કરો. (૪)

મહીદીપ છંદ.

સમજુતી—હે મિત્ર કૃષ્ણના ચર્ચનું ધ્યાન ધરવું, એજ ખરી અને સારી રીત છે; તે વગર ત્રણુ લોક મધ્યે કરોડો વાત નકામી છે; હે દયાળુ તેં હાથ, પગ, કાન અને નાક ક્યું છે; અને આંખ

મેં અને દાંત આપીને વળી સમજણ પણ આપી છે. આજ પણ એજ ખાવા પીવાની ઘણી વસ્તુ આપે છે; અને વળી બૂખ, તરસ, તાઠ, તડકો તથા સર્વ દુઃખને દૂર કરે છે; તે (પથર) તને વારંવાર યાદ કરે છે, પણ તું પાપી, કમનસીબ તે મોટા દેવ (શ્રીકૃષ્ણ)ને જાણતો નથી. હે અલ્યા જીવ ! તું વિચારી જોકે અવતાર લઇને તું શું કમાયો ? મતલબ કે કંઈજ નહિ) તેં ભક્તિની તદ્દતીર જાણી નહિ, અને પાપનો કચરો (પાપ રૂપી કચરો) એકઠો કર્યો; પણ હજી ધણજ છે તે થાય તો ધણું સાફ, નહિ તો જે વખત જાય છે, તેમાં તારું આવરણ ઓછું થાય છે. માટે જાંઘળી પુરી થાય તે પહેલાં કંઈ પથર ભજન કરી લે.

મનરંજન કવિતા.

સમજીતી—નરકનો માલિક કોણ છે ? દહીંનું જે તત્ત્વ તેને શું કહીએ છીએ ? બાળકની ચોપડી તેનું શું નામ લખીએ છીએ ? બોજન કરનારી દરરોજ ધઉનું ઘેર શું બનાવે છે ? હે ! શાશ્વા માથુસ તમે એ ચાર સવાલના જવાબ મનમાં સમજો. જે સમજી શકો તો આદરમાન આપીને બેસવાને ઓટલી આપું; અને જે નહિ સમજી શકો તો હું તને કહું છું કે જમ, ઘી, ચોપડી, રોટલી. [ઘી ચોપડી રોટલી જમ]

ઉપર જે ચાર સવાલ પૂછેલા છે તેના ચાર જવાબ છેલ્લી લીટીમાં છે [જમ, ઘી, ચોપડી રોટલી.] એ ચાર શબ્દો લખેલા છે તેજ જવાબ છે. નરકનો રાજા જમ, દહીંનું તત્ત્વ ઘી, બાળકની ચોપડીનું નામ ચોપડી, બોજન કરનારી સ્ત્રી દરરોજ ઘેર ધઉનું બનાવવાનું રોટલી કરે છે.

અંદરથી અને બહારથી સમગ્રય એવી સમસ્યા.

સમજૂતી—નાણિએરમાં શું હોય છે ? કપટ કરતાં શું ગુમાવે છે ? ગામડામાં મોટી બારે પદવી કોણ લહે ? મટે નહિ એવું શું છે ? સૌથી મોટું દુઃખ શું છે ? ઉપલા પાંચ સવાલના પાંચ જવાબના શબ્દના) પહેલા અને છેલ્લા અક્ષર દખાવી (પછી) ત્યાં જે નામ રહ્યું છે, એ વાણીનો આપનાર અચળ દેવ છે. અને (જો) રાજ રાજ પહેલા અક્ષરના પદ પર મહેરબાનીની નજર રાખી રહે છે. એમ વચલા અક્ષરના નામવાળો કવિ માણસ કહે છે. ઉપલા પાંચ સવાલના પાંચ જવાબ કયા ? દેવનું નામ નીકળે છે તે નામ કયું ? એ દેવ પહેલા પદના પહેલા અક્ષરના નામ પર રહેમ નજર રાખી રહે છે તે નામ કયું ? અને વચલા અક્ષરના નામવાળો કવિજન કયો ?

જવાબ—(૧) કોપડ. (૨) ધમ. (૩) ગામેતી. (૪) શાશ્વત (૫) મરણ. ઉપર જે પાંચ જવાબ કહ્યા તેના દરેકનો પહેલો અને છેલ્લો અક્ષર દખાવી રાખીએ અને બધા વચલા અક્ષર લખએ તો “પરમેશ્વર” એવું નામ થાય છે. તેમજ છપ્પામાં પહેલી છ લીટી લખી છે તેનો પહેલો અક્ષર લખએ તો “શ્રી અમદાવાદ” નામ થાય છે. અને એ છપ્પાના પદમાંથી વચલો અક્ષર લખએ તો “દલપતરામ” એવું નામ થાય છે.

પાઠ ૨૧ મેા.

વાન=શરીર	સહવિદ્યા=સારીવિદ્યા	મૂઠ=મૂખ; અભણ
નૃપતિ=રાજા	વડું=મોટું	બગ્ગા=બગલો
વિમળ=ચોકખી; શુદ્ધ	કથું=શા હિસાબમાં;	કોકિલા=કોયલ
મોહિની=મોહ પમાડનાર	હીન=વગર; વિના	કગ્ગા=કાગડો; કાગ
		રાંકા=ગરીબ, નિર્ધન

મોર=મુગટ; છાયા;	છપીને=સંતાપને	કાનકુટયા=કાન બહેર
ઉપરી	નોળીકર્મ=નાકેથી પાણી	મારી ગયા
જટા=સાબો ચોટલો	પીવું તે	નાબ્યું=આબ્યું નહિ
પતંગ=પતંગીઉં	ગજરાજ=મોટો હાથી	બ્રહ્મજ્ઞાન=મધ્યર સંખ-
નિજ=પોતાની	ભક્ષ=ખોરાક	ધી જ્ઞાન
જળચર=પાણીમાં રહે-	પત્ર=પાંદડાં	ઉત્પાત=તોફાન; ખોટી
નાર પ્રાણી	કપિ=વાંદરો	મહેનત
બગ=બગલા	અનુભવ=અભ્યાસ; મ-	તપ=મનની મરજી પુરી
ધાયા=દોડયા	હાવરો	પાડવા માટે દેહ કષ્ટ
ગાડર=ધેતું	વિણુ=વગર	કરવું તે
શીપ=માથું	ભાવના=મરજી; ધારણા	સમરસ=સરખાપણું સ-
અન્ન=અકરો	ભંગ=નાશ; ખામી	ખો પ્રેમ
ગર્ધવ=ગવડો; ખર	મનસા=મનથી; મનવડે	સેજ=જલદી
ઘોટે=આળોટે	સિદ્ધ=નક્કી	સંજોગ=મેળાપ
છાર=રાખ	કાયરોટ=કથરોટ	સાવ=અધા
શુક=પોપટ	ગંગ=ગંગાજી	ભોગ=મુખ; વૈભવ
ભાખે=ખોલે	તિલક=ટીલું	તિમિગલ=મોટા મરજી
માનિતા=સ્ત્રી	વણાં=ગયાં	પેરેપેરે=યુક્તિથી; ધીરે
શ્વાન=કુતરો	જપમાળા=જપકરવાની	ધીરે
વાગોળ=એક જાતનું	માળા	મથી=પણી મહેનત કરી
પક્ષી; વનવાગોળ	નાકાં=છેડા	વેંત=અલ્લસ
ન્યાળે=જુએ	ચથું=પગ	અળગો=જુદો; નોખો
પાડ=પર્વત	પોંતા=પહોંચ્યાં	ટક્યો=મટ્યો
દહ=અચળ; કામમ	શર્થુ=શરણુ	આથપ=પુંછ

પાઠ ૨૧ મો પરચુરણ છપા.

અ-વચ—વિદ્યા માન મુકાવે, વિદ્યા પૂર્ણ જશ આપે, વિદ્યા (થી) વાન શેખરે છે, નૃપતિ વિદ્યાને નામે (છે) વિદ્યામાંહી વિવેક (અને) વિદ્યાથી વિમળ વાણી (છે) વિદ્યાને જગતમાં મોહિની જણી, વિશ્વ (તેને) વશ (રહે છે) સદ્વિદ્યા વિશાળ રત્ન છે, વિદ્યાથી કશું વડું નહિ; સદ્વિદ્યા આગળ ધન કશું (અને) વિદ્યા હીન જન તે પશુ (છે) (૧) જ્યમ હંસ આગળ ખગ્ગા (તેમ) પંડિત આગળ મૂઢ (ને સમજવો) (જેમ) કાકિલા આગળ કગ્ગા (તેમ) પંડિત આગળ મૂઢ (ને) (સમજવો) જ્યમ રાય આગળ રાંકાં, (તેમ) પંડિત આગળ મૂઢ (ને) (સમજવો;) જેમ સિંહુ આગળ ટાંકાં (તેમ) પંડિત આગળ મૂઢ (ને) (સમજવો;) પંડિતમાં ધણાં પ્રાક્રમ છે, (તેથી) પંડિત સૌ શિર મોર છે. શામળ કહે (છે કે) પંડિત આગળ મૂઢ તો ચાકર (અને) ચોર (જેવો) (છે.) (૨)

(વડનું) વૃક્ષ જટા ધરે (છે) પતંગ નિજ કાયા બળે (છે) જળચર જળમાં નહાય (છે.) બગ ધ્યાન ધરવા ધાયા; ગાડર શીષ મુકાવે (છે) અગ્નિ મુખે દાદું રાખે (છે,) ગર્વવ છાર (માં) લોટે (છે.) શુક મુખ(થી) રામજ બાપે (છે) વળી મોર માનિતી તજે છે, (અને) જ્ઞાન સડળનું ખાય છે; શામળ કવિ કહે (છે કે) (પણ) સાચા વિના સ્વર્ગમાં કેણુ ગય છે? (૩) ઊંટ ઉંચું બાળે (છે.) (અને) વાગેળ નીચું ન્યાળે (છે,) (વળી) તરવર તાપ સહે છે, પહાડ દહ અગ્નિન વાળે (છે) નાગ ધર કરી ન રહે, ઉંદરો છપીને રહે (છે.) ગજરાજ નોળીકમ (છે,) કપિને રૂબ (અને) પત્ર (નો) ભક્ષ (છે, પણ) અનુભવ વીણુ ઇશ્વર નવ મળે; ભાવનક

સહેજ ભંગ છે; (તો પણ) શામળ કવિ કહે (છે કે) (જેને) મનસા સિદ્ધ (છે) તેને કાચરોટમાં (જ) ગંગ છે. (૪)

અન્યથા—તિલક કરતાં ત્રેપન (વર્ષ) વહ્યાં, અને જપ કરવાની માળાનાં નાકાં (ધસાઇ) ગયાં, તીરથ ફરી ફરી ને (ચણી) થાક્યાં, તોય હરિને અર્થ ન પોતા; કથા સૂણી (ને) કાન ફૂટ્યા તોય અજ્ઞાન ન આવ્યું એમ અખો (કહેછે) (૧) એક મુરખને એવી ટેવ કે (જેટલા) પત્થર એટલા દેવ (માનીને) પૂજે, પાણીને દેખી (ને) સ્નાન કરે (અને) તુળથી દેખી (ને) પાન તોડે. અખો ભગત કહેછે કે એ તો બહુ ઉત્પાત, ધણા પરમેશ્વર એ ક્યાંની વાત. (૨) (સૌ) હરિ (ને) પામવા ને (માટે) તપ કરે (છે) (પણ) અખો (તો) હરિમાં મેળ ફરે (છે.) મારે તો સમરસ (હોવાથી) સંજોગ સેજ (છે) (એમ) સાવ સ્વતંત્ર (હોવાથી) (હું) ભોગ પામ્યો. જેમ ભર સાગરે તિમીંગલ રમે (તેમ) હું હરિમાં તો દેહ કાણુ દમે ? (૩) મેં પેરે પેરે મયાં જોયું જે હરિ વિના (એક પણ) પદાર્થ નથી. તો હું જે અઠંગેતનેા ધડ્યો તે તે ક્યાં અળગો જઇ (ને) પડ્યો; એમ જોતાં હરિ હાથ લાગ્યો (જેથી) અખો ટલ્યો અને એ(જ) આશ્વ રહી. (૪)

સમજીતી—વિદ્યા અભિમાન છોડવે છે, વિદ્યા પુરેપુરી અ-ખર આપે છે, વિદ્યાથી શરીર શોભે છે. રાજા વિદ્યાને (વિદ્વાનને) નમે છે; વિદ્યામાં વિવેક રહેલો છે, અને વિદ્યાથીજ શુદ્ધ વાણી બોલાય છે; દુનિયામાં વિદ્યાને મોહિની જણી, દુનિયા વિદ્યાને તાબે રહે છે, સારી વિદ્યા એ કીમતી જવાહિર છે, વિદ્યાથી કંઈ પણ મોટું નથી; સારી વિદ્યા આમળ પૈસા કંઈ (વિસાતમાં) નથી તેથી પૈસાહાર પણ અમણ માણસને ઢાર જેવો જણવે. (૧) જેમ હંસ

આમળ બમણો, તેમ વિદ્વાન આમળ મૂઢને જણાવે. જેમ કાચલ આમળ કાગડો, તેમ વિદ્વાન આમળ મૂઢ જણાવે. જેમ રાજા આમળ ગરીબ, તેમ વિદ્વાન આમળ મૂઢને જણાવે. જેમ ફરીઆ આમળ ટાંકું, તેમ વિદ્વાન આમળ મૂઢને જણાવે. વિદ્વાનમાં ઘણું પરાક્રમ છે તેથી વિદ્વાન બધાથી મોટો છે. શામળ કવિ કહે છે કે, વિદ્વાન આમળ મૂઢ તો ચાકર અને ચોર જેવો છે. (૨)

ખરી સમજ. સમજુતી—વડતું ઝાડ લાંબો ચોટલો (વડવાઇ) રાખે છે, અને પતંગીઉ પોતાના શરીરને બાળે છે, પાણીમાં રહેનાર પ્રાણીઓ પાણીમાં (હંમેશાં) નહાય છે, અને ખ્યાન ધરવા બગલાઓ દોડે છે; ઘેટાં માથું મુડાવે છે. અને બકરા મોઢે દાઢી રાખે છે; ગધેડા રાખમાં આળોટે છે, અને પોપટ મોઢેથી રામરામ બોલે છે; વળી મોર ઓનો લાગ કરે છે અને કુતરો બધાનું જ ખાય છે; પણ શામળ કવિ કહે છે કે સાચા વગર સ્વર્ગમાં કાણ જાય છે? મતલબ કે કાઈ નહિ. (૩) ઊંટ ઉંચું જ જુએ છે, અને વાગોળ પક્ષી નીચું જ જુએ છે; ઝાડો તાપ વેઠે છે, અને પર્વત સ્થિર આસન વાળી પડ્યા છે, નાગ ધરમાં રહેતો નથી, અને ઉંદરો સંતાપને જ રહે છે; હાથી નાકેથી પાણી પીવાની ક્રિયા કરે છે, અને વાદરાને ફળ અને પાંદડાનો ખોરાક હોય છે; પણ ઇશ્વર ખરી જોળખ વગર મળતો નથી, કારણ કે ભાવનામાં સહેજ ખામી છે; (તો પણ) શામળભટ્ટ કવિ કહે છે કે મનથી જેણે નક્કી કરેલું છે તેને તો કશરોટમાં જ ગંઝા છે. (તેની પાસે જ પરમેશ્વર છે) (૪)

સાર—જેઓ ઉપર બતાવેલી ક્રિયાઓથી ઇશ્વર મળે છે. જેમ સમજે છે તે ખોટું છે. કારણ કે એવી ક્રિયાઓ તો પણ,

પંખી, ઝાડ, પહાડ હંમેશાં કરે છે, પણ તેમનામાં ઇશ્વરને ઓળખવાની ખરી સમજ નથી; તેથી તે ક્રિયા નકામી છે, માટે મનથી ખરી ભક્તિ અને સાચવાટ વગર બીજી બધી ક્રિયાઓ નકામી છે.

સમજાવતી—ટીલું કરતાં કરતાં ૫૩ વર્ષ વહી ગયાં, મતલબ કેધરડાં થયાં તે જપ જપવાની માળાનાં નાકાં ઘસાઇ ગયાં; પાંચ વામોએ ફરી ફરી પગ થાકી ગયા, (બહુજ તાર્થો કાઢ્યાં) તોપણ પરમેશ્વરને શરણે પહોંચ્યા નહિ; કથા સાંભળી સાંભળીને કાન બહેર મારી ગયા, (બહુ કથાઓ સાંભળી) તોપણ અપો કહેછે કે ઇશ્વર સંતોષી જ્ઞાન પેદા થયું નહિ. (૧) એક મુરખને એવી દેવ હતી, કે જેટલા પથ્થર દેખે એટલા બધાને દેવ ગણીને પૂજે; જ્યાં પાણી દેખે ત્યાં નદાય, તુળશી દેખીને તેના પાદડાં તોડે; અપો કહે છે કે આ બધો ઉત્પાત કહેવાય કેમકે ઘણા પરમેશ્વર એ કયાંની વાત (૨) બધા પરમેશ્વરને મેળવવા માટે કષ્ટ વેઠે છે, પણ અપો ભકત તો પરમેશ્વરમાં પોતાની મેળે મળેલો છે; મારે તો (અપાને તો) સરખો પ્રેમ હોવાથી સહેજમાં પ્રભુનો મેળાપ છે, અને તમામ (મારે) પોતાને તાપે હોવાથી હું સુખ પામ્યો; જેમ મોટા સમુદ્રમાં મોટું માછલું રમે છે તેમ પરમેશ્વરમાં હું રમી રહ્યો છું, તો પછી શરીરને નકામું દુઃખ કોણુ આપે. (૩) યુક્તિથી મેં ઘણી મહેનત કરીને જોયું; (તો મને માલમ પડ્યું કે) પ્રભુ વગરની કોઇ પણ વસ્તુ નથી; (બધેજ પ્રભુ છે) તો પછી (મારી) આઠ વેંતની ઉચ્ચાઇનો મને જે ધડયો, તે ધડનાર તે (વળી) જુદો કયાં જન્મને રહ્યો; એમ વિચારી જોતાં પ્રભુ હાથ લાગ્યો. જેથી અપો ટલ્યો (અપાનું હું પણું મયું) અને એ પરમેશ્વર ૩૫ પુંજીજ રહી (૪)

પાઠ ૨૮ મો.

અહંકારી

શબ્દ=શબ્દ

કબીરવડ=એ નમંદાકિ-
નારે આવેલા શુકલ-
તીથની પાસેના બેટ-
માં વડ છે. એના
જેવો મોટો દુનિયામાં
બીજો નથી એને મા-
ટે એવું કહેવાય છે કે
મહાત્મા કબીરે અહીં
વડનું દાતણ કરીને
ચીરી નાખેલી તેમાંથી
એ વડ ઉગી નીક-
ળેલા.

ભાસ્યો=દેખાયો; જણા-
બેધો=લડવૈયો [યો
એકાંતે=શાંત જગામાં
કહે=માપમાં; ઉંચાઈ
અને વિસ્તારમાં
અચરતી=નવાઈ
મોડું=આબૂષણ; નાક
મોરાનો=મોખરાનો;
આબૂષણનો
મગફળ=અભિમાની;

સતસંગે=કબીરના સમા-
ગમથી; સારી સોખતથી
કબીરા ભગતમાં=કબીર
પંથ; એમાં
વૃદ્ધિ=વધારો
તંતુ=વડવાઈ; મૂળી
ખુંચે=ભોંયમાં પેશી જી-
ગી નીકળે તેવા
સંકેલી=એકઠી કરી;
નાની કરી
જટા=માથાપરના લાંબા
વાળ; વડવાઈ
ગિર=પર્વત
ભાનુ=સૂર્ય
બેદી=ધટામાંથી પેશી
મિત=મધ્યમ; થોડો
અમળ=મેલ વિનાનું;
ચોકખું
ધટા=ખીચોખીચ પાંદ
ડાનો જથ્થો; ફેલાવો;
ભરાવ
હાંથા=હાંપડો

ખમ=પક્ષી

હીણુ કરમના=ઓછા
ભાગ્યવાળા; કમનસીબ
થાળાં=મૂળીયાં; આઝેડી
ઉંચી જમા

ગડી=સંકડો રસ્તો
અખોત્ત=ગુફા

રમણીય=સુંદર

લાલ=જુવાન પુરુષ

લલના=જુવાન સ્ત્રી

લાલ લલના=જુવાન સ્ત્રી
પુરુષો

જપ=કબીરનું નામ અ-
થવા મંત્ર વારે વારે
મનમાં બેલવો તે

જાચી=પથરાઈ

હરિત=લીલાં

હુમસા=દુઃખ ને જાડાં

ખુશનુમા=આનંદ આ-
પનાર

ઠાર=ઘાટળ; હીમ

કરી=ટાઢી થઇ; સંતોષ રહી નરમદા=નર્મદા; રેવાજી
 થયે. ખરીજ=ખરેખરી કૃતાર્થો=ધારેલું પામેલા
 નીરખી=જોઇ વિશેષે=ખાસ કરીને નરમદા=નર્મદાજી કર
 ખરી=ખરી પડી; જતી ગભીર=ગંભીર; પ્રાદ કવિ

સમજીતી—ધ્રુમસને લીધે દ્વરથી કખીરવડ જુરે. ઝાંખો પહાડ
 જેવો નદી વચ્ચે નિર્ભયપણે એક સરખો (સ્થિર) ઉભેલો દેખાયો,
 તે જાણે હારેલો લડવૈયો (નદી વચ્ચે એસીને) ધ્યાન ધરતો હોયની !
 એવો દેખાયો. એવો એ કખીર વડ સવારે એકાંતે શાકને હરે છે. (૧)
 મોટામમાં અને દેખાવમાં એ (કખીરવડ) જગતમાં નવામ પમાડનાર
 જણાય છે, ખરે જે દેશમાં આવું આબૂપણ હોય તે દેશ (જગ્યા) મમરૂં
 કેમ નહિ રહે ? કખીરના સમાગમથી એ—કખીર વડ કખીરપંથીઓમાં
 પવિત્ર મનાય છે. ડાળી અને વડવામના વધારાને લીધે એ હંમેશા અમર
 કેમ નહિ કહેવાય ? (૨) પ્રથમ ઝાઢની ડાળોમાંથી પુટીને નીકળતી ભોંય-
 માં પેસી જાય એવી વડવામની શોભાથી ધણી શરમામને શિવજી ઊઠ્યા,
 ને પોતાની જટા સંક્રાંતીને વડ છોડીને હિમાલય પર્વતપર જઈ રહ્યા.
 (૩) એ વડની ઘટા એવી છે કે જેમાં ઉનાળામાં પણ સૂર્યનું એક
 પણ કિરણ ધણી મહેનતે પણ પેસી શકે નહિ, ઉંચે એવી ઘટા
 હોવાથી નીચે શિતળ છાયા પડે તે જાયાનું લોકો સુખ લે છે, ખુલ્લી
 ખાજીઓ તરફથી પુષ્કળ પવન આવી જમીન પરની ધૂળ કચરો વગેરે
 સાફ કરે છે, પછી જોઈએ તેટલો પવન આવવાથી માણસોના મનને
 ખુશી કરે છે. (૪) ધણી જંતુ અને પક્ષીઓ અહીં રહીને ઉંચા પ્રકારનું
 સુખ પામે છે, અહીં ધણી જાતનાં પુણ્ય સમજીને ઉતરે, અહીં
 ધણી શિકારીઓ બહુ ગમત કરે છે. અહીં હજારો લોકોનો સમાસ

ચતા પણ અડચણ પડતી નથી. એ વડની છાંયામાં ૧૫૦૦૦ માણસ
સુખે રહી શકે એવો મોટો છે. (૫) અહીંથી નદીને દૂર વહેતી જોવી
તે અકચરિત દેખાય છે, ને કાષ્ઠ કાષ્ઠ પશુઓ ખેટપર અહીંતહીં ચરે
છે તે જોવા; ભારે ઘટાં જોવી, ને કાષ્ઠ પક્ષીઓના સ્વર સાંભળવા;
શરીરમાં ચોકખો વાયુ હોવો, આવું સુખ કમનસીબ માણસો હોય
તે ન લે. (૬) ઘટા અને મૂળીઆની આબુઆબુ થએલી ટેકરીઓને
લીધે ફરવા લાયક ધણી ગલીઓ થઈ છે; વડવાઘઓની પોલાણમાં
કેટલીક ગુફાઓ થઈ, અને તેમાં શોભિતી ધણી ખેઠકા બની છે,
જેમાં નિરાંતે જીવાન સ્ત્રી પુરુષો ખુશીથી રમી શકે અથવા નિરાંતે જોગી
પુરુષ ખુશીથી (જપમા) ઇશ્વર સ્મરણમાં બેસા શકે, (જોગી બોગી
બનેને ફાવે એવી જગ્યા છે.) (૭) જાડાં, લીલાંકુમળાં, ફુમસાં
પાંદડાં છાયા કરીને શામે છે. વળી રાતા (પાકા) ટેટા ખાઈને ધણાં
જીવો પેટ ભરે છે. બાજુ પરથી ધણાં આનંદદાયક રંગના કિરણો
પડે છે, નીચે કરોળીઆ વગેરે એ બાંધેલા પડો હીમથી (હીમનું પાણી
પડેલું હોવાથી) તડકામાં બરફ સરખા ચળકતાં જણાય છે. (૮) હો!
કબીર વડ તને જોઈને મારી આંખ ટાઢી થઈ. (સંતોષ થયો.)
મારી પાપવાળી બુદ્ધિ જતી રહી ને મને ખરેખર સારી જત્રા
થઈ. હે ગંભીર કબીર વડ તારા વડે નર્મદા નદી સારી શામે છે.
(વધારે શામે છે) (હે નર્મદા નદી) અગર હું નર્મદાશંકર કવિ તારા
દર્શનથી ધણો સુખી થયો છું. (૯)

પાઠ ૩૪ મો.	યત્રાને વખતે; દુઃખ	વિપરીત=અવળી; ઉત્પત્તિ
વિનાશ=નાશ પામવું તે	આવવાને વખતે; નાશ	સમાણી=સમાન; જેવી
વિનાશકાળે=નુકસાન	થવાને વખતે.	સતિ=પતિજના

પ્રતિજ્ઞા=પશુ	શરીર શુદ્ધિ=શરીરનું	પરતાપ=મહિમા
પ્રમાણી=અનુસરી; તે	ભાન	સિદ્ધ=મુક્ત
પ્રમાણે ચાલી	વેણા=જાણનાર	શુક=આસના પુત્ર
કુરંગ હણવા=હરણને	નિકટ=પાસે; સમીપ	આદિક=ખીજા; વગેરે
મારવા	લક્ષ્ય=લીધું; ભોગવ્યું	મુનિવર=મોટા મુનિ
નીતિ બ્રહ્મ કાધી=શુદ્ધ	સંત=સાધુ	ચોટયું=સાગ્યું
બગાડી	ટળે=દૂર થાય; મટે	મર્મ=ભેદ; છુપીવાત
કાળસાની=ભૂત, ભવિ	આશા=અમુક ઇચ્છેલું	અનુપ=(અનુ+ઉપ=ઉપ
ધ્ય અને વર્તમાન એ	મળશે એવું ધારવું તે	મા)=કોઇની સાથે સર
ત્રણે કાળની હકીકત	તૃષ્ણા=મેળવવાની ઇચ્છા	ખાતી ન શકાય એવો;
જાણનાર	ધર્ષા=અદેખાઇ	ઉત્કૃષ્ટ
પાતી=પગલું; પગ	મોહ=માયા	મહંત=મોટા સાધુ
ધરાવી=મેળવી	મત્સર=કેવ	સેવ્યે=સેવા કર્યાંથી
જમાવી=એકઠી કરી;	મમતા=મારાપણું	છટે=જતી રહે
મેળવી; ખાયરી	પ્રકટે=પેદા થાય	માયાની જાળ=જગતના
વળુંધી=વળગીને; ધરીને	ઉર=મન	પ્રપંચ
મદ્દુપુરી=જાદુવ રજપુ-	દહ=પાકું; સચોટ	પરિચ્છા=પરમેશ્વર; સર્વ
તોની રાજધાની; દ્વા-	પતિત=પાપી; ધર્મથી	વ્યાપક ઇશ્વર
રકા.	બ્રહ્મ થએલા	મુક્તાન દસ ધુનુંનામછે
સુરા=દાર	ઓધારીઆ=ઉગાર્યા;	આળપંપાળ=દાંદાં
બારણો=બરાયો	ઉદ્ધાર કર્યો; તાર્યા	

અ.વય.—સીતા સમાણી કોણ શાણી સતી (હતી,) (કે જેણે)

સદા પતિ પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણી, (તેણે પશુ) કુરંગ હણવા (ને) બ્રહ્મ

મતિ કાઢી, (એ) વિનાશકાળે વિપરીત શુદ્ધિ (સદ્ગી.) (૧) કૌરવ કેવા કાળજાની હતા? (તેમણે પણ) કુસુંપમાં પાછી પાની ન કરી, (તે) દ્રેષ સહિત કોપી કપૈં મુઆ, (એમ) વિનાશકાળે વિપરીત શુદ્ધિ (સદ્ગી.) (૨) નળે ન્યાય વિષે નિપૂણતા ધરાવી (ને) જગતમાં સુકીર્તિ જમાવી (તેણે પણ) ઘૂતને વળુંધી ગાદી ગુમાવી, એ વિનાશકાળે (૩) યદુપુરી (ના) યાદવ યાદ આણો, (તેમનો) જીવ સુરા વિષે બલો ભરાણો (તેથી તેઓ પણ) શરીર સર્વ શુદ્ધિ મૂડી (ને) મુઆ, (એ) વિનાશકાળે (૪) રાવણ રૂડો શાસ્ત્રવેતા હતો, નવે ગ્રહો (તેની) નીકટમાં રહેતા, (તેણે) સીતા હરી (ને) કુશુદ્ધિ (એ) કષ્ટ લથું. (એ) વિનાશકાળે (૫)

સમજુતી—સીતાના જેવી કોઈ કાઢી સતી ન હતી, કે જે હંમેશાં ધણીના હુકમ મુજબ ચાલી; તેણે પણ હરણ મારવા માટે શુદ્ધિ જગાડી ન્યારે વિનાશ થવાનો હોય ત્યારે અવળી શુદ્ધિ સૂઝે છે. (૧) કૌરવ કેવા ત્રિકાળજાની હતા, (બીજમ, દ્રેણ, સંજય) તેઓ પણ કુસુંપ કરવામાં હઠ્યા નહિ, તે કોપી (કૌરવો) અદેખાઈ સહિત કપાઈ મુઆ. (ટેક) (૨) નળરાજ્યે ન્યાય કરવામાં ધણી માહીતી મેળવી હતી જેથી તેની દુનિયામાં સારી આગર ફેલાઈ હતી. તેણે પણ જુગારને- વળગીને રાજપાટ ગુમાવ્યું. (ટેક) (૩) દારકાના જાદવોને સંભારો કે તેમનો જીવ દારૂ પીવામાં ઘણો ભરાયો મતલબ કે દારૂ પીધો તેથી તેઓ પણ શરીરનું બધું જાન બૂલીને અંદર અંદર લઈને કપાઈ મુઆ. (ટેક) (૪) રાવણ સારી રીતે શાસ્ત્રને જાણનાર હતો, અને નવે ગ્રહો તેની સેવામાં પાસે ને પાસે રહેતા હતા, પણ તેને સીતાનું હરણ કરવાની નહારી શુદ્ધિ થઈ તેથી દુઃખ વ્હોલું. (ટેક) (૫)

સમજાવતી.—માયા સાધુ પુરુષનો સમાગમ ખરું સુખ આપે

છે. ખરું સુખ આપનાર છે; માટે સંત સમાગમ કરવો. સંત સમાગમથી આશા, તૃષ્ણા, અદેખાધ, અહંકાર, માયા, ક્રોધ; મારાપણું એ અવગુણો બળી જાય છે અને તેથી મનમાં ધન્યરતું પાડું જાન થાય છે. (ટેક) (૧) સંત સમાગમથી નારદ મુનિ પોતે ધન્યરતું મન થયા, અને ધણા પાપીઓનો ઉદ્ધાર કર્યો, તેથી આખરનો મોટો મહીમા ગવાય છે. (ટેક) (૨) શુકદેવ વગેરે મોટા મુનિઓ સતસંગથી સિદ્ધિવાળા પુરુષ થયા અને તેમનું મન સુખરૂપ (સારી રીતે) હરિના રૂપના ખ્યાનમાં ચોટયું. એવો ગુપ્ત બેદ સાધુ પુરુષોથી એમણે જાણ્યો. (ટેક) (૩) મહંતનો મહિમા મોટો છે, કે જેમની સેવાથી માયાની જાળ (જગતના પ્રપંચ) થી છુટાય છે; અને પરમેશ્વરમાં પ્રીતિ વધે છે મુક્તાનંદ કહે છે કે ફક્ત છોડી દેખને સંત સમાગમ કરવો. (ટેક) (૪)

પાઠ ૩૮ મો.

એશ=અદેખાધ

વેર=દુશ્મનાધ

કેર=ક્રોધ; બુદ્ધિમ

પર=પારકી

નાતીલા=નાતના

જાતીલા=જાતના

હરખ=ખુશી થા; હરખા

અનોપમ=જે બીજા કોઈ

આથે સરખાવી નાંહ

સકાય તે; ઉત્કૃષ્ટ

નાજ=આખર

લેખ=જાણ

ધોર=ભયંકર

કુકર્મી=નહારાં કામ કર

નાર

મારણ્ય=મારનાર

તુલ્ય=ખરાખર

જડ=મૂળ

વિવિધ=તરેહ તરેહનાં

વૈભવ=સુખનાં સાધન

પટકુળી=તુગડાં

હુલકર=હોલકર

ખરાખી=પાયમાલી

કાણુજ માત્ર=થી ગણુ

તરીમાં

સંહાર=નાશ

પિંહારા=લુટારા

નેજ=વાવટા

તનુજ=છોકરો

ગુલતાન=મશગુલ; ચક્ર	વનમાં વાટ પાડી ન	હિમાચળ=(હિમ=બરફ
ચુર	શકે=રસ્તો રોકી ન શકે	+અ=નહિ=ચળ=ખસે)
આશ્રય=છાંય; મદદ	ધીંગા=મજબુત	જન્યાંથી બરફ ખસે
ધવળ=ધોળ	કાઠી=કાઠિઆવાડના	નહિ તે; હિમાલય
મંગળ=કલ્યાણ	રહેવાસી	પ્રવેશ=દાખલ; આરંભ
ધારા=કાયદા; નિયમ	જત=જત સંસ્થાનના	માળવ=માળવા
નિર્જળ=કમજોર	રહેવાસી	આદિક=વગેરે
કોળી નાળી=કોળી વગેરે	ધાડાં=ટોળાં	સમજે=પહેરજે
સંસ્થાન=પાસેનો મુલક	ધાટ=ખોવારા	શલુગાર=સાજ; આબૂ
ફાંસીખોરા=ફાંસીઆ	કુવેતર=કુવાતું પાણી	પણ
ફેલ=ઢોંગ	પાઠ પાઠ પકવવાનું	આશીશ=આશિર્વાદ
વાટ=રસ્તો	ખેતર; વાડી	મહી=પૃથ્વી

સમજીતી—અદેખાઈ ગઈ અને દુસ્મનાઈ ગઈ, વળી ધણો જીલમ કરનાર પણ ગયા, પારકો નાતના અને પોતાની જાતનાથી હળીમળીને દુનિયાનો વહેવાર ચાલે છે; જો કે પિયારી બકરીનો પણ કોઈ કાન પકડી શકતું નથી. મતલબ કે ગરીબમાં ગરીબ જે બકરી તેને પણ કોઈ દુઃખ દઈ શકતું નથી તો પછી માણસને તો કેમજ દુઃખ દઈ શકાય? મતલબ કે કોઈને પણ દુઃખ દઈ શકતું નથી. માટે હે! હિંદુસ્તાન (હિંદુસ્તાનના શોકો) એ આબાર પરમેશ્વરનો સમજીને હવે તું (મનમાં) ખુશી થા. (૧) તારાપર અનોખમ રાજ્ય હાલમાં થયું છે, અને એ રાજ્યે તારી આબરૂ વધારી છે એમ તું સમજ; ભયંકર નહારા કામ કરનાર ચોર ગયા ને કપટનું જોર નાશ પામ્યું તે તું જો, હવે મહમુદ સરખા મારનાર નથી.

અને તેમુર જેવા તોફાન પણ નથી, માટે હે ! હિંદુસ્તાન (૨) જુલમી રાજાઓનો તો સમુળો નાશ થયો, અને નાદિરશાહ જેવા પણ મરી ગયા, હવે બીલનો ઘણો ભય નથી તેમજ કળઓ અને કંકાસ પણ નથી, હવે તો હિંદુસ્તાનની પ્રજાને તરેહ તરેહનાં સુખનાં સાધનો મળે છે. મતલબ કે મરજી મુજબ સુખ ભોગવી શકે છે. જોઈએ તેવાં લુગડાં પહેરે છે અને પાન ખાય છે. (આ-ગળના જુલમી રાજાઓના વખતમાં મરજી મુજબ લુગડાં પહેરી શકાતા નહોતાં તેમજ પાન ખાધને બહાર નીકળી શકાતું નહોતું.) માટે હે ! હિંદુસ્તાન (૩) હવે હોલકરથી ખરાબી થઈ શકતી નથી, અને મરાઠા લોક કંઈ ગણતરીમાંજ નથી. મતલબ કે મરાઠાઓ હવે હુદ્દહડ તોફાન કરી શકતા નથી. સિંધીઆથી હવે કદી પણ કાંઈનો નાશ થઈ શકતો નથી અને નહારા જે પીઠારા લોક તે પણ ગયા. અંગ્રેજ સરકારના અમલ નીચે તારાં છોકરાં (હિંદુસ્તાનના લોક) (મોજમમમાં) મશગુલ રહે છે, માટે હે ! હિંદુસ્તાન (૪) અંગ્રેજ સરકારની એ જોરાવર સત્તા નીચે લોકો તેના શુભ ગુણનું ધોળ અને ગીત ગાય છે કે જેના કાયદા સૌ (રાજા) દરતાં શ્રેષ્ઠ છે કે જેથી કમળેર માણસને પણ મનમાં બીક રહેતી નથી, વળી ઠાળીનાળીની બીક મટાડીને સંસ્થાનનું રક્ષણ કરે છે, માટે હે ! હિંદુસ્તાન (૫) ફ્રાંસીઆ લોકો ઢોંગ કીને જંગલનો રસ્તો શોધી શકતા નથી, જખરા કાઠી લોક અને જત લોકોનાં ટોળાં ઘોડાથી આવારા, પર્વતના રસ્તા શોધી શકતા નથી, ખેતર કે કુવેતરમાં જમને લશ્કર અનાજ લૂટી લઈ શકાતું નથી, માટે હે ! હિંદુસ્તાન (૬) (દક્ષિણમાં) લંકાથી તે (ઉત્તરમાં) હિમાલય સુધી અને (પૂર્વમાં) કલકત્તાથી (પશ્ચિમમાં) કચ્છમાં

શબ્દ થતાં સુધી પંજાબી, સિંધી અને સોરઠીઆ લોક તથા
 દક્ષિણ, માળવા વગેરે દેશના લોકના બીકના ને દુઃખના દિવસ ગયા,
 અને સુખના દહાડાનું જાન આપ્યું, માટે હે ! હિંદુસ્તાન ૦ (૭)
 તેટલા માટે તું (હિંદુસ્તાનના લોક) તો ખરા અંતઃકરણથી એનો
 પાક માન, અને હંમેશ (મનમાં) ખુશી ખુશી રહીને સ્વર્ગના જેવો
 શણગાર પહેરજે, વળી દલપતરામ કવિ પોતાના ખરા મનથી એવો
 આર્શિવાદ આપે છે, કે તું (હિંદુસ્તાન) દુનિયામાં મોટી મોટાઈ
 મેળવજે; હે ! હિંદુસ્તાન એ આભાર પરમેશ્વરનો સમજીને તું મનમાં
 ખુશી થા. (૮)

પાઠ ૪૩ મો.

રાવવાની માળા

ચાર ગણાય છે, નળ

નરદેવ=રાજા

નૃપ=રાજા

યુધિષ્ઠિર, જનક અને

બીમક=બીજમક; વિદર્ભ

કંઠે સજી=ગળામાં પહે

જનાઈન કે વિષ્ણુ

(બીરાર)દેશનો રાજા;

રાવી

પ્રસરાવતાં=ફેલાવતાં

દમયંતિનો પિતા

દિવ્યાંગના=દેવતાઈ દેહ

જુગડું=જુગાર

સુતા=પુત્રી

વાળી; દેવી

સુગ=(સનગ)=સારો

સુંદરી=સુંદર અંગવાળી

તનયા=પુત્રી

જાણીતો; જ્ઞાની

બી

સાંપડયાં=થયાં

નીજબંધુ=પોતાનોભાઈ

પ્રસંસા=વખાણુ; તારીફ

સુરપુર=દેવલોકની નગ

પુષ્કર=નળરાજનો પી-

વરી=પરણી

રી; સ્વર્ગ; ઇંદ્રપુરી;

તરાઈ ભાઈ

સુર=દેવ; દેવતા

અમરાપુરી

અવળુંજ=કલકુંજ

નરાદિક=મનુષ્ય રાજા

અમરાપુરી

દુર્દશા=નઠારી હાલત

વગેરે

ભાવતાં=ગમતાં

શિરપર ફરે=માથે ભમે

વરમાળ=પસંદ કરેલા

પુણ્યલોક=યશવાળો;

કર=હાથ

ધણીની ડોકમાં પહે-

પવિત્ર ચરિત્ર; (એ

કર ગયું=તાપામાં ગયું

સંતાન=છોકરાં

પળ્યા=ગયાં

સુકુમાર=અતિ કામળ

જળ=કાંટાવાળો કાંખળો

આકરો=સહન ન થક

શકે એવો

કાંતિ=શોભા; રૂપ

ભૂપરે=જમીન પર

ક્ષુધા=ભૂખ

ખગ=પક્ષી

ષટ=ચત્ર; લુગડું

દંપતી=ધણીધણીઆણી

ધરતાં=પહેરતાં

દુર્ભાગ્ય=કમનસીબ

પળવા=જવા

પ્રાણુ=ધણી; નાથ

અલગું=ત્રીખુટું; જુદું

ગુણવંતી=સારા ગુણવા.

ળી સી (દમયંતી)

રજની=રાત

હેરાન=દુઃખી

સતી=પતિપર પ્રેમવાળી

સી

જીવન=જેના વડે જીવ.

વવાતું છે તે; પ્રાણ;

ધણી

વિકળ=મભરાએલી

વ્યાધ=પારધી; શિકારી

વૈદર્ભી=વૈદર્ભ દેશના રા.

જની પુત્રી. દમયંતી;

નળની સી;

વલવલતી=ટળવળતી

કુળગુરુ=કુળગોર

સલુણી=મનોહર કાંતિ.

વાળી સી

સહી=નકકી

અહિદંશ=સાપનો ડંખ;

કર્કોટકનો ડંખ.

વિરૂપ=કદરૂપું; બેડોળ;

કુખડો.

ઋતુપર્ણુ=અયોધ્યાનો

રાજા

સારથી=રથ હાંકનાર

શીઘ્ર=તરત

નરમણિ=પુરુષોમાં રતન;

રાજા

બાહુક=નળરાજા (એ

નામ એણે ઋતુપર્ણુ

રાજાને ત્યાં રાખ્યું

હતું)

લક્ષણુ=સ્વભાવ; ગુણ;

ટેવ

કળ્યા=જેયાં

બાળુડાં=છોકરાં; બાળક

હર્ષધેલાં=હરખથી

ગાંડા જેવાં થએલાં

ગત=ગએલું

સાનુકૂળ=(સ+અનુકૂળ)

=મરજી માફક; પાધરું

છક્રીજવું=છાક્રી જવું;

ફાટી જવું; અહંકારે

ભરાવું.

હારવી=ગુમાવવી

ટકતાં=રહેતાં

નીતિ=નિયમ

ઉર=મન

કિંવા=અથવા

ધૂત=જુમાર; જુગડું

સમજૂતિ--વિદ્ય દેશના રાજા બીમકની દમયંતી નામે સુંદર પુત્રીએ હંસને મોઢેથી નળના વખાણ સાંભળીને મનથી તેને (નળને) પરણવાનો નિશ્ચય કર્યો, સતીએ સ્વયંવરની મોટી સભામાં દેવ, મનુષ્ય, રાજા વગેરેને છોડી, તેણે (દમયંતીએ) પ્રેમથી નળ રાજાને ગળે વરમાળ પહેરાવી. (૧) દેવી સમાન શોભતી દમયંતીથી નળરાજાને સારા ગુણ ને રૂપવાળા એક પુત્ર ને પુત્રી થયાં, તેઓએ સ્વર્ગના જેવા મન ગમતાં બહુ સારાં સુખો ભોગ્યાં, વળી રાજાએ પવિત્ર આચરણથી વર્તી સારી આબરૂથી રૈયતને પાળી. (૨) અરે! નળરાજા વિચારવાન હતો છતાં પોતાના ભાઈ પુષ્કરની સાથે જુગાર રમ્યો; જેના માથાપર નહારી હાલત ભમતી હોય તેને આવળું કામ સૂઝે; મતનગ કે વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ સૂઝે છે. પોતાનું રાજ્ય પુષ્કરના હાથમાં ગયું, બાળકો મોસાળ ગયાં, અને નળ દમયંતી એક લુગડાબેર શહેર બહાર નીકળ્યાં. (૩) અતિ કામળ પગમાં ધણી શળો, કાંટા કાંકરા વાગ્યા અને ટેકરા ચડતાં ઉતરતાં સહન ન થઈ શકે એવો ધણો થાક લાગ્યો. ત્રણ દિવસના અપવાસ થયા, અને તેથી આંખો ઉંડી પેશી ગઈ, મોંની શોભા ઝાંખી પડી ને શરીરમાં બળ રહ્યું નહિ. (૪) ત્યાં આધેથી ભોંયપર ધણી પક્ષીને બેઠેલાં જોયાં, તેથી રાજાએ બૂખનું દુઃખ સમાવવાને તે પક્ષીઓપર પોતાનું કપડું ફેંક્યું; તે કપડું લઇને પક્ષીઓ ઊડી જવાથી, ધણીધણીઆણીએ એક વચ પહેર્યું. આવું કમનસીબ જોઇને નળની બુદ્ધિ ઠેકાણે રહી નહિ. (૫) દમયંતીને દુઃખોથી બચવા માટે પીચર જવાને ધણું કહ્યું, પણ તે ગુણવાન સ્ત્રીને પતિથી છુટા થવું ગમ્યું નહિ. જંગલમાં ધણી હેરાન થઇ ને રાત

પડતા બંને જણુ ઊંઘી ગયાં, પણ મધરાતે નળરાજા અરધું વસ્ત્ર ફાડી નાખીને દયા તજીને ચાલ્યો ગયો. (૬) સતી જાગીને જુએ તો ધણીને ન દીઠો, એટલે ખેલાન થઇને બોંયપર પડી, અને હે નાથ ! હે જીવન ! ક્યાં ગયા ? એમ વારંવાર પોકારતી, ગભરાઇને નળને શોધતી હતી, એવામાં અજગરના મોંમાં આવી પડી, એના દુઃખમાં ટળવળતી દમયંતીને એક પારધીએ તદ્દખીરથી બચાવી. (૭) જેમ તેમ કરીને ચાસીને ત્યાં ગઇ, અને ત્યાં દુઃખે સુખે કેટલાક દિવસ રહી, પછી સુદેવ કુળગોરની શોધથી મનોહર કાંતિવાળી (દમયંતી) નક્કો પીયરમાં પહોંચી, કોર્કોટક નાગના કરકવાથી કદરૂપો બનીને નળ ઋતુપર્ણુ રાજાનો રથ હાંકનાર થઇને રહ્યો, પછી સતી દમયંતીનો ફરી સ્વયંવર સાંભળીને પુરુષોમાં રત્ન એવો નળરાજા તરત ત્યાં ગયો. (૮) બાકુક (નળ) ના રૂપમાં બહુ તકાવત હતો. પણ લક્ષણો નળનાં જોયાં, પછી એ બાળક અને દમયંતી નળને હરખ મેંદા થઇને મળ્યાં. આ વખતે નાગના ઝેરનાં અસર (પાસ) ગઇ એટલે નળ સ્વરૂપવાન થયો, અને પુષ્કર તાગમાં આવી નભ્યો, તે ગએલું રાજ્ય મળ્યું, માટે પરમશ્વરની મહેરબાની થાય તો બધું સીધું થાય છે. (૯) કોઇએ સુખના વખતમાં છકી જવું નહિ, તેમજ દુઃખને વખતે હીંમત છોડવી નહિ, કારણ કે સુખ કે દુઃખ હંમેશાં રહેતાં નથી. વળી ગરીબ અથવા રાજા બધા જીગારથી દુઃખી થાય છે. એ નિયમ મનમાં રાખવો; માટે કોઇએ એ દુષ્ટ દુર્ગુણ પાસે કદી પણ નક્કી જવું નહિ. મતલબ કે જીગાર રમવો નહિ. (૧૦)

૫૧૪ ૪૭ મો.

પાંખડી જેવી આંખ

મલ્ય=ચાલ; મતિ

હાક=ખૂમ

ફંદ=ફાંદો; પાશ

નરપલ્ય=નૃપતિઓ; રા-

ભાગા=તૂટ્યા; નરમ પ-

નાસા=નાક

જાઓ

કયા

કીર=પોપટ

નિર્વાણુ=નક્કી

તાક=ગાત્ર; અવયવો

પંચ=પાંચ નળ

તવ=સારે

ઉદ્ધો=ઉગ્યો.

ગજમુક્તા=હાથીના ગં-

તેજે=પ્રકાશમાં

નૈષધભાણુ=નૈષધ દેશનો

ડસ્યળમાંથી નીકળતાં

ભાણુ=સૂર્ય; ભાતુ

સૂર્ય

મોતી જેવાં રસનાં ટીપાં

ગતે=ગતિથી; જોરવડે

જોત=તેજનો ભડકો

કુંજર=હાથી

વાય=વાયુ

ઉદ્ધોત=આગીઓ

શુંડાકાર=સૂંઢના આકા-

મહિમાએ=મોટાપમાં

પેર=પેઠે

રના

સ્થિરતા=અડગપણું

કુંડળ=નાકની લાલીએ

હૃદ=છાતીએ

મેર=મેરૂ પર્વત

પહેરવાનું ધરેણું

શોભાળ=શોભાવાળી

કુમેર=અલકાપુરીનો રા-

લહેકે=શોભે

નાભી કમળ=જેતી દું-

જા; મદાદેવના ધનનો

અરગજ=ધણી જાતની

ટીમાંથી કમળ ઉત્પન્ન

અધિપતિ; ભંડારી

સુગંધી મેળતીને બ-

ચયું છે એવા; વિષ્ણુ

અશ્વર્યે=મોટાપમાં

નાવેલો પીળો ભૂકો;

કટી=કેડ

જુધે=જડાપમાં

ચંદન

કુંજરકાળ=હાથીનો દું-

લાગી=મોહ વગરનો

વદન=મોહું

શ્મન; સિંહ; વાધ

જેણે સર્વસ્વ છોડી

કમળ નયન=કમળની

શાર્દૂલ=વાધ

દીધું હોય તે

સમજીતી—સ્વયંવરમાં ખૂમ પડી, કે ઓ ! નળ આવ્યો, એ

સાંભળી સધળા રાજાઓના ગાત્ર શિથિલ થયા, મતલબ કે નરમ

થઇ ગયા. અને જેમ સૂર્યના ઊગવાથી બધા તારાઓ ઝાંખા પડી જાય.

તેમ નળરાજ્ય રૂપી સૂર્ય આવવાથી સંધ્યા રાજ્યો તારાંગી પેઠે
 અસ્ત પામ્યા મતલબ કે ઝાંખા પડ્યા. (૧) નળરાજ્યના મુગટ
 ઉપર આગીઆના જેવા દીરા ચળકે તેના કિરણ અળકી રહ્યા હતાં
 અને શરીર પર સુગંધવાળાં પદાર્થો મધમધે છે. (૨) પુત્રેમના ચંદ્રની
 પેઠે મોઢું શોભે અને આંખ રૂપી કમળ તો જણે પ્રેમનો ફાસો
 હોયની! નાક પોપટની ચાંચના જેવું શોભે છે, એવી શોભાવાળા
 પાંચ જણ (ચાર દેવ અને પાંચમો નળ) સરખે સરખા આવતા
 હતા તેમને કોઈ ન દેખાતાં સૌ કોઈ એકલા નળનેજ દેખાતા હતા.
 (૩) જેના ગળામાં હાથીના મદના ટીપાં જેવાં મોતીનો હાર હતો, હાથ
 હાથીની સૂંઢના આકારના હતા, જેનું હૃદય અને નાભિકમળ બધાં
 શોભાવાળાં હતાં અને જેની કંમર સિંહને પણ હઠાવી દે એવી
 હતી. (૪) નળને વાઘની પેઠે ચાલતો આવતો દેખી સર્વે રાજ્યો
 નાઉમેદ થયા કે એ તો દમયંતીને જીવડનાર છે તેથી હવે નહીં એ
 (દમયંતી) એને પરણશે. (૫) દમયંતીને ખચર થઈ કે જે નળના
 હંસે વખાણુ કીધાં હતાં તે નળ આવ્યો. તેનું તેજ તો જણે સૂર્ય
 તપતો હોયની! પણ ચંદ્રના જેવી તેનામાં શિતળતા હતી. (૬)
 ચાલમાં તો જણે પવન જેવો, મોટાઇમાં તો જણે મહાદેવ જેવો,
 મનના સ્થિરપણામાં તો જણે મેરૂ પર્વત જેવો, અને ધનમાં તો
 જણે કુબેર હોયની! એવો દેખાતો હતો. (૭) સાચું બોલવામાં
 શિશિર રાજ જેવો, મોટાઇમાં નિર્ઘૂષ રાજના જેવો, લડાઇમાં જણે
 ઈંદ્રના જેવો અને લાગીમાં જણે હરિશ્ચંદ્ર જેવો નળ આવ્યો. (૮)

પાઠ ૫૦ મો.

પૈસાદાર

કરવા લાયક કામ

ધનવંત=(ધન+વંત)= ધનઃકરજ; કર્તાભ્ય; વિનતિ=અરજ

રૂડાં=ખરા; સાચા	રૂડી=ધણી	વે'મ=વહેમ
લક્ષ=ખ્યાન	ધર્મ'કાજ=પુણ્યનું કામ	ચોપ=કાળજી; ચેટક;
દો=આપો	નિરાશ્રિતો=આશ્રય વગ-	ખંત
વડાં=ખૂન	રના; નિરાધાર	હળદરી=મરીબ
જરણ=ધરડાં	તાણુંજ=નુંજ	ધરમબુદ્ધિ=દાન કરવાની
પાંમળાં=પમમાં જન્મ-	કમર આંધીને=મંડ્યા-	બુદ્ધિ
થી ખોડ હોવાથી ચાલી	રહીને	મોખરે=આમળ
ન શકે તેવાં	કષ્ટ=દુઃખ	પાત્ર=માણસ
નિકટ=નજીક; પાસે	કાપીએ=મટાડીએ; દૂર-	નરમદા=નરમદાશ્ચંકર
સ્નેહી=વહાલાં; દોસ્ત	કરીએ	દિ
કારણે=કામો	સાથ=સાથે	વિનવિ=સમજવી
સરો=પાર પાડો; કરો	ધીરવું=આપવું	નિર્જળ=(નિરૂ+જળ)=
હરો=મઠ લો; મટાડો	હણી=નાશ કરી	પાણી વગરના
દોહલાં=અધરાં	સંચીએ=મેળવીએ; એ-	નવાણુ=પાણીની જગા-
રૂઝવો=મટાડો; રૂઝ લા-	કહું કરીએ	ઓ; જેવા કે કુવા,
વો; સારા કરો.	ઝાંડળે=મૂકી દેળે; છા-	વાવ વગેરે
ધૂજત=ધૂજતા	ડી દેળે	તીર=ઓવારા
હાડ=હાડકાં; શરીર	કરો=વેરા; રિવાજ	સઘ=તરતજ
મંદી=ધીમી	વરવધુ=વરવહુ	ધીંગી=મોટી; જખરી
વેદના=દુઃખ	ઠાઠ=શોભા; ભપકો	રચો=ચનાવો
અસર=લાગણી	હરો=હરણ કરો; છોડી દો	નખળ'=કમળેર; માદાં
વજ=દવા વખરનું; કઠણ	ધૂન=ધૂનારો	નિવારો=મટાડો; દાળો
ઝાતી=ઢેપું	દીન=મરીન	ચણાવો=ખંધાવો

અલીભાત=સારી તરેહની

તથા=ના

આદવી=શર કરવી;

ચલાવવી

વડી=મોટી

ઔષધશાળા=ધરિપતા

લો; દવાખાનાં

જાત=શરીર

દુખાળા=રોગી

ભાળી=જોઇ

ભાખો=ખોલો

ઉઠાવ=જમાવ; ફેલાવ

ગળેલા=ખળા ગએલા;

દાઝેલા

અંધા=અધળા

ધારી શકે નહિ=

કરી શકે નહિ

પાલન=પોષણ; યુગરો

પુંજ=દોલત

ઉધારો=ખરચો

સંપી=હળીમળીને

સુધારી=સુધારો કરીને

શિરસ્તો=રિવાજ; રીઠી

સાજ=સામાન

રચો=કરો

જમાવો=ફેલાવો; સારી

રીતે ચલાવો

કળા=હુન્નર

ધરો=રાખો

કાવ્યકળા=(કાવ્ય=કવિ

તા+કળા =હુન્નર)=

કવિતાનો હુન્નર. એટ-

લે નવી કવિતા કરા-

વવી તે

ધીઃ=ધીરજવાન

જુગોજુગ=વચ્ચા કાળ

સુધી

ધરાવો=રાખો

જોગ=વખત; દાવ

શુભ=સારો

લાવો=ઓરિઓ

સમજીતી—ખરા દેશીઓ હું તમને અરજ કરું છું કે તમે તમારામાં જે પૈસાદાર હોય તે ગરીબ માણસોને માટે ખૂબ ધ્યાન આપો; ધણાં ધરડાં, અંધળાં, પાગળાં માણસો તેની અને બધા રોગીની તમારે ખર્ચ લેવી. મતલબ કે મદદ કરવી. (૧) નજીકના વહાલાંનાં કામ કરો અને પારકા માણસોનાં દુઃખ લઇ લો; મતલબ કે તેમને મદદ કરો. તમે મહેનત લઇને તેમના શરીરના અને મનના ધણા અધરા રોગો મટાડો. (૨) ધૂજતાં શરીરના અને ધીમી નાઠીના તેમજ મુંગા પ્રાણી દરદુનું દુઃખ શી રીતે વેઠી શકે? તેમને જોઇને કંઈક હેવામાં પણ (વજ્ર જાતીવાળા માણસને) ભાગણી.

પેદા થશે તો તમે ધર્મના કામમાં ધણી દયા રાખો. (૩) દુઃખી અને આશ્રય વગરનાને પાળવા એ આપણો દુઃક છે, મતલબ કે એવા માણસોને પાળવા એ આપણી દુરબ છે એમ સમજવું. બાટલી સમજવું દેખાય છે. તો મંડ્યા રહીને દુઃખ દૂર કરવા એજ દેશીનું અભિમાન છે. (૪) આપણે મરી જમણું લાડે પેસો આપણી સાથે આવવાનો નથી. પણ ધર્મ આવવાનો છે માટે પાપનો નાશ કરીને પુણ્યને આપવો; મતલબ કે પાપને રસ્તે પેસો ન અર્થતાં તે પેસો પુણ્યના કામમાં ખરચવો. જેથી કરીને આ દુનિયામાં આખર મેળવીએ અને મરી ગયા પછી મોક્ષ પામીએ. (૫) તમે ન્યાત જમાડવાના રિવાજ છોડી દેજો. અને વરધોડાની સોજાને છોડી દો. એ આખર મેળવવા માટે અભિમાન રાખતા હોય તો કુતારાને આપવું નહિ, અને તે પૈસાથી મરી જોને પોષવા. (૬) વહેમને જકમીથી (સમુજગો) કાઢી નાખજો, અને સુધરવાને માટે ધણી કાળજી રાખજો; મરીઓનાં દુઃખો મંટાડો અને પુણ્ય કરવાની ક્ષુદ્રિને આગળ લાવો, મતલબ કે મરીઓનાં દુઃખ મટાડીને પુણ્ય કરો. (૭) મરીજ અને લાયકને દાન આપવું તેના જેવી ખીજ સારી સમજ નથી. નર્મદાજીંકર કવિ તમને નમનતાપ્રથી કહે છે કે મરીઓને મદદ આપીને પછી તમે મોજમજા નોચવો. (૮)

સમજુતી—પાણી વગરના-પાણીની તંગીવાળા મામોમાં પાણીની જમાઓ માળી કઢાવો અને જુનાં વાવ, કુવા, નદી, તળાવ, ઝોમોરા વગેરે હોય તેને સોંપીને તરતજ સમરાવવા, એ દુરબ છે ! પેસાદાર માણસો તમસી છે. (૧) સારી જમણી ધર્મજાળા બાંધો,

કે જ્યાં માંદા બી પુરુષો રહે, તે માણસના શરીરના દુઃખ મટાડે
 એ ફરજ છે ! પૈસાદાર માણસો તમારી છે. (૨) ચોકખી મોટી-ધણ
 બાળક માય એરી નિશાળ બંધાવે, અને બાળકોને તરેહ તરેહની
 પિણા બસાવે. કે જેથી તેમાં શીખેલાં બાળકાપર આખી હિંમત
 સુધીના-જીંદગી સુધીના ઉપકારો રહેશે. એ ફરજ છે ! પૈસાદાર
 માણસો તમારી છે. (૩) મોટા દવાખાનાં બંધાવી ચલાવે કે
 જેથી શરીરના દુઃખી માણસ પોતાનું દુઃખ મટાડે; અને બિચારો
 રોગી બાળક હોય તે પણ ત્યાં રહી સુખ લે, એ ફરજ છે !
 પૈસાદાર માણસો તમારી છે. (૪) બિખારીને જોઇને તેમની
 સાથે દયા લાવી બોલો, અને રોટલી આપીને પાછો બીજા
 ભાગતો રાખો નહિ; મતલબ કે તેને ધંધે રોજગારે વળગાડો
 કે જેથી તેને ફરીયા બીજા ભાગવી ન પડે. હિઠાવ હોય એવા
 હજારો ઉદ્યોગ કરો, એ ફરજ છે ! પૈસાદાર માણસો તમારી છે. (૫)
 શરીરે ગળાઇ ગએલા, દાઝેલા, અને બાધળા હિંમત રાખીને
 રોજગાર કરી શકે નહિ; એવા માણસના ગુજરાન માટે તમારી
 દાલત ખરચો, એ ફરજ છે ! પૈસાદાર માણસો તમારી છે. (૬)
 હરેક રિવાજ હળામળાને સુધારીને બધાના ખપતો સામાન બહુ
 સસ્તો કરો; અને હમેશાં નઠારો વિચાર કરો નહિ. એ ફરજ છે !
 પૈસાદાર માણસો તમારી છે. (૭) પારકે દેશ જઇને દુકાન સારી
 ચલાવે અને બીજા લોકોના લાખો જાતના હુજાર શીખી લાવે.
 હિંમત રાખે અને હિંમત છોડી દો નહિ, એ ફરજ છે ! પૈસાદાર
 માણસો તમારી છે. (૮) કવિની પ્રાસે કવિતાનો હુજાર કરાવે,
 મનુષ્ય કે નવી કવિતા બનાવરાવે, અને ધણે કાળ સુધી

ધીરજવાન એવું નામ રાખો; અરે માણસો આવો વખત-પેસાદાર
સ્થિતિ ફરીને મળશે નહિ, માટે દલપતરામ કવિ કહે છે કે તમે
આ સારો ઝોરીયો લઇ લો. (૯)

પાઠ પઠ મો.

સાજ=સામાન
માવે=ગાય
જશ=આખર
હામ=હિંમત
ન્યારાં=અદ્ભુત
પાતાળ=પૃથ્વીની નીચે.
નો ભાગ
પોપડા=જમીનનું
ઉપલું પડ
ઢાળ=ઢોળાવ
ઉદ્ભિજ=વનરપતિ
સૃષ્ટિ=દુનિયા
બદલાઇ=ફેરવાઇ
કમે=એક પછી એક
મંડાઇ=રથપાઇ
નમુનો=કંઇકે ભાગ
નિશાની=પત્તો; એધાણી
પડ=પોપડા
વિધવિધ=તરેહ તરેહના

જળચર=પાણીમાં વસ-
નાર પ્રાણીઓ
ભૂચર=જમીનપર વસ-
નારા પ્રાણીઓ
સુતું=સોતું
સરવ=સર્વ; બધા
દિતદાઝ=મનની લાગણી
કષ્ટ હરનારા=દુઃખ લઇ
લેનારા; પરમેશ્વર
બંડાર=જથા; ખળના
યાર=વહાલા
રચના=મનાવટ
રાજે=શોભે
રજનીરીત=રાતના
રાજ; ચંદ્ર
નખેતર=નક્ષત્ર
સ્થિરતા=શાંતિ
છાજે=શોભે
રાશી=સૂર્ય અને ચંદ્રને
ફરવાનો માર્ગ

કળા=તેજ
સોહાએ=શોભે
અધર=આધાર વગર;
અતરીંગ
ગોત=ગોળાએ; મહો
પોલ=આકાશ; પોલાણ
જગદાધાર=જગતનો
આધાર; પરમેશ્વર
ખટઝડુ=છ ઝડુ.
(હેમંત, શિશર, વસંત,
ગ્રીષ્મ, વર્ષા ને શરદ)
ધારા=કાયદા; નિયમો
ઠાક=શોભા
ઠાટ=ખગ્ગર; ચોટાં
લતા=વેલી
પાપાણુ=પથરા
ઘટવટ=દરેક જગાએ
સાથ=જથો; સમૂહ
રહોય=શોભે
માણે=માયનથી

કલ=કાલ; અવાજ
નજ=પર્વત
રહિઆળા=શોભિતા;
દેખાવકા
સહુજી=મધુર
અગાધ=ધણીજ
લીલાવાડી=દુનિયા
રૂપી વાડી;

સૌદમંરૂપી વાડી
ક્ષેમ=આરોગ્ય; કુશળ
ભલિત=મુંદર
ઉપવન=વાડી; ખાગ
ભાડતી=વહાલ કરતી
નેક=ટેક
સજી=પહેરી

ટેક=કળજી
સર=સરોવર
રમખણી=મુંદરતા
શુદ્ધ=પાવન
પાપ રહેનાર=પાપ
ખાળનારા
લીલામૃતધારા=સૌદમં
રૂપી અમૃતનો પ્રવાહ
લીલા=સૌદમં

સમજીતી—હે ! જમતના ધણી પરમેશ્વર આ કેવી શોભા !
અને કેવો સામાન બનાવ્યો છે ! તારા ગુણ ગાવામાં કવિ અને
અકતો હિંમત હારી ગયા, એવાં તારાં કામ ધણાં અદ્ભુત છે.

હું પાતાળની બનાવટ શી કહું ! તેમાં પડો, ઢોળાવો અને
જીદી જીદી જાતની જમીન, જેમાં ધણી જીની વસ્તુઓ, ધણી જીદી
તરેહની વનસ્પતિ, અને ધણી જાતના જીવ છે. ધણી દુનિયા અનુ-
ક્રમે બદલાઈ ગઈ અને વળી પાછી સ્થપાઈ એ વાતો ખોટી નથી,
કારણ કે તેની નિશાનીઓ અને નમુનાઓ હમણાં પણ છેજ. મ-
ટોડીનાં જાત જાતનાં પડો અને વળી કાંકરાના જાત જાતનાં પડો,
અને ચુનાના ને પથ્થરનાં જાત જાતનાં પડો અહીંયાં અનુક્રમે
નથી, અને પૃથ્વીપર ચાલનારાં-વસનારાં અને જળમાં રહેનારાં પ્રા-
ણોનાં નિજીવ ખોખાં પથ્થર રૂપ થએલાં હોય છે. ઘેર ઘેરના
બધાં લોકો લોકો અને સોનું વાપરે છે તે, એ બધું હે ! હું અને
લઈ લેનાર પ્રજા તેં જાનમાં ક્યાં લાવીને માણસોને માટે બનાવ્યું

છે. હે ! વહાલા પ્રજા તારા કહાપણુનો બંધાર પાર વિનાનો છે. (ટક)
 (૧) આકાશની રચના શું કહું ! બધા ગ્રહોમાં સૂર્યનો પ્રકાશ વધારે
 હીપે છે. તે પ્રકાશ વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓને માટે જમીનને
 મરમી આપે છે. વળી રાત્રે ચંદ્રમા નક્ષત્રોના સાહિત્ય સાથે હીપે છે.
 અને વાયુની ધીમે ધીમે આવતી હહેરોથી શાંતિ ફેલાઈ રહી છે.
 સૂર્ય ચંદ્રને ફરવાના માર્ગો રાશીઓ કહેવાય છે. ચંદ્રની કળા સૂર્યમાં
 વધે છે અને વહમાં ઘટે છે, તે અને આકાશમાંનું ચંદ્રચંદ્ર (સફેદ
 પટા) જોઈને મન ખુશ થાય છે. અને વાદળનાં ધણા રંગો તરેહ
 તરેહની રીતે શોભે છે, અરે આકાશનું પોલાણ મોટું છે તેમાં બધા
 જોળા ગ્રહો તારાઓ અધર રહેલા છે. તું જગતનો આધાર છે,
 અર્થાત્ પેલા પોલમાં અદર રહેલાઓને પણ તુંજ આધાર છે. તે
 છએ જગતુઓના ધારા નિયમિત કર્યા છે. (ટક) (૨)

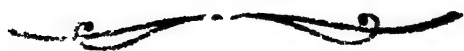
આ સૃષ્ટિની શોભા કેવી છે! ધણે ઠેકાણે શોભિતા ચાટા, પાણીવાળી
 જગ્યાઓ અને પથરાવાળી જગ્યાઓ ઝાડ અને વેગાથી ભરપૂર દેખાય છે.
 પશુઓનો, પંખીઓનો ને માનસ જાતનો માથ (સમૂહ) એવો
 મંડયો રહ્યો છે કે જાણે તે નાટકોના જેવો લાગે છે (કવિ કલ્પના
 કરે છે કે આ વિશ્વ એમ નાટ્યસ્થળ છે, અને તેમાં પશુઓ પંખી-
 ઓના અને માનવ જાતના એવા જુદા જુદા સમૂહ-સમૂહ નાટક મંડળી
 રૂપે છે, તેઓ એકજ રંગભૂમિ પર એકત્ર થયેલા છે તે રૂપે, રંગે અને
 ગુણથી શોભે છે, ને માનવથી મન ખેંચે છે, મતલબ કે મોહ ખમાડે
 છે. બધા ખેતરોનો ઉભો પાક હાલીને ચમકારા કરે છે. અને પક્ષીઓના
 મધુર પ્યારા સ્વર દુઃખ જૂલાવે છે; સમી સાંજે સિંધુ અને નદી
 નાળાં હહેરે હીપે છે, તેમજ પવન, વન, ઉપવન, મેદાન અને રાત પણ

સુંદર શોભે છે. આવી રીતે બહુ સાદું અને સુંદર છે, તોપણ હે! અનાવનારા પ્રભુ સૌ ચતુરામનું કામ જણાય છે. તો સર્વ સ્થળે વણી શક્તિ અને બહુ સારો બોધ લેવા લાયક છે. (૨૬) (૩) સૌંદર્ય રૂપી વાડીની શોભાનું હું વર્ણન કરું; તે સુંદર, કુશળતા ભરેલી હોંસથી લાડ કરતી કામે કામે ખૂબ નાચે છે અને પ્રીત ઉપજાવે છે.

તે નિયમરૂપી સુંદર સાડી પહેરીને, બહુ કાળજી રાખીને, હેતથી હસાવે છે; અને હંમેશાં મધુરાં ગીત ગાય છે, તેથી તે સર્વને ગમે છે.

તેં દયા લાવીને સરોવર, દરીઓ અને નદીમાં પાણી આપ્યું છે. જંગલ, વનસ્પતિ અને પર્વતોની સુંદરતા બતાવી આપી, ત્રણ પક્ષીઓનું મધુર ગાયન સંભળાવ્યું છે. વળી ધર્મ દેખાડીને અમારી કને દાન કરાવ્યું. હે! પાપને બાળનારા પરમેશ્વર અમને બધાને ત્રણી શુદ્ધિ આપીને શુદ્ધ-પવિત્ર બનાવો. હે! પ્રભુ વધારે શું વખાણ કરું! તમારી સૌંદર્યરૂપી અમૃતની ધારા-વૃષ્ટિ ને ધન્ય છે. (૨૬) (૪)

સમાપ્ત.

મેસર. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત

~~જાણી~~ લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો. ~~જાણી~~

મંગાવી ખાત્રી કરો. કમીશનમાં પ્રકળ લાભ.

સાતમીના અર્થ કિંમત ૮ આના. જેની અંદર શબ્દાર્થ ંચુતપત્તિ પ્રમાણે, અને ફક્ત બંને રીતે; શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી સંપૂર્ણ ંચુતપત્તિ; કવિતાનું વિવરણ; પાઠના સવાલ તથા સાર; પ્રિન્ટિશ અને હિંદની સંપૂર્ણ રાજવીતિ; સમાસ પ્રકરણ; બારબેદસની હિલ વગેરે.

પાંચમીના અર્થ કિંમત ૬ આના—જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; ંચુતપત્તિ; પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; અપૂર્ણાંકના નિયમો; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો.

ચોથીના અર્થ કિંમત ૬ આના—જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; તમામ પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; હિલ; મુંબઈ ઈલાકાની ભૂતળ.

ત્રીજીના અર્થ કિંમત ૪ આના—(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી, પાઠના સવાલ તથા સાર; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; કડાંની હિલ.

બીજીના અર્થ કિંમત ૩ આના—જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; પાઠ સવાલ તથા સાર; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; બીજા ધોરણમાં કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિ મુજબ શીખવવાની ભૂગોળ; ડમ્બેદસની હિલ.

પહેલીના અર્થ ૨ આના—જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; ડમ્બેદસની હિલ; પાઠનો સાર.

બાળવર્ગની નોંદ કિંમત ૧૫ આનો—(ખાસ બાળ
વર્ગના શિક્ષકો તેમજ વિદ્યાર્થીઓ માટે) જેની અંદર સુ-
બાક્ષર શિક્ષણ; તથા રીતે મૂળાક્ષર લખવાનો ક્રમ; કાના માત્ર
વમરના ને અને તથા અક્ષરના સજ્જો, કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિ
મુજબ બારાખડી શિક્ષણ, આંક; અર્થ; ગીત તથા કવિતાની
સમજુતી; આંકનો ઉપયોગ; સરવાળાના કોઠા; બાદબાકીના
કોઠા; દિલ ગીત સાથે, તેમજ સાહી; હડાની રમત એકથી
યાંચ સુધી ઉમેરવા તથા બાદ કરવા વિષે પાઠ.

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલા અર્થ ૦-૩-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક બીજાના અર્થ ૦-૪-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજાના અર્થ ૦-૬-૦

‘બાળ ગરબાવળીની’ નોંદ ૦-૨-૦

એક વખત મંગાવી ખાત્રી કરો. કમીશનમાં પુષ્કળ લાભ.
તમામ જાતના પુસ્તકો વી. પી. થી તુરત મોકલવામાં આવે છે.

પત્ર બ્યવહાર નિયમે સંપન્ન થાયે કરવો.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. શાહપોર-મુરત.

જાહેર ખખર.

કિન્ડરગાર્ટન સીસ્ટમ સુજળ. નવાં ધોરણ માં
મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી બહાર પડેલી બુ

બાળવર્ગની નોટ	૦-૧-૬	સાતમીના અર્થ	૦-૮
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૦	મૂળાક્ષર કિતા	૦-૦
બીજીના અર્થ	૦-૩-૦	પદાર્થપાઠ ભાગ ૧ લો	૦-૩-૦
ત્રીજીના અર્થ	૦-૬-૦	,, ,, ,, ૨જો	૦-૫-૦
ચોથીના અર્થ	૦-૬-૦	સુરત શહેરનો નકશો છપાયછે.	
પાંચમીના અર્થ	૦-૬-૦	ચોર્યાસી તાલુકાનો,	૦-૧-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૩-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૪-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૬-૦

મેસર્સ સી. ડી. એન્ડ કો.

શાહપોર-સુરત.

